

Předčasné odchody žáků ze středních škol

Názory pracovníků škol a úřadů práce
na nástroje prevence a intervence

Ing. Jana Trhlíková

Praha 2013

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OBSAH

Úvod.....	3
1. Východiska a cíle šetření.....	4
1.1 Vymezení zkoumaného problému	4
1.2 Cíle šetření.....	4
1.3 Metody šetření a sběr dat.....	5
1.4 Struktura výběrového souboru.....	6
2. Předčasné ukončení studia na středních školách – statistický přehled	7
2.1 Předčasné ukončení studia na stř. školách - podle kategorií vzdělání	7
2.2 Způsoby předčasného ukončení studia na středních školách	11
2.3 Předčasné ukončení studia na střední škole podle ročníku	12
2.4 Předčasné ukončení studia na střední škole podle skupin oborů.....	17
3. Předčasné odchody žáků ze středních škol – šetření na školách	22
3.1 Důvody předčasných odchodů žáků ze středních škol	22
3.2 Preventivní metody vyhledávání žáků ohrožených předčasným odchodem ze středních škol	24
3.3 Způsoby řešení problémů žáků ohrožených odchodem ze střední školy	27
3.4 Metody motivace žáků k dokončení studia	29
3.5 Širší spolupráce školy s dalšími subjekty.....	31
3.6 Zkušenosti škol ze spolupráce s rodiči žáků ohrožených předčasným odchodem ze střední školy	32
3.7 Hodnocení současné situace ve vztahu k předčasným odchodům	34
3.8 Doporučená opatření z pohledu škol	35
4. Výsledky šetření názorů pracovníků úřadů práce.....	37
4.1 Důvody předčasných odchodů ze středních škol z pohledu pracovníků úřadů práce...37	
4.2 Možnost návratu uchazečů o zaměstnání na střední školu.....	40
4.3 Možnosti zařazení uchazečů o zaměstnání do rekvalifikačního kurzu	42
4.4 Zájem a možnosti uchazečů o zařazení do rekvalifikace zakončené profesní kvalifikací.....	47
4.5 Jaká jsou z pohledu ÚP nejúčinnější opatření pro návrat mladých uchazečů do vzdělávání?	50
5. Závěry a shrnutí.....	52

Předčasné odchody žáků ze středních škol (Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence)

Ing. Jana Trhlíková

Vydal Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, Praha 2013

Korektura: oddělení pro informační a publikační činnost

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou stále významnějším rizikovým faktorem jak z hlediska jednotlivce, tak i společnosti. V posledním období, i v souvislosti s ekonomickou recesí, se kvalifikační požadavky zaměstnavatelů výrazně zvyšují a konkurence na trhu práce roste. Tato situace významně snižuje šance absolventů s nízkou úrovní vzdělání na získání perspektivního a dobře placeného pracovního místa.

Předčasné odchody žáků ze středních škol, zejména pokud se jedná o úplný odchod ze vzdělávání, se proto stávají významnou překážkou pracovního uplatnění. Většina žáků, kteří předčasně ukončí vzdělávání, skončí jako uchazeči o zaměstnání na úřadech práce. Nedostatečná kvalifikace tak pro žáka znamená celoživotní riziko nízkého výdělku, nejistého zaměstnání, případně i vzniku závislosti na sociálních dávkách. V celospolečenském pohledu pak tato situace představuje rostoucí nároky na sociální dávky i riziko vzniku a rozšiřování řady sociálně-patologických jevů.

Dosažení dostatečné kvalifikace a její průběžné zvyšování se stává nezbytným předpokladem pro úspěšné získání i udržení si perspektivního pracovního místa. V evropském kontextu proto problematika předčasných odchodů ze vzdělávání představuje jedno z podstatných témat a je vnímána jako významný faktor boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Snížení míry předčasného ukončování školní docházky pod 10 % bylo zařazeno mezi hlavní deklarované cíle strategie Evropa 2020 pro oblast vzdělávání.¹ I když Česká republika tento limit v současnosti plní, je třeba si uvědomit, že rizika spojená s předčasnými odchody žáků ze vzdělávání, jako jsou dlouhodobá nezaměstnanost mladých, chudoba, vznik (resp. reprodukce) vyloučených lokalit, etnické problémy nebo závislost mladých lidí na sociálních dávkách představují již v principu závažný problém. Z tohoto důvodu je třeba situaci v oblasti předčasných odchodů v ČR monitorovat a přijímat opatření pro snížení rizik, která by mohla vést ke zhoršení situace. Pozornost je třeba zaměřit především na oblast prevence a včasné vyhledávání ohrožených žáků na školách i na využití efektivních metod intervence a podpory setrvání těchto žáků ve vzdělávání, případně jejich návratu do školy, pokud vzdělávání předčasně opustí.

V rámci této publikace mapujeme problematiku předčasných odchodů ze středních škol komplexně z různých úhlů pohledu. První část publikace vychází ze statistických údajů ze školních matrik o předčasném ukončení studia na středních školách. V těchto případech se zpravidla nejedná o úplný odchod žáků ze vzdělávání, ale o vznik závažné rizikové situace, která by případně mohla vyústit v úplný odchod ze vzdělávání a kterou je třeba urychleně řešit. V druhé části publikace jsou prezentovány výsledky dotazníkového šetření na středních školách, které mapují názory pedagogických a poradenských pracovníků a jejich zkušenosti s nejčastěji využívanými nástroji prevence i intervence. Třetí oblastí, které je v publikaci věnována pozornost, je možnost podpory návratu nezaměstnaných mladých s nízkou úrovní vzdělání do vzdělávacího procesu. Prezentované výsledky vycházejí z dotazníkového šetření pracovníků úřadů práce.

Uvedená šetření a analýzy byly realizovány v rámci projektu Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy VIP Kariéra II-KP, jehož hlavním cílem je budování komplexního informačního systému www.infoabsolvent.cz. V rámci probíhající inovace tohoto systému byla nově vytvořena sekce zaměřená na žáky se zdravotním a sociálním znevýhodněním, včetně prevence předčasných odchodů ze vzdělávání. V této sekci, jejímž cílem je poskytnout souhrnné statistické údaje o předčasných odchodech ze středních škol, ukázat situaci na školách a úřadech práce a uvést preventivní a intervenční postupy, které školy a úřady práce ve své praxi používají, budou uveřejněny i výsledky této publikace.

¹ http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_cs.htm

1. VÝCHODISKA A CÍLE ŠETŘENÍ

1.1 VYMEZENÍ ZKOUMANÉHO PROBLÉMU

Problematika předčasných odchodů ze středního vzdělávání může být sledována z různých úhlů pohledu. **Jedním z možných přístupů je vymezení předčasných odchodů ze vzdělávání ve smyslu „early school leavers“, tak je tento údaj sledován v rámci Eurostatu.² V tomto pojetí se jedná o statistiku osob ve věku 18 - 24 let s nízkou úrovní vzdělání (ISCED 0,1 a 2). Podle údajů Eurostatu činilo procento předčasných odchodů v ČR v roce 2012 jen 5,7 %.³**

Dále jsou předčasné odchody často zmiňovány v kontextu inkluze a podpory integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kam spadají i žáci se sociálním znevýhodněním. Sociální znevýhodnění je bezesporu významným rizikovým faktorem předčasného ukončení vzdělávání, protože vystavuje žáky většímu riziku nebezpečného chování a tito žáci zároveň často trpí slabší podporou vzdělávání ze strany svých rodin. Na druhou stranu tyto skupiny rozhodně nelze ztotožnit. Předčasné odchody jsou ovlivněny řadou dalších faktorů z oblasti vzdělávání i konkrétními nepříznivými životními událostmi a individuálními okolnostmi, jako např. zhoršením zdravotního stavu žáka nebo rodičů, úmrtím v rodině a dalšími, a nejsou tedy problémem, který se týká jen žáků ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí.

Předmětem našeho šetření je fenomén předčasného ukončení studia na středních školách. V některých případech předčasné ukončení studia na střední škole může vyústit v úplný odchod žáka ze vzdělávání, ale v zásadě existuje řada možností jak tuto situaci řešit, ať již bezprostředním přechodem na jiný obor nebo školu nebo později návratem do vzdělávání, doplněním kvalifikace v rámci absolvování kurzů vedoucích k profesní kvalifikaci a podobně. V rámci této publikace tedy nesledujeme předčasné odchody tak, jak jsou vymezeny z pohledu statistického ukazatele sledovaného Eurostatem, ale v širším kontextu. Předčasné odchody ze střední školy představují proces, který probíhá v několika fázích, počínaje často nevhodnou volbou oboru přes rostoucí obtíže při studiu až k odchodu ze střední školy a případně i registraci nezaměstnaného mladistvého na úřadě práce. Možnosti prevence i řešení se v jednotlivých fázích podstatně liší. Právě vhodné a efektivní možnosti řešení z pohledu pracovníků škol a úřadů práce jsou hlavním tématem publikace.

1.2 CÍLE ŠETŘENÍ

Cílem publikace je poskytnout komplexní pohled na problematiku předčasných odchodů ze studia na střední škole z různých úhlů pohledu. Dílčí cíle jsou odvozeny z jednotlivých analýz dat a dotazníkových šetření.

- **Analýza statistických dat středních škol** o ukončování studia na středních školách ve šk. roce 2010/11 za období září 2010 až červen 2011, včetně žáků, kteří nevykonali úspěšně zkoušku (maturitní, závěrečnou) do 30. 9. 2011.

² Podle používané metodiky Eurostatu tento ukazatel zahrnuje osoby ve věku 18 až 24 let, které splňují dvě následující podmínky: nejvyšší dosažené vzdělání odpovídá ISCED 0, 1 nebo 2, a respondenti uvedli, že ve 4 týdnech předcházejících šetření neabsolvovali žádné vzdělávání. Tento údaj je v čitateli. Jmenovatel sestává z celkové populace stejné věkové skupiny s vyloučením těch respondentů, kteří neodpověděli na otázku "nejvyšší dosažená úroveň vzdělání" a "účast na vzdělávání a školení". Čítec i jmenovatel vychází z Výběrového šetření pracovních sil EU.

³ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_15&lang=en

- Cílem analýz bylo získat zastřešující přehled o situaci na středních školách z hlediska předčasných odchodů v rozdělení podle kategorií vzdělání, ročníků i skupin oborů.

■ Dotazníkové šetření na školách

Základním cílem šetření na školách bylo zmapování problematiky předčasných odchodů ze vzdělávání se zaměřením na stávající nástroje používané v praxi středních škol jak v rámci preventivních opatření, tak i v intervenci při řešení již vzniklého problému. Konkrétní cíle byly následující:

- Zjištění základních příčin předčasných odchodů ze středních škol podle názorů pedagogů.
- Identifikace nejčastěji používaných nástrojů v oblasti prevence a intervence a vymezení těch, které se v praxi škol ukazují jako účelné.
- Zmapování používaných způsobů motivace žáků k dokončení studia na střední škole.
- Zjištění zkušeností z oblasti spolupráce školy s rodinou a dalšími institucemi v oblasti prevence a řešení předčasných odchodů ze střední školy.
- Zjištění informačních deficitů a potřeb škol.

■ Dotazníkové šetření na úřadech práce:

- Identifikace příčin nepříznivé situace, kdy žák reálně opustil vzdělávací systém a ocitl se v evidenci nezaměstnaných na úřadě práce.
- Zmapování nástrojů, které se v praxi úřadů práce využívají k podpoře návratu uchazečů do vzdělávání.
- Zhodnocení možnosti využití běžných rekvalifikačních kurzů a kurzů profesní kvalifikace pro sledovanou cílovou skupinu.

1.3 METODY ŠETŘENÍ A SBĚR DAT

Z hlediska metodologického přístupu publikace zahrnuje jednak výsledky zpracování souhrnných statistických údajů ze školních matrik, které poskytují komplexní pohled o situaci na středních školách, ale nejsou příliš detailní, jednak výsledky dotazníkových šetření na školách a úřadech práce, které podrobněji mapují příčiny předčasných odchodů žáků ze středních škol, případně i ze vzdělávání, a nástroje, které školy a úřady práce v oblasti prevence a intervence využívají. V rámci dotazování byly využity i otevřené otázky, takže údaje mají komplexnější charakter, jsou ale založeny na menším vzorku respondentů.

■ Analýza statistických dat ze škol

Analýza statistických údajů o způsobu ukončování studia na středních školách vychází z individuálních dat ze školních matrik středních škol a zahrnuje údaje z 1316 středních škol⁴. Do analýzy byli zahrnuti žáci, kteří předčasně ukončili denní studium v období září 2010 až červen 2011, případně nevykonali úspěšně zkoušku (maturitní, závěrečnou) do 30. 9. 2011, a kteří:

- ukončili vzdělávací program bez předepsané zkoušky
- přestali být žáky školy, protože nepostoupili do vyššího ročníku nebo nesplnili podmínky pro konání zkoušky
- zanechali vzdělávání
- byli vyloučeni.⁵

⁴ U víceletých gymnázií jsou započítáni pouze žáci z ročníků odpovídajících 4letému studiu.

⁵ Do analýzy nebyli zahrnuti žáci, kteří přestoupili na jinou školu, ukončení studia cizinci, kteří se odstěhovali, žáci převedení na jinou školu v důsledku slučování škol, přestupy žáků na jinou školu a úmrtí žáků.

■ Dotazníkové šetření na školách

Šetření bylo zacíleno na podrobné vymezení příčin předčasných odchodů ze vzdělávání na středních školách a zmapování postupů používaných v praxi škol v oblasti prevence a intervence i jejich efektivity. Sběr dat se uskutečnil v průběhu května - června 2012 prostřednictvím elektronického dotazníku. Osloveno bylo 295 středních odborných škol, které byly vybrány na základě náhodného stratifikovaného výběru. Struktura oslovených škol byla odvozena na základě počtů žáků 1. ročníků ve šk. roce 2011/12 vstupujících na školy vyučující danou kategorii vzdělání, případně jejich kombinaci. Tato metoda výběru byla zvolena s ohledem na to, že školy, které vyučují nižší i vyšší kategorie vzdělání, mají větší možnosti přesunout žáky do méně náročných oborů a často i větší zkušenosti z jednání s rodiči i žáky z více diferencovaného sociálního prostředí. Kromě odborných škol bylo osloveno i 5 gymnázií⁶. Celkem byl elektronický dotazník zaslán 300 školám, získáno bylo 149 vyplněných dotazníků, což představuje téměř 50 % návratnost.

■ Dotazníkové šetření na úřadech práce

Sběr dat na úřadech práce byl realizován prostřednictvím dotazníku. Vzhledem k cílům šetření, které bylo zaměřeno na názory a zkušenosti pracovníků jednotlivých úřadů a zmapování nástrojů podpory návratu žáků do vzdělávání, případně získání kvalifikace na základě rekvalifikačního kurzu, byl dotazník koncipovaný s převážně otevřenými otázkami. Osloveno bylo všech 14 krajských poboček. Získáno bylo 29 odpovědí pracovníků ze 7 krajských poboček úřadů práce.

1.4 STRUKTURA VÝBĚROVÉHO SOUBORU

V rámci šetření byly, jak již bylo zmíněno, realizovány analýzy založené na 3 souborech dat. Jednak byly zpracovány souhrnné statistické údaje ze sběru dat na středních školách, jednak výběrové soubory získané v rámci dotazníkového šetření na středních školách a úřadech práce.

Souhrnné tabulky ze sběru statistických údajů na školách za šk. rok 2010/11 jsou uvedeny v kapitole 2, zde uvádíme základní strukturu souborů z obou dotazníkových šetření na školách a úřadech práce.

Tab. 1.1: Struktura souboru z hlediska kategorií a jejich kombinací vyučovaných na školách - dotazníkové šetření předčasných odchodů na školách (popis kategorií viz příloha 1)

Kategorie vzdělání vyučované na školách	Počet škol, které vyplnily dotazník	Struktura škol v %	Počet oslovených škol	Struktura oslovených škol v %
Učební obory - kat. E	7	5%	8	3%
Učební obory - kat. E + H	7	5%	7	2%
Učební i maturitní - kat E+H+M	40	27%	48	16%
Učební obory - kat. H	6	4%	6	2%
Učební i maturitní kat. H+LO+M	58	39%	125	42%
Maturitní - K	1	1%	5	5%
Maturitní - kat. K+M	3	2%	11	4%
Maturitní – kat. M+LO	27	18%	89	30%
Celkový součet	149	100%	300	100%

⁶ Gymnázia byla zařazena jen okrajově, protože počty předčasných odchodů jsou zde nižší a žáci mají zpravidla dobrou možnost přestupu do maturitních oborů středních odborných škol.

Tab. 1.2: Šetření předčasných odchodů ze vzdělávání z pohledu názoru pracovníků úřadů práce

Úřad práce ČR - krajská pobočka	Hradec Králové	Jihlava	Karlovy Vary	Ostrava	Pardubi ce	Plzeň	Ústí nad Labem	Celkem
Počet respondentů - pracovníků ÚP	1	5	2	1	1	7	12	29

2. PŘEDČASNÉ UKONČENÍ STUDIA NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH – STATISTICKÝ PŘEHLED

V této kapitole se zaměříme na předčasné ukončení studia z pohledu statistických údajů získaných ze školních matrik středních škol za šk. rok 2010/11. Statistické údaje, se kterými pracujeme, zahrnují předčasné ukončení studia žáků z důvodu ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky, nepostoupení do vyššího ročníku, nesplnění podmínek pro konání zkoušky, dále z důvodu zanechání vzdělání na střední škole nebo vyloučení.

V této souvislosti je potřeba znovu zdůraznit, že se nejedná o úplný odchod žáků ze vzdělávání ve smyslu ukazatele předčasných odchodů vykazovaného Eurostatem (Podle tohoto ukazatele činí míra předčasných odchodů v roce 2012 jen 5,7 %). I když předčasné ukončení studia na střední škole představuje rizikovou situaci, která může vyústit v předčasný odchod ze vzdělávání, neznamená to, že žáci uvedení v této statistice ve vzdělávání nepokračují. Část žáků, kteří ukončí studium na střední škole, přechází bezprostředně nebo s menším odstupem na jinou školu nebo se do vzdělávání vrací později, naopak někteří žáci po ukončení základního vzdělání do středního vzdělání vůbec nenastoupí a pokud neuspějí na trhu práce, registrují se jako nezaměstnaní na úřadech práce. Tito mladí nezaměstnaní, stejně jako přestupy žáků na jiné školy nebo obory, ani jiné způsoby pozdějšího získání kvalifikace nejsou v této analýze založené na údajích ze školních matrik zahrnuti.

Zároveň je třeba upozornit, že uvedené statistické údaje získané ze školních matrik nepostihují širokou škálu příčin, které k ukončení studia na středních školách vedou. Podrobněji se těmto příčinám budeme věnovat v dalších kapitolách, které využívají údaje z dotazníkového šetření na školách a úřadech práce.

2.1 PŘEDČASNÉ UKONČENÍ STUDIA NA STŘ. ŠKOLÁCH - PODLE KATEGORIÍ VZDĚLÁNÍ

V této části textu se budeme věnovat předčasnému ukončení studia na středních školách na základě údajů z matrik škol v rozdělení podle kategorií vzdělání. Z výsledků vyplývá, že mezi jednotlivými kategoriemi vzdělání jsou z pohledu předčasného ukončení studia výrazné rozdíly.

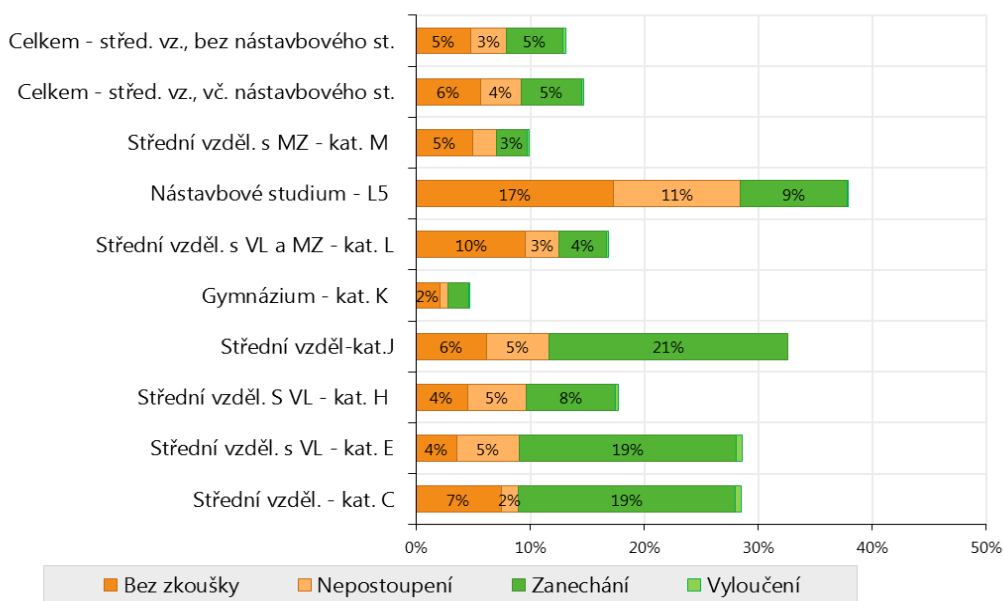
Celkový podíl žáků, kteří předčasně odešli z denního studia na středních školách, dosáhl ve sledovaném šk. roce 2010/11 bez započítání žáků nástavbového studia 13,1 %. Nejčastějším důvodem bylo zanechání studia (5 %), dále ukončení studia bez závěrečné, resp. maturitní zkoušky (4,8 %), nepostoupení do vyššího ročníku z důvodu nesplnění podmínek (3,1 %). Jen velmi malé procento ukončilo střední školu předčasně z důvodu vyloučení ze studia (0,2 %).

Odchod z nástavbového studia má jiný charakter, protože tito žáci již mají ukončené odborné vzdělání. Pokud započítáme odchody z denního nástavbového studia, stoupne podíl žáků, kteří předčasně ukončili studium na střední škole ve sledovaném roce na 14,7 %. Nejčastějšími důvody ukončení studia při zahrnutí nástavb jsou ukončení bez zkoušky 5,6 % a zanechání studia 5,3 %.

Tab. 2.1: Počty a procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili studium na střední škole, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – v rozdělení podle způsobu ukončení a kategorie vzdělání (vztaheno k počtu žáků v dané kategorii vzdělání celkem k 30. 9. 2010, bez nástavbového studia)⁷

Kategorie	Počet žáků celk.	Ukonč. celk.	Ukonč. celk. v %								
Z toho:				Bez zkoušky	Bez zkoušky %	Nepost.	Nepost. %	Zanech.	Zanech. %	Vylouč.	Vylouč. %
Střední vzděl. - kat. C	1112	317	28,5%	83	7,5%	17	1,5%	211	19,0%	6	0,5%
Střední vzděl. s VL - kat. E	11730	3350	28,6%	418	3,6%	643	5,5%	2227	19,0%	62	0,5%
Střední vzděl. s VL - kat. H	78320	13905	17,8%	3511	4,5%	4041	5,2%	6153	7,9%	200	0,3%
Střední vzděl.-kat.J	129	42	32,6%	8	6,2%	7	5,4%	27	20,9%	0	0,0%
Gymnázium - kat. K	30642	1452	4,7%	637	2,1%	229	0,7%	533	1,7%	53	0,2%
Střední vzděl. s VL a MZ - kat. L	23493	3965	16,9%	2249	9,6%	691	2,9%	989	4,2%	36	0,2%
Střední vzděl. s MZ - kat. M	124790	12361	9,9%	6145	4,9%	2628	2,1%	3395	2,7%	193	0,2%
Celkem - stř. vz. bez rozliš. kat. - bez nástavbového st.	270216	35392	13,1%	13051	4,8%	8256	3,1%	13535	5,0%	550	0,2%
Nástavbové studium - L5	18594	7033	37,8%	3219	17,3%	2059	11,1%	1753	9,4%	2	0,0%
Celkem - stř. vz. bez rozliš. kat. - včetně nástavbového st.	288810	42425	14,7%	16270	5,6%	10315	3,6%	15288	5,3%	552	0,2%

Obr. 2.1: Procenta žáků denního studia, kteří v roce 2010/11 ukončili předčasně studium – podle kategorie vzdělání a důvodu ukončení (vztaheno k počtu žáků dané kategorie vzdělání k 30. 9. 2010)

⁷ Údaje v tabulce zahrnují předčasné ukončení střední školy z důvodu ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky, nepostoupení do vyššího ročníku, případně nesplnění podmínek pro konání zkoušky, dále z důvodu zanechání vzdělání nebo vyloučení.

V dalším textu se podrobněji zaměříme na charakteristiku jednotlivých kategorií z hlediska předčasného ukončení studia a na převažující důvody těchto odchodů tak, jak jsou vykazovány ve školních matrikách.

■ Střední vzdělání

■ C - Praktická škola

Počty žáků, kteří se v této kategorii vzdělávají, jsou celkově nízké. Jde o obory vzdělání pro žáky s těžšími a kombinovanými formami zdravotního postižení. Příprava je neprofesní, zaměřená na poskytování základních dovedností pro život. Důvody předčasného ukončení i širší souvislosti jsou v této kategorii výrazně specifické a individuální. Žáci se častěji uplatňují na tzv. chráněném trhu práce. Podíl žáků, kteří nedokončili úspěšně studium ve šk. roce 200/11, dosáhl asi 28 %.

■ J - Střední vzdělání bez výučního listu a maturitní zkoušky

V této kategorii se vzdělává jen minimum žáků, proto se této kategorii věnujeme jen okrajově. Jde o střední odborné (profesní) vzdělání, které je ukončeno závěrečnou zkouškou. Absolventi získají vysvědčení (ne výuční list ani maturitu). Celkový podíl žáků, kteří předčasně ukončili studium ve sledovaném období, dosáhl přibližně 33 %.

■ Střední vzdělání s výučním listem

■ Střední vzdělání s výučním listem - kategorie E

U středního vzdělání s výučním listem - kategorie E je situace z hlediska předčasného ukončování studia závažná. Střední vzdělání s VL – kategorie E představuje odborné (profesní) vzdělání v oborech s nižšími nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Ve školním roce 2012/13 do kategorie E vstoupilo 4979 žáků, tj. 4,8 % z celého ročníku. Absolventi jsou připravováni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání a na závěr studia získají výuční list. V těchto oborech rovněž často studují žáci se zdravotním postižením. Celkové procento žáků, kteří ve šk. roce 2010/11 ukončili studium v této kategorii vzdělání, činilo 28,6 %. Nejčastějším důvodem neúspěchu bylo zanechání studia (kolem 19 %).

■ Střední vzdělání s výučním listem - kategorie H

Jde o profesní přípravu v tradičních učebních oborech středních odborných učilišť. Absolventi získají výuční list a mohou pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturity. Délka vzdělání je 3 roky. Ve srovnání s kategorií E zde bylo celkové procento neúspěšných žáků nižší – dosahovalo asi 18 %, přitom téměř 8 % žáků vzdělávání samo zanechalo.

■ Střední vzdělání s VL a maturitní zkouškou – kategorie L

Jde o střední vzdělání s profesním charakterem, které připravuje žáky pro náročná dělnická povolání a nižší řídicí funkce. Významnou součástí studia je odborný výcvik. Absolventi proto získají maturitní vysvědčení i výuční list a mohou pokračovat ve vysokoškolském nebo vyšším odborném vzdělávání. Délka studia je 4 roky. Odborné a praktické zaměření spolu se zakončením studia maturitní zkouškou klade na žáky značné nároky, což se projevuje i v poměrně vysokém procentu těch, kteří vzdělání úspěšně nedokončí. Ve šk. roce 2010/11 ukončilo vzdělávání v této kategorii předčasně 16,9 %, přitom nejčastějším důvodem bylo ukončení studia bez maturitní zkoušky (9,6 %) a dále pak zanechání studia (4,2 %).

■ Střední vzdělání s maturitní zkouškou – kategorie M

Podstatně příznivější situace byla ve středním vzdělání s maturitní zkouškou, kde podíl neúspěšných žáků v této kategorii tvořil asi 9,9 %, přitom 4,9 % žáků neuspělo u maturitní zkoušky, 2,1 % nepostoupila do dalšího ročníku a 2,7 % žáků studia zanechala.

■ Gymnázium - kategorie K

Nejpříznivější situace byla na gymnáziích, kde podíl neúspěšných žáků dosáhl jen 4,8 %, přitom 2 % žáků neukončila v daném roce úspěšně studium z důvodu nezvládnutí maturitní zkoušky a 1,7 % studia zanechala.

■ **Nástavbové studium – kategorie L5**

Největší problémy s úspěšným ukončením studia měli žáci studující nástavbové studium. Je třeba si ale uvědomit, že u žáků nástaveb ani v případě, že žák již ve vzdělávání nepokračuje, nejde o odchod ze vzdělávání bez získání kvalifikace. Tito žáci již odbornou kvalifikaci získali absolvováním učebního oboru a mohou se tedy uplatnit na trhu práce. Procento neúspěšných žáků dosáhlo v roce 2010/11 téměř 39 %, přitom 17,3 % ukončilo vzdělávací program bez závěrečné zkoušky, 11,1 % nepostoupilo do vyššího ročníku a 9,4 % vzdělávání zanechalo.

Podívejme se nyní na porovnání situace v jednotlivých kategoriích vzdělání. Z hlediska kategorií vzdělání, ve kterých studuje větší počet žáků, je podstatné ukončení vzdělávání v oborech středního vzdělání s výučním listem - kategorie E. V této kategorii, která poskytuje vzdělání v oborech s nižšími nároky, se vzdělávají převážně žáci se zdravotním postižením nebo znevýhodněním. Ve šk. roce 2010/11 ukončilo studium předčasně 28,6 % z nich, z toho poměrně vysoké procento – 19 % studia zanechalo a 5,5 % ukončilo studium z důvodu nesplnění podmínek pro postoupení do dalšího ročníku.

Vysoký podíl žáků předčasně ukončil studium i **v kategorii středního vzdělání s výučním listem - kategorie H**. Zde tento podíl dosáhl asi 17,8 %, z toho 7,9 % žáků studia zanechalo, dalších 5 % ukončilo studium z důvodu nepostoupení do dalšího ročníku a 4 % ukončila bez závěrečné zkoušky.

Jen mírně nižší podíl žáků předčasně ukončujících studium najdeme **v kategorii středního vzdělání s výučním listem a maturitní zkouškou (kategorie L)**. Zde ve sledovaném období dosáhl 16,9 %. Nejčastějším důvodem studijního neúspěchu bylo nesložení maturitní zkoušky (9,6 %).

Na maturitní úrovni - kategorie M je neúspěšnost žáků při studiu nižší. Podíl žáků, kteří ve sledovaném roce odešli z těchto oborů středních škol, dosáhl asi 9,9 %, přitom nejčastějším důvodem, proč žák studium úspěšně nedokončil, byl neúspěch u maturitní zkoušky (4,9 %).

Nejpříznivější situace byla na gymnáziu (kategorie K). Podíl předčasně odcházejících dosáhl v této kategorii jen 4,7 %, nejčastějším důvodem byl opět neúspěch u maturitní zkoušky (2,1 %).

Do analýz jsme zařadili i méně obsazené kategorie - kategorii středního vzdělání (bez výučního listu a maturitní zkoušky (kategorie J) a kategorii praktická škola (C). Tyto kategorie jsou specifické jednak tím, že se v nich vzdělává velmi málo žáků, a dále tím, že se jedná o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Možnosti studia žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří se vzdělávají v nižších úrovních vzdělání, jsou omezené, naopak riziko předčasného odchodu je vysoké. Na druhé straně dopad předčasného ukončení školy na pracovní uplatnění těchto žáků je velmi individuální. Příprava v uvedených kategoriích vzdělání zpravidla nesměřuje k získání pracovního uplatnění na běžném trhu práce, ale častěji ke zvýšení samostatnosti a rozšíření praktických dovedností, případně ke vstupu na tzv. chráněný trh práce. Řada těchto žáků zůstává i po ukončení vzdělání (zejména praktické školy) doma nebo v péči sociálních ústavů. Hlavním důvodem odchodu je zpravidla ukončení studia a odchod žáka ze vzdělávání.

Na závěr tohoto srovnání můžeme konstatovat, že studijní neúspěšnost je významným problémem zejména v nižších kategoriích vzdělání. Z hlediska kategorií, ve kterých se vzdělává více žáků, je častým problémem v kategorii vyučených. V případě těchto odchodů je pro žáka zároveň obtížnější přejít do méně náročného oboru nebo na školu s nižšími studijními nároky. Vyšší procento předčasného ukončení studia najdeme i v kategorii středního vzdělání s maturitní zkouškou a odborným výcvikem. V této kategorii je hlavním problémem zvládnutí maturitní zkoušky, zejména po zavedení státních maturit. V maturitních oborech středních odborných škol (kategorie M) je procento žáků, kteří ze školy předčasně odejdou, výrazně nižší. Jejich situace je příznivější i proto, že mají zároveň větší možnost přestupu.

2.2 ZPŮSOBY PŘEDČASNÉHO UKONČENÍ STUDIA NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

V této části se zaměříme na převažující důvody ukončení studia na střední škole tak, jak vyplývají z údajů ze školních matrik z hlediska celku i jednotlivých kategorií vzdělání.

Nejčastějším způsobem předčasného ukončení vzdělávání v denním studiu na středních školách (bez nástavbového studia) bylo podle statistických údajů za šk. rok 2010/11 **zanechání studia**. Ze sledovaného souboru přibližně 35,4 tis. žáků, kteří ve sledovaném období předčasně ukončili vzdělávání nebo do 30. 9. 2011 nevykonali úspěšně zkoušku (maturitní, závěrečnou), zanechalo studia více než 13,5 tis. žáků, což tvoří 38,2 %. Jen mírně nižší počet žáků **ukončil studium bez závěrečné zkoušky, resp. nesplnil podmínky pro vykonání této zkoušky; 13,05 tis žáků, tj. 36,9 % sledovaného souboru žáků**. Přibližně 8,2 tis. žáků **ukončilo studium z důvodu nesplnění podmínek pro postup do vyššího ročníku (23,3 %)**. Naopak **poměrně zřídka bylo důvodem předčasného odchodu vyloučení žáků ze studia**. Takto ukončilo studium jen asi 550 žáků (asi 1,6 % z těch žáků, kteří studium ukončili). Uvedený pozitivní výsledek je ovšem ovlivněn skutečností, že žáci, kterým hrozí vyloučení, zpravidla odcházejí na vlastní žádost sami.

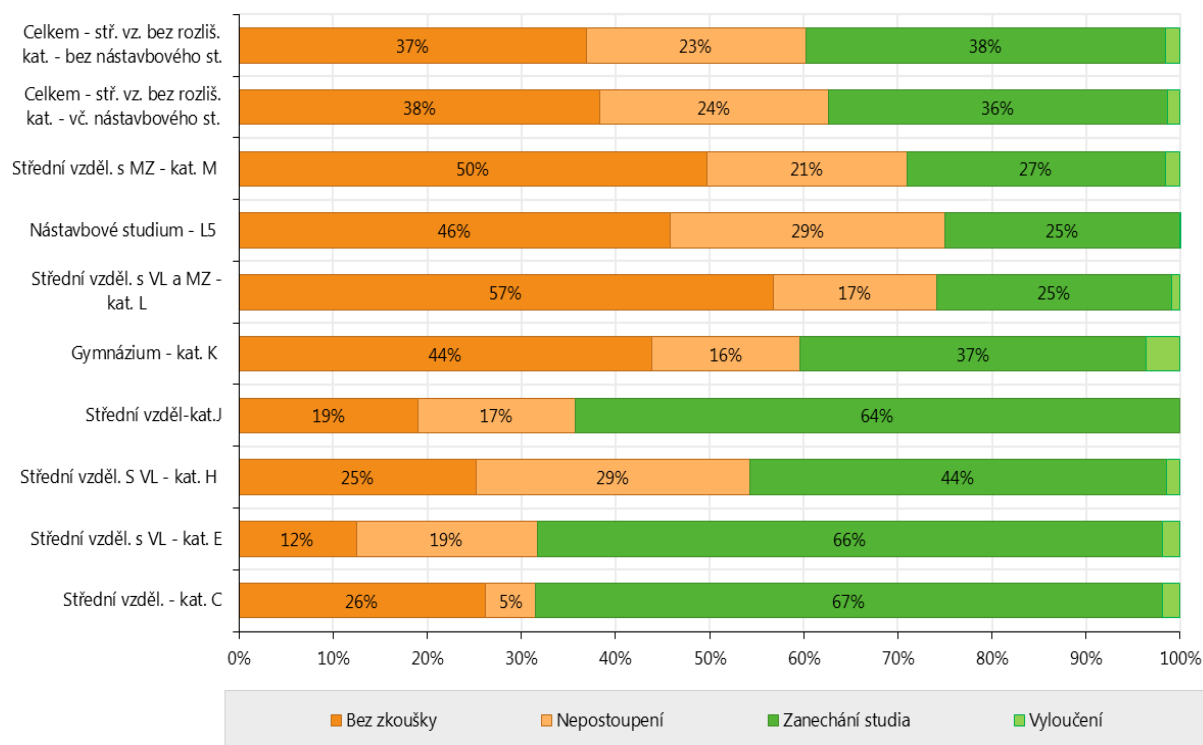
Tab. 2.2: Počty a procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili studium na střední škole, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – v rozdělení podle způsobu ukončení a kategorie vzdělání (vztaheno k počtu žáků, kteří studium ukončili)

Kategorie	Ukončení celkem (bez úmrtí)	Bez zkoušky	Bez zkoušky %	Nepost.	Nepost. %	Zanech.	Zanech. %	Vylouč.	Vylouč. %
Střední vzděl. - kat. C	317	83	26,2%	17	5,4%	211	66,6%	6	1,9%
Střední vzděl. s VL - kat. E	3350	418	12,5%	643	19,2%	2227	66,5%	62	1,9%
Střední vzděl. S VL - kat. H	13905	3511	25,2%	4041	29,1%	6153	44,3%	200	1,4%
Střední vzděl.-kat.J	42	8	19,0%	7	16,7%	27	64,3%	0	0,0%
Gymnázium - kat. K	1452	637	43,9%	229	15,8%	533	36,7%	53	3,7%
Střední vzděl. s VL a MZ - kat. L	3965	2249	56,7%	691	17,4%	989	24,9%	36	0,9%
Střední vzděl. s MZ - kat. M	12361	6145	49,7%	2628	21,3%	3395	27,5%	193	1,6%
Celkem - stř. vz. bez rozliš. kat. - bez nástavbového st.	35392	13051	36,9%	8256	23,3%	13535	38,2%	550	1,6%
Nástavbové studium - L5	7033	3219	45,8%	2059	29,3%	1753	24,9%	2	0,0%
Celkem - stř. vz. bez rozliš. kat. včetně nástavbového st.	42425	16270	38,4%	10315	24,3%	15288	36,0%	552	1,3%

Zcela odlišná je situace žáků, kteří nedokončí maturitní nástavbové studium. Ve snaze o poskytnutí komplexního pohledu jsme nástavby do této části publikace založené na analýze statistických údajů zahrnuli, je třeba ale zdůraznit, že tito žáci již získali střední vzdělání s výučním listem a mají možnost se uplatnit na trhu práce jako kvalifikovaná pracovní síla. I bez úspěšného dokončení nástavbového studia tedy nespádají do kategorie žáků předčasně ukončujících vzdělávání ve smyslu definice Eurostatu.

Uvedená skutečnost se odráží i v jejich nižší motivaci. V souvislosti se zavedením státní maturitní zkoušky se v této kategorii navíc riziko studijního neúspěchu výrazně zvýšilo. Z celkového počtu žáků, kteří toto studium předčasně ukončili, tvořilo ukončení studia bez zkoušky 45,8 %, odchod z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku 29,3 % a zanechání studia 24,9 %.

**Obr. 2.2: Způsob předčasného ukončení studia ve šk. roce 2010/11 - denní studium, bez
nástavbového studia (v % žáků dané kategorie, kteří ukončili studium jedním ze sledovaných
důvodů)**

2.3 PŘEDČASNÉ UKONČENÍ STUDIA NA STŘEDNÍ ŠKOLE PODLE ROČNÍKU

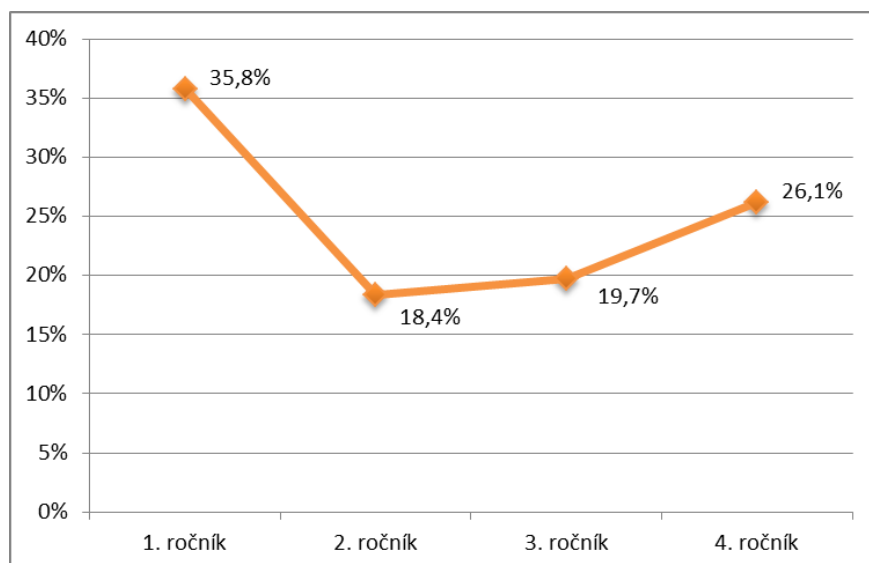
Předčasné ukončení studia i důvody, které k němu vedou, se výrazně liší nejen podle kategorií, ale i podle ročníků studia. Ze souhrnného pohledu na rozložení předčasných ukončení studia v rámci jednotlivých ročníků je přitom zřejmá určitá pravidelnost, která platí pro většinu kategorií vzdělání. V zásadě můžeme konstatovat, že žáci nejčastěji odcházejí v 1. ročnících, další problém pak nastává v závěru studia. Zejména po zavedení státní maturitní zkoušky relativně vyšší procento žáků ukončuje studium bez této zkoušky. Zde je ale třeba podotknout, že při ukončení studia bez závěrečné zkoušky žák může zkoušku složit v následujících pěti letech. Skutečné počty žáků, kteří vyčerpají všechny opravné možnosti a zkoušku nesloží, případně na její složení rezignují, tedy budou podstatně nižší.

PŘEDČASNÉ UKONČENÍ PODLE ROČNÍKU STUDIA V CELKOVÉM POHLEDU

Podíváme-li se nejprve na rozložení odchodů podle ročníků vzhledem k počtu žáků studujících v daném ročníku, pak ve šk. roce 2010/11 ukončilo vzdělávání na střední škole 16,0 % žáků z celkového počtu žáků prvních ročníků, 9,8 % žáků druhých ročníků, 10,8 % žáků třetích ročníků a 15,3 % žáků 4. ročníků.

Rozložení předčasných ukončení v jednotlivých ročnících studia ve vztahu k celkovému počtu žáků, kteří studium na středních školách ve sledovaném šk. roce 2010/11 ukončili (obrázek 2.3), ukazuje, že více než třetina z nich (35,8 %) ukončila studium v prvním ročníku, během 2. a 3. ročníku odešlo 18,4 % a 19,7 % žáků. Ve čtvrtém ročníku tento podíl dosáhl 26,1 %. Vyšší procento odchodů ve čtvrtém ročníku bylo způsobeno především neúspěchem při závěrečné zkoušce.

Obr. 2.3: Rozložení celkového počtu předčasných ukončení v jednotlivých ročnících (podíly žáků z celkového počtu všech ukončujících v daném školním roce, bez nástavbového studia)

PŘEDČASNÉ UKONČENÍ PODLE ROČNÍKU – V ROZDĚLENÍ PODLE KATEGORIÍ VZDĚLÁNÍ

V další části textu se zaměříme podrobněji na předčasné ukončení studia podle jednotlivých ročníků i kategorií vzdělání.

V **1. ročníku** najdeme vysoké podíly neúspěšných žáků především na nižších úrovních vzdělání – v kategorii středního vzdělání s výučním listem (kategorie E) ve sledovaném šk. roce 2010/11 ukončilo předčasně studium 34,5 % z počtu žáků v 1. ročníku a ve středním vzdělání (kategorie C) 27,0 %. Relativně vyšší je pak v 1. ročnících neúspěšnost i v maturitních oborech, kde v kategorii středního vzdělání s VL a MZ (kategorie L) dosáhl podíl žáků, kteří v 1. ročníku odešli 13,0 %, v kategorii středního vzdělání s MZ (kategorie M) činil 9,8 % a u gymnázií (kategorie K) 4,2 %.

Vysoký podíl žáků, kteří nedokončí úspěšně 1. ročník studia na střední škole, naznačuje problémy s volbou vzdělávací dráhy. Ukazuje se, že řada žáků nemá ujasněny zájmy a často ani dostatečnou představu o náročnosti zvoleného oboru. Do určité míry se v této situaci odráží i demografický pokles a často zmiňovaný fakt, že střední školy nepořádají přijímací zkoušky a leckdy přijímají i žáky, kteří pro studium nemají dostatečné předpoklady. Až první ročník studia se tak stává určitým sítem. Na druhé straně je třeba si uvědomit, že pokud žák nesplňuje podmínky studia na dané střední škole, je včasné řešení, které umožní přestup na jinou střední školu, vhodnější než vyčkávat s odchodem do dalších ročníků.

Ve **2. ročníku** podíl neúspěšných žáků téměř ve všech kategoriích vzdělání klesá. Výjimku tvoří ty kategorie vzdělání, kde je studium jen dvouleté. V kategorii C, která je ale celkově specifická a vzdělává se zde jen minimum žáků, procento neúspěšných žáků zůstává na srovnatelné úrovni jako v 1. ročníku.

Křivka znázorňující celkové podíly žáků neúspěšných ve šk. roce 2010/11 se dále vyvíjí podle délky studia. V případě tříletých učebních oborů kat. H znovu stoupá v závěru studia na 17,4 %, u maturitních oborů se pak ve 3. ročníku příliš nemění a stoupá až ve 4. ročníku zejména v souvislosti s neúspěchem u maturitní zkoušky.

Speciální pozornost si vyžaduje situace, kdy žák dojde až do posledního ročníku, ale nezíská kvalifikaci, protože nevykoná závěrečnou zkoušku. Ukončení studia bez zkoušky, kdy žák nevykonal závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011, bylo největším problémem v kategorii nástavbového studia (17,3 %) a v kategorii středního vzdělání s MZ a VL (9,6 % žáků).

I když nesložení závěrečné nebo maturitní zkoušky neznamena definitivní ukončení studia bez zkoušky, vzhledem k tomu, že lhůta, ve které žák může složit opravnou zkoušku, činí pět let, je rozhodně jedním z významných rizikových faktorů. Zejména pokud se časová prodleva od studia prodlužuje, žák zahájí pracovní aktivitu a přeruší kontakt se školou, riziko, že se ke studiu již nevrátí, tak výrazně vzrůstá.

Pokud žák řeší situaci přechodem na jinou střední školu nebo do jiného oboru, musí často vykonat rozdílové zkoušky, případně může být zařazen do nižšího ročníku. Tato situace s sebou opět nese značná rizika související se změnou kolektivu, nároků školy, rozdílu věku i životních zkušeností ve srovnání se spolužáky. Starší žáci, zejména pokud se již osamostatnili, byli výdělečně činní a žijí samostatně, mohou mít problémy s akceptováním školního řádu a plněním studijních povinností. Problémy nastávají i v případech, kdy žáci ze studia odcházejí v průběhu ročníku a čekají na možnost nastoupit na jinou školu v dalším školním roce. Toto období určitého „vakua“ stráveného mimo školu je rizikové zejména s ohledem na ztrátu studijních návyků. Závažným problémem je také skutečnost, že neúspěšní žáci mezi školami často „kolují“ ve snaze absolvovat vzdělání bez velkých nároků.

Tab. 2.3: Počty a procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – v rozdělení podle ročníku a kategorie vzdělání⁸ (bez nástavbového studia)

Kategorie	1. roč.			2. ročník			3. ročník			4. ročník		
	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení celkem	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení c	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení
Střední vzděl. - kat. C	679	183	27,0%	422	131	31,0%	11	3	27,3%			
Střední vzděl. s VL - kat. E	5344	1844	34,5%	3704	876	23,7%	2682	630	23,5%			
Střední vzděl. s VL - kat. H	28888	6461	22,4%	24030	3013	12,5%	25402	4431	17,4%			
Střední vzděl. - kat. J	63	30	47,6%	66	12	18,2%						
Gymnázium - kat. K	6204	258	4,2%	6282	219	3,5%	7301	277	3,8%	10855	698	6,4%
Střední vzděl. s VL a MZ - kat. L	6131	797	13,0%	5268	517	9,8%	4233	390	9,2%	7861	2261	28,8%
Střední vzděl. s MZ - kat. M	31675	3096	9,8%	26717	1727	6,5%	24666	1237	5,0%	41710	6290	15,1%
Celkem – stř. vzděl. bez rozliš. kat.	78984	12669	16,0%	66489	6495	9,8%	64295	6968	10,8%	60426	9249	15,3%

Předčasný odchod z **nástavbového studia** má, jak již bylo v předchozím textu uvedeno, jiný charakter. V **1. ročníku** ukončilo předčasně studium 35,3 % žáků. Dále zůstávalo vysoké procento neúspěšných žáků i v druhém ročníku nástavbového studia, kdy dosáhlo dokonce 41,1 % z počtu žáků v daném ročníku. Důvody odchodů v 1. a 2. ročníku nástavbového studia se ovšem významně liší. Zatímco v 1. ročníku se žáci potýkají se značnou náročností studia a často i nižší motivací s ohledem na skutečnost, že odborné vzdělání již získali (16 % studia zanechalo), ve druhém ročníku je převažujícím důvodem problémů žáků s ukončením studia neúspěch u maturitní zkoušky.

Riziko neúspěchu v posledním ročníku studia vzrostlo v souvislosti se zavedením státní maturitní zkoušky, a to zejména v maturitních oborech nástaveb a v oborech středního vzdělání s výučním listem a maturitou. Otázkou zůstává, jakým způsobem se bude situace

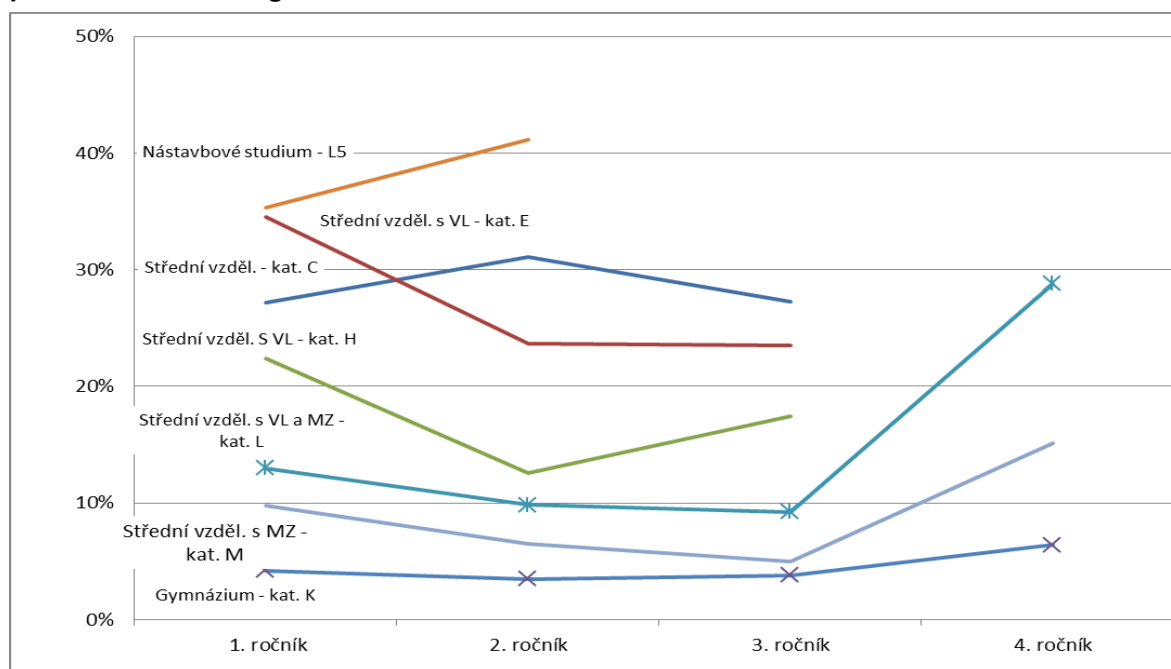
⁸ Započítáni jsou žáci, kteří v daném ročníku a kategorii vzdělání ukončili vzdělávací program bez předepsané zkoušky, žáci, kteří nepostoupili do vyššího ročníku nebo nesplnili podmínky pro konání zkoušky, žáci, kteří zanechali vzdělávání a žáci, kteří byli vyloučeni.

dále vyvíjet, a to nejen z hlediska nastavení úrovně obtížnosti maturitní zkoušky, ale i míry, do jaké budou žáci riziko neúspěchu u maturitní zkoušky při svém rozhodování o volbě střední školy zohledňovat a dávat případně přednost jistotě učebního oboru. Vzhledem k rozsáhlosti tématu státních maturitních zkoušek a odlišnému zaměření publikace se ale této otázce podrobněji věnovat nebudeme.

Tab. 2.4: Počty a procenta žáků denního nástavbového studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – v rozdělení podle ročníku

Kategorie	1. ročník			2. ročník			3. ročník			4. ročník		
	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení	Počet žáků	Počet ukončení	% ukončení
Nástavbové studium - L5	10565	3730	35,3%	8022	3300	41,1%						

Obr. 2.4: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – v rozdělení podle ročníku a kategorie vzdělání

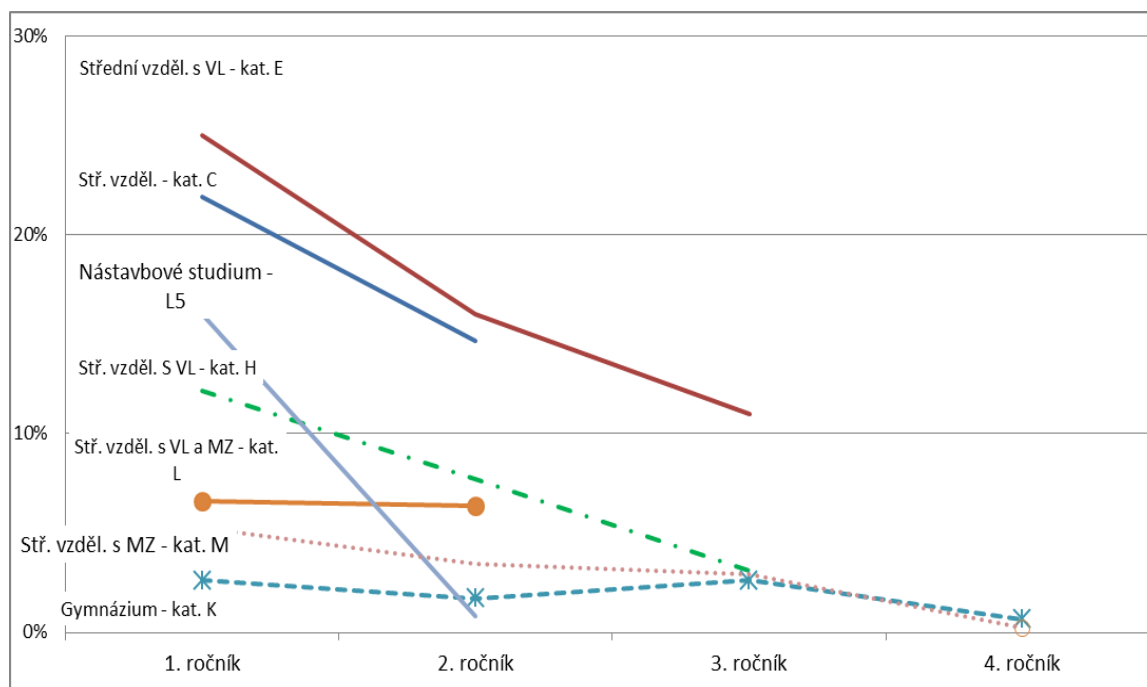

ZANECHÁNÍ STUDIA – PODLE ROČNÍKU A KATEGORIE VZDĚLÁNÍ

V této části se podrobněji zaměříme na jeden z nejvýznamnějších způsobů předčasného ukončení vzdělávání – zanechání studia. Důvody, proč žáci sami zanechají studia, mohou být různé, zpravidla ale svědčí o chybné volbě oboru nebo školy, případně náhlé změně životní situace. Podíváme-li se na křivku, která znázorňuje procenta žáků, kteří zanechali studia ve sledovaném šk. roce 2010/11, v rozdělení podle jednotlivých ročníků, pak jednoznačně nejvyšší jsou odchody v 1. ročníku studia, v dalších ročnících výrazně klesají.

Největší podíl žáků zanechal studia v 1. ročníku v kategorii středního vzdělání s VL-kat. E - kolem 25 %, dále ve středním vzdělání – kat. C (22 %). Vysoké podíly žáků, kteří zanechali studia v těchto kategoriích, souvisí zřejmě se skutečností, že se zde často vzdělávají žáci se zdravotním postižením, jejichž situace je jak z hlediska omezené možnosti volby vzdělání a oboru, tak i zvládnutí učiva specifická.

Obr. 2.5: Procenta žáků, kteří zanechali studia ve šk. roce 2010/11- v rozdělení podle kategorie vzdělání a ročníku

Tab. 2.5: Počty a procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 zanechali vzdělávání na střední škole – v rozdělení podle ročníku a kategorie vzdělání (bez nástavbového studia)

	1. ročník			2. ročník			3. ročník			4. ročník		
	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku
Střední vzděl. - kat. C	679	149	21,9%	422	62	14,7%	11	0	0,0%			
Střední vzděl. s VL - kat. E	5344	1338	25,0%	3704	594	16,0%	2682	295	11,0%			
Střední vzděl. s VL - kat. H	28888	3520	12,2%	24030	1849	7,7%	25402	784	3,1%			
Střední vzděl. - kat. J	63	26	41,3%	66	1	1,5%						
Gymnázium - kat. K	6204	163	2,6%	6282	107	1,7%	7301	192	2,6%	10855	71	0,7%
Střední vzděl. s VL a MZ - kat. L	6131	404	6,6%	5268	335	6,4%	4233	234	5,5%	7861	16	0,2%
Střední vzděl. s MZ - kat. M	31675	1668	5,3%	26717	916	3,4%	24666	720	2,9%	41710	90	0,2%
Celkem - střední vzděl. bez rozlišení kategorie	78984	7268	9,2%	66489	3864	5,8%	64295	2225	3,5%	60426	177	0,3%

Tradičně vysoké jsou i podíly žáků, kteří sami zanechají studia v oborech nástaveb. Ve sledovaném roce dosáhl tento podíl v denním nástavbovém studiu (16 %). To souvisí s poměrně vysokými nároky, které toto studium zakončené maturitní zkouškou na absolventy učebních oborů klade. Dále pak je ovlivněno nižší motivací, protože ti žáci, jak již bylo dříve

zmíněno, odbornou kvalifikaci mají. Porovnání obou obrázků ukazuje, že křivka zanechání studia ve 2. ročníku prudce klesá, takže většina žáků, kteří se rozhodnou studia sami zanechat, odchází hned v 1. ročníku. Naopak křivka celkových odchodů v nástavbovém studiu ve 2. ročníku stoupá, což souvisí s náročností maturitní zkoušky pro tyto žáky.

Tab. 2.6: Počty a procenta žáků denního nástavbového studia, kteří ve šk. roce 2010/11 zanechali vzdělávání na střední škole – v rozdělení podle ročníku a kategorie vzdělání

	1. ročník			2. ročník			3. ročník			4. ročník		
	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia	Počty žáků v ročníku	Zanechání	Podíl - zanechání studia
Nástavbové studium - L5	10565	1689	16,0%	8022	64	0,8%	-	-	-	-	-	-

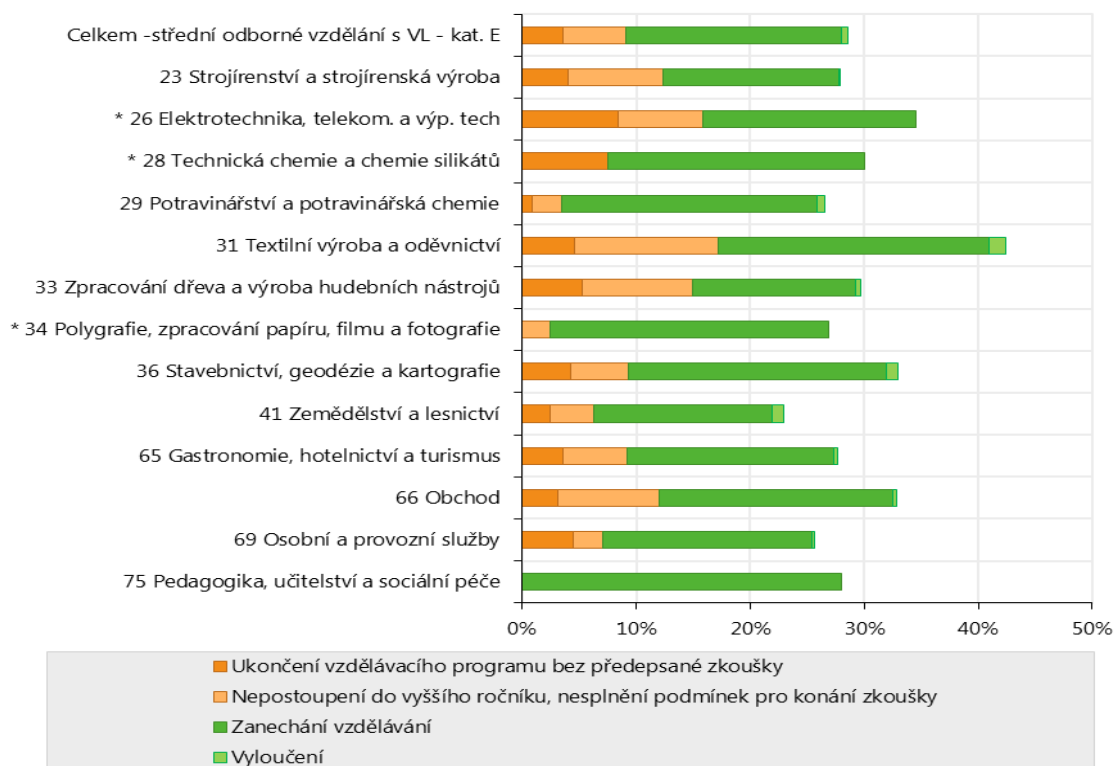
2.4 PŘEDČASNÉ UKONČENÍ STUDIA NA STŘEDNÍ ŠKOLE PODLE SKUPIN OBORŮ

Míra předčasného ukončení studia na střední škole se liší i podle jednotlivých skupin oborů. V následujícím textu se podrobněji zaměříme na tyto rozdíly.

■ Střední vzdělání s VL- kategorie E

V oborech středního vzdělání s výučním listem – kategorie E se žáci nejčastěji vzdělávají ve skupinách 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, 41 Zemědělství a lesnictví a 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie.

Obr. 2.6: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole (resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011) – střední odborné vzdělání s VL-kategorie E - v rozdělení podle skupin oborů

Pozn.: * označení skupin oborů, ve kterých absolutní počty žáků, kteří ukončili studium, jsou nízké (<40).

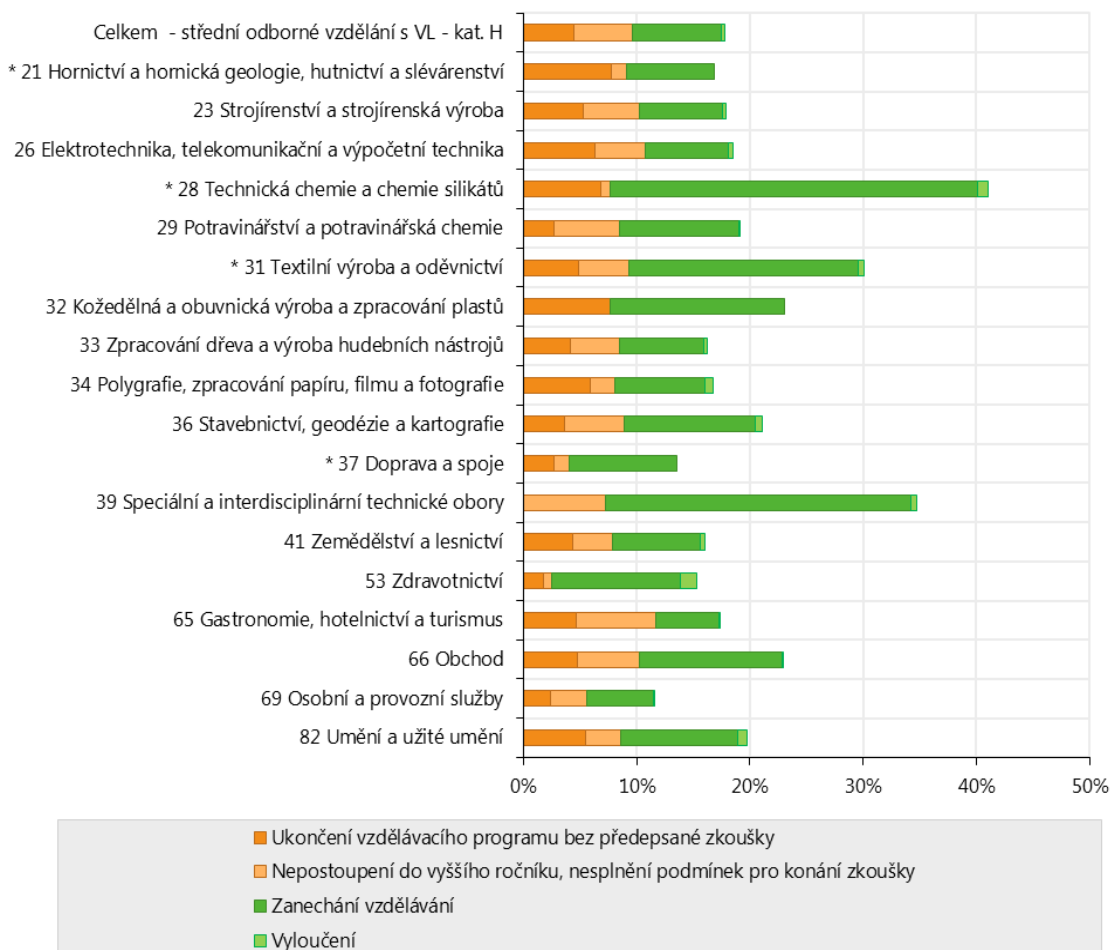
Z hlediska předčasného ukončení studia se situace v jednotlivých skupinách oborů příliš neliší, většinou se podíl neúspěšných žáků z pohledu námi sledovaných příčin pohybuje mírně pod 30 %. Relativně nejvyšší byl podíl předčasných ukončení ve skupině 31 Textilní výroba. Častým způsobem odchodu prakticky ve všech skupinách oborů bylo zanechání studia.

■ Střední vzdělání s VL - kategorie H

Předčasné ukončení je v této kategorii častým problémem. Procento žáků, kteří studium z některého ze sledovaných důvodů úspěšně neukončili, se v jednotlivých skupinách oborů pohybovalo nejčastěji mezi 15 – 20 %.

V kategorii H se žáci nejčastěji vzdělávají ve skupinách oborů 23 Strojírenství a strojírenská výroba a 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus. Ke značně obsazeným skupinám oborů patří i skupina 69 Osobní a provozní služby a 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika. Z hlediska uvedených skupin oborů je relativně příznivější situace ve skupině 69 Osobní a provozní služby (11,6 %), v ostatních více obsazených skupinách, jako jsou strojírenské, elektrotechnické nebo gastronomické obory, se pohybovalo celkové procento předčasného ukončení studia kolem 17 %.

Obr. 2.7: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole (resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011 – střední odborné vzdělání s VL-kategorie H - v rozdělení podle skupin oborů)

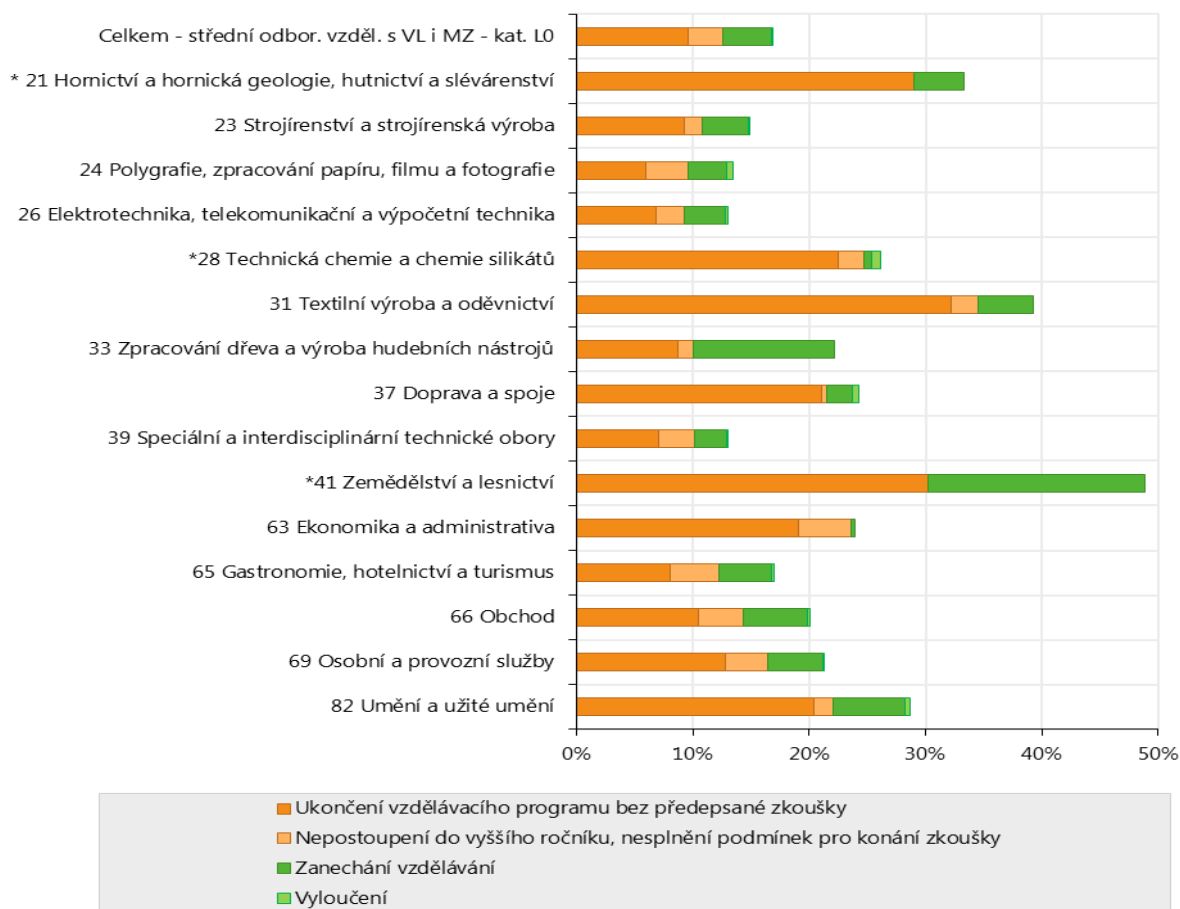

Pozn.: * označení skupin oborů, ve kterých absolutní počty žáků, kteří ukončili studium, jsou nízké (<50).
Ve skupině 39 Speciální a interdisciplinární technické obory je vysoké procento v grafu ovlivněno nízkým počtem žáků studujících v této skupině oborů.

■ Střední vzdělání s VL a MZ - kategorie L

V této kategorii je celková situace obdobná jako v kategorii středního vzdělání s výučním listem - H, z hlediska jednotlivých skupin oborů jsou ale rozdíly větší. Žáci se zde nejčastěji vzdělávají ve skupině oborů 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika a 23 Strojírenství a strojírenská výroba. Celkové procento žáků, kteří v těchto skupinách oborů v roce 2010/11 ukončili předčasně studium, resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku, dosahuje přibližně 17 %. Z více obsazených skupin oborů bylo relativně vyšší procento odchodů zejména ve skupině 82 Umění a užité umění, kde přibližně 6 % žáků studia zanechalo a přibližně 20 % ukončilo studium bez předepsané zkoušky.

Obr. 2.8: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole (resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011) – střední odborné vzdělání s VL a MZ - kategorie L - v rozdělení podle skupin oborů

Pozn.: * označení skupin oborů, ve kterých absolutní počty žáků, kteří ukončili studium, jsou nízké (<50).
Poměrně nízké jsou i ve skupinách 31 Textilní výroba a oděvnictví.

■ Střední vzdělání s MZ - kategorie M

V kategorii středního vzdělání s maturitou je situace celkově příznivější. Procento žáků, kteří ukončili studium ve šk. roce 2010/11 předčasně, případně bez složení maturitní zkoušky, se v jednotlivých skupinách oborů pohybovalo nejčastěji v rozmezí 10 - 15 %.

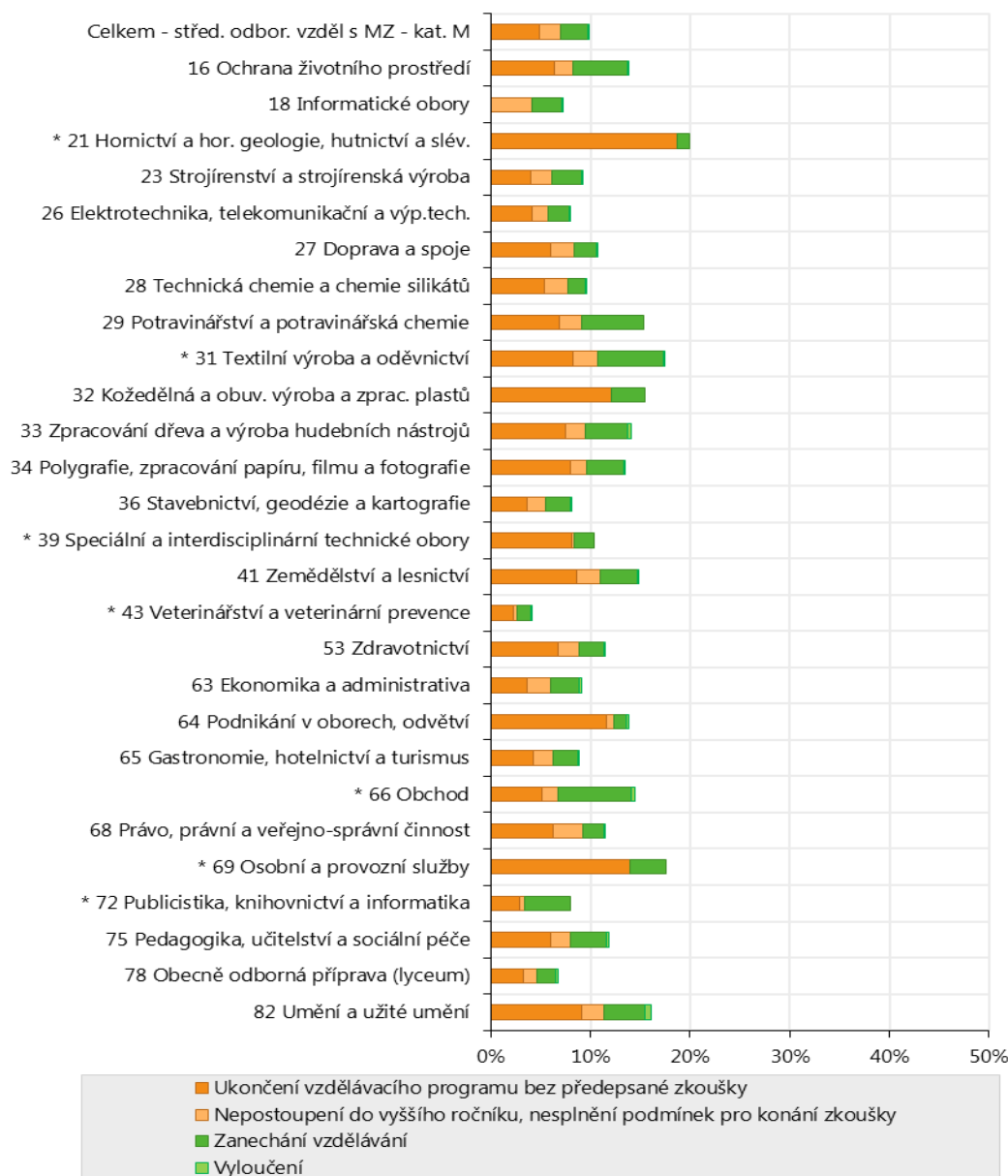
Celkově příznivá situace z hlediska oborů, ve kterých se vzdělává větší počet žáků, je ve skupinách:

- 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie, kde ve šk. roce 2010/11 ukončilo vzdělávání celkově jen 8,1 % žáků, z toho 3,6 % neudělalo úspěšně maturitu, 1,9 % ukončilo z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku, resp. nesplnění podmínky pro konání

zkoušky, 2,4 % žáků studia zanechalo. I v této skupině, stejně jako v jiných skupinách oborů na maturitní úrovni, bylo jen velmi malé procento vyloučených žáků (0,1 %).

- Ve skupině 43 Veterinářství a veterinární prevence neukončilo z některého ze sledovaných důvodů šk. rok 2010/11 úspěšně jen 4,1 % žáků, z toho 2,3 % neuspělo u maturitní zkoušky, 0,4 % ukončilo studium z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku, a jen 1,3 % žáků studia zanechalo.
- Ve skupině 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus neukončilo úspěšně šk. rok 2010/11 z některého ze sledovaných důvodů 8,8 % žáků, z toho 4,2 % neudělalo úspěšně maturitní zkoušku (do 30. 9. 2011), 2,0 % nepostoupilo do vyššího ročníku, a 2,5 % žáků studia zanechalo.

Obr. 2.9: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili vzdělávání na střední škole (resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011) – střední odborné vzdělání s MZ-kategorie M - v rozdělení podle skupin oborů

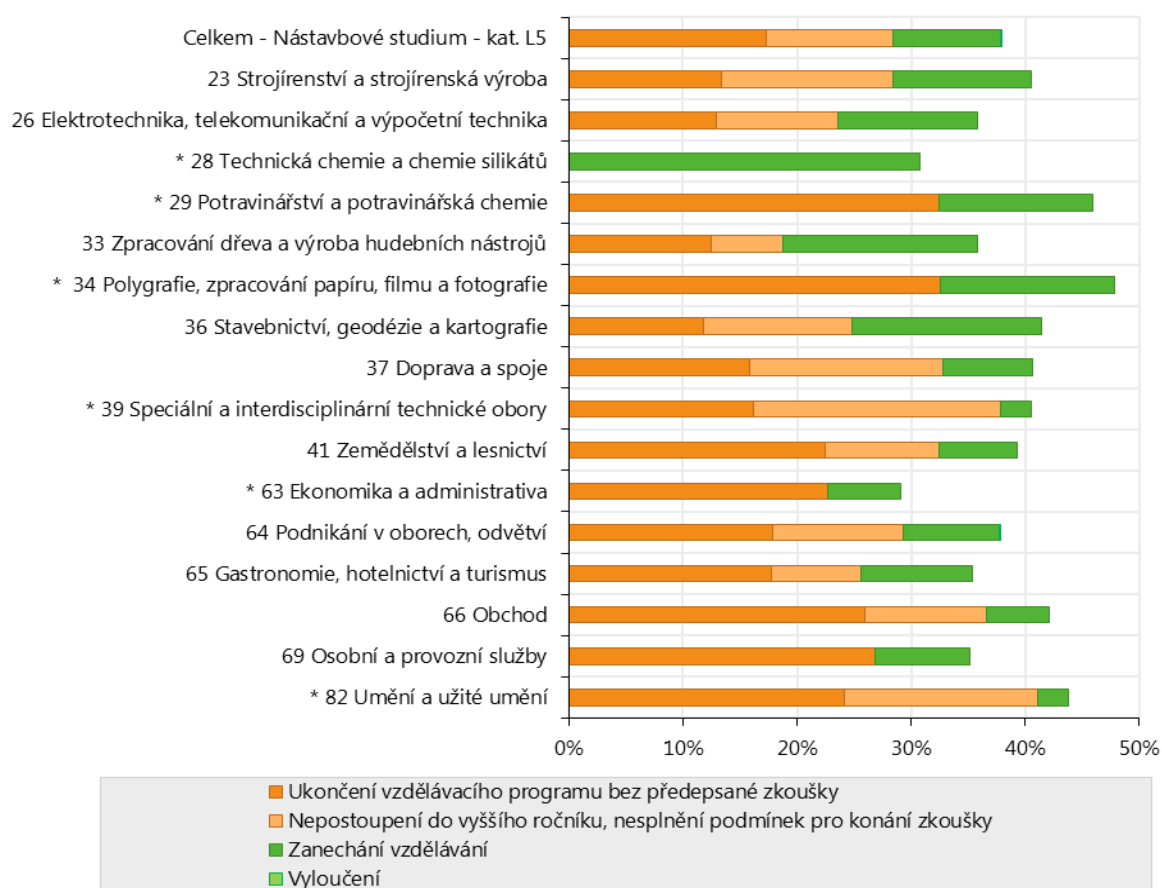
Pozn.: * označení skupin oborů, ve kterých absolutní počty žáků, kteří ukončili studium, jsou nízké (<50).

Z hlediska skupin oborů, ve kterých se vzdělává větší počet žáků, se jako příznivá situace jeví ve skupině 18 Informatické obory. To je ovšem ovlivněno skutečností, že uvedená skupina oborů byla vytvořena nově až v roce 2008 a ve sledovaném šk. roce 2010/11 zde tedy nemohli být vykázaní žáci, kteří nevykonali maturitní zkoušku. Procento žáků, kteří ukončili studium z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku, je zde ve srovnání s ostatními skupinami oborů relativně vysoké (4,2 %).

■ Střední vzdělání – nástavbové studium – kategorie L5

V nástavbovém studiu je obecně problém předčasného ukončení studia nejvyšší, na druhé straně ovšem nejde o ukončení studia bez získání odborného vzdělání. Procento žáků, kteří neukončili úspěšně nástavbové studium z jednoho ze sledovaných důvodů, se v jednotlivých skupinách oborů běžně pohybuje kolem 40 %.

Obr. 2.10: Procenta žáků denního studia, kteří ve šk. roce 2010/11 předčasně ukončili nástavbové studium - kategorie vzdělání L5 (resp. nevykonali úspěšně závěrečnou zkoušku do 30. 9. 2011)

Pozn.: * označení skupin oborů, ve kterých absolutní počty žáků, kteří ukončili studium, jsou nízké (<50).

- Převažující většina žáků v nástavbovém studiu (asi dvě třetiny) se vzdělává ve skupině 64 Podnikání v oborech. Zde celkové procento ukončení studia dosáhlo 37,7 %, z toho 17,9 % ukončilo vzdělávací program bez předepsané zkoušky, 11,4 % nepostoupilo do vyššího ročníku, resp. nesplnilo podmínku pro konání zkoušky a 8,4 % studia zanechalo.
- K dalším více obsazeným skupinám patří 23 Strojírenství a strojírenská výroba, kde mělo problém s dokončením ročníku 40,5 % z nich, přitom 13,4 % ukončilo vzdělávací program bez předepsané zkoušky, 12,1 % nepostoupilo do vyššího ročníku, resp. nesplnilo podmínku pro konání zkoušky a poměrně značné procento - 15,1 % studia zanechalo.

- Již menší počty žáků studují nástavbové studium ve skupině 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika. Situace z hlediska ukončení vzdělávání je zde jen mírně příznivější. Přibližně 12,9 % žáků z této skupiny oborů nebylo úspěšných při složení maturitní zkoušky (do 30. 9. 2011), 10,7 % nepostoupilo do vyššího ročníku, resp. nesplnilo podmínku pro konání zkoušky a 12,2 % studia zanechalo.
- Další, relativně více obsazenou skupinou oborů v této kategorii vzdělávání, je skupina 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, kde opět poměrně vysoké procento - 17,9 % ukončilo vzdělávací program bez předepsané zkoušky, 7,8 % nepostoupilo do vyššího ročníku a 9,8 % studia zanechalo.

Na závěr této části založené na analýze statistických údajů středních škol můžeme shrnout, že podstatným problémem je předčasné **ukončení studia na střední škole zejména v oborech středního vzdělání s výučním listem kategorie E, kde ve sledovaném roce předčasně ukončilo 28,6 % a v kategorii H, kde tento podíl dosáhl 17,8 %. Nepříliš dobrá situace byla i v oborech středního vzdělání s výučním listem a maturitní zkouškou, kde podíl neúspěšných činil 16,9 %.**

V maturitních oborech kategorie M byla situace příznivější - podíl žáků, kteří v rámci sledovaného souboru předčasně ukončili studium na střední škole ve sledovaném roce, činil 9,9 %. Na gymnáziích dosáhl podíl neúspěšných žáků jen 4,7 %.

Podíváme-li se na převažující důvody předčasného odchodu ze střední školy, pak nejfrekventovanějším důvodem bylo podle statistických údajů za šk. rok 2010/11 v denním studiu na středních školách (bez nástavbového studia) zanechání studia (38,2 % z žáků, kteří předčasně ukončili střední školu). Jen mírně nižší podíl žáků ukončil studium bez závěrečné zkoušky, resp. nesplnil podmínky pro vykonání této zkoušky (36,9 % z žáků předčasně ukončujících ve sledovaném období). Přibližně 23,3 % z těch, kteří odešli, ukončilo studium, protože nepostoupilo do vyššího ročníku. Naopak poměrně zřídka bylo důvodem předčasného odchodu vyloučení žáků ze studia (1,5 %).

Na závěr je třeba znovu připomenout, že odchod ze střední školy je významnou rizikovou situací, neznamená ovšem úplný odchod ze vzdělávání. Řada žáků přestoupí na jinou školu nebo obor, případně se ke studiu vrátí později. Rovněž počty žáků, kteří nesložili maturitní zkoušku po vyčerpání všech opravných možností, budou výrazně nižší. Na druhou stranu je jisté, že předčasný odchod ze střední školy představuje významnou rizikovou situaci, které je třeba předcházet a v případě, že nastane, urychleně ji řešit. Nástrojům včasného vyhledávání ohrožených žáků, možnostmi prevence a intervence jak na školách, tak i na úřadech práce se věnujeme v dalších kapitolách.

3. PŘEDČASNÉ ODCHODY ŽÁKŮ ZE STŘEDNÍCH ŠKOL – ŠETŘENÍ NA ŠKOLÁCH

V této kapitole se zaměříme na výsledky dotazníkového šetření na středních školách. Ve srovnání s předchozí kapitolou zde nejsou prezentovány tzv. tvrdé statistické údaje, ale názory a zkušenosti pracovníků škol.

3.1 DŮVODY PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ ŽÁKŮ ZE STŘEDNÍCH ŠKOL

Důvody, proč mladí lidé předčasně ukončují školní docházku a odbornou přípravu na středních školách jsou vysoce individuální, je však možné poukázat na některé opakující se trendy. Předčasné ukončení střední školy je u žáků poměrně často spojeno se sociálním

znevýhodněním a specifickým rodinným zázemím, které se vyznačuje nízkým vzděláním a vzdělanostními ambicemi rodičů, případně i jejich dlouhodobou nezaměstnaností. Na druhou stranu se ale předčasné ukončování školní docházky rozhodně netýká jen žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, může být podmíněno řadou individuálních okolností, např. nevhodnou volbou oboru nebo úrovně vzdělání, přechodně obtížnou životní situací, zdravotními problémy a podobně.

Důvody předčasných odchodů jsou často složité provázány a strukturovány a zpravidla je těžké určit, která příčina je prvotní a co je spíše následkem. Zároveň je třeba si uvědomit, že řada skutečných konkrétních důvodů selhání a problémů zůstává skrytá, proto přesné vymezení a kvantifikace důvodů předčasných odchodů nejsou možné.

V rámci šetření na školách jsme se dotázali pracovníků škol, s jakými důvody odchodů žáků se na škole setkávají. Odpovědi v rozdělení podle kategorií vzdělání jsou uvedeny v tabulce. Uvedené hodnoty představují průměr na škále 1 - 3, kde odpověď 1 znamená velmi často a odpověď 3 výjimečně nebo vůbec. Platí tedy, že čím nižší hodnota, tím častěji se uvedený důvod na školách vyskytuje.

Tab. 3.1: Nejčastější důvody předčasných odchodů na školách - v rozdělení podle kategorií vzdělání (uvedené hodnoty představují průměr na škále 1 - 3, kde odpověď 1 znamená, vyskytuje se velmi často a odpověď 3 výjimečně nebo vůbec)

Kategorie	Učební obory - kat. E	Učební obory - kat. H	Maturitní obory - kat. L0	Maturitní obory - kat. M
Nezájem se učit	1,33	1,43	1,78	1,88
Absence	1,37	1,4	1,84	2,02
Špatný prospěch	2,22	1,9	1,7	1,82
Nedostatečná kontrola	1,62	1,85	2,39	2,41
Rodiče nejsou schopni dítěti poradit	1,84	2,1	2,43	2,44
Kázeň	1,86	1,98	2,52	2,56
Nezájem rodiny o vzdělání dítěte	1,75	2	2,58	2,6
Finanční problémy	1,86	2,24	2,49	2,61
Nevhodná volba vzdělání	2,6	2,38	2,13	2,25
Nevhodný obor	2,41	2,24	2,3	2,41
Nezaměstnanost rodičů	2,05	2,35	2,6	2,65
Rodinné důvody - další	2,21	2,45	2,64	2,71
Nástup do zaměstnání	2,56	2,6	2,5	2,77
Nutnost podílet se na příjmu rodiny	2,4	2,54	2,68	2,81
Zdravotní důvody	2,62	2,66	2,78	2,8
Těhotenství	2,7	2,72	2,74	2,79
Drogové a jiné závislosti	2,59	2,76	2,79	2,83

Z tabulky, která znázorňuje podrobně odpovědi na otázku, s jakými příčinami předčasných odchodů se pedagogičtí a poradenská pracovníci nejčastěji setkávají, vyplývají následující zjištění:

- Nejčastějšími důvody předčasných odchodů podle názorů pracovníků škol jsou nezájem se učit, špatný prospěch, absence, nedostatečná kontrola a nezájem rodičů o vzdělání dítěte, případně jejich neschopnost dítěti poradit.
- V učebních oborech (kategorie E a H) hrají ve srovnání s maturitními obory významnější roli důvody, které souvisí se zájmem, motivací, případně adaptací dítěte (nezájem se učit, absence, kázeň) a dále s rodinným zázemím (nedostatečná kontrola ze strany rodičů, situace, kdy rodiče nejsou dítěti schopni poradit, nezájem rodiny o vzdělání dítěte, finanční problémy a nezaměstnanost rodičů).

- U maturitních oborů je častým důvodem odchodu ze střední školy nezájem se učit, špatný prospěch a nevhodná volba vzdělání.
- Zatímco tedy u učebních oborů se vyskytují ve vztahu k předčasným odchodům častěji důvody spojené se sociálním zázemím, u žáků maturitních oborů je to relativně častěji nevhodná volba oboru nebo úrovně vzdělání a s tím spojený nezájem o obor nebo špatný prospěch.

DŮVODY PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ PODLE OBORŮ

Důvody předčasných odchodů, jak již bylo zmíněno, jsou často složitě provázány a tvoří celou škálu příčin. V rámci šetření nás rovněž zajímalo, zda je možné identifikovat příčiny, které souvisí se samotnými obory, jejich charakterem, vysokými nároky, případně jejich vnímáním a prezentací na veřejnosti. V této souvislosti bylo identifikováno několik rizikových faktorů:

- Obory, o jejichž náplni mají žáci nedostatečnou nebo zkreslenou představu

V některých případech byla jako důvod častějších odchodů žáků uváděna nedostatečná nebo zkreslená představa o náplni oboru (např. obor 75-41-E/01 Pečovatelské služby).

- Obory, na které se hlásí žáci s nevyhraněnou profesní orientací

Některé školy rovněž uvádějí, že důvodem odchodů z určitých oborů je skutečnost, že se na tyto obory častěji hlásí žáci s nevyhraněnou profesní orientací, jejichž pracovní i studijní motivace je celkově nižší (např. Kuchař-číšník).

- Obory, které zahrnují náročnou teoretickou výuku, resp. jsou náročnější, než žáci očekávají

Někdy je jako důvod častějších odchodů z některých oborů uváděn nezájem o teoretickou část výuky a zejména všeobecně vzdělávací předměty nebo skutečnost, že výuka je náročnější než žáci očekávali (tento důvod byl zmíněn např. v souvislosti s obory Mechanik elektrotechnik - výpočetní a elektronické systémy, Kuchař-číšník). Problémem tak může být i mylná představa, že žák výuku snadno zvládne, např. u oboru Kadeřník škola uvedla, že se jedná o jeden z mála nabízených učebních oborů pro dívky i hochy se slabším prospěchem ve městě. *„Žákyně i žáci jsou přesvědčeni, že obor zvládnou a bude pro ně zajímavý, v průběhu studia však dochází k zanedbávání vzdělávání nebo k finančním problémům v rodině (jsme soukromá škola) a žáci učiliště opouštějí.“*

3.2 PREVENTIVNÍ METODY VYHLEDÁVÁNÍ ŽÁKŮ OHROŽENÝCH PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE STŘEDNÍCH ŠKOL

Důležitou součástí komplexních opatření zaměřených proti předčasnému odchodu ze středních škol je prevence. Při prevenci jde o to zabránit vzniku podmínek, které mohou vyústit až do předčasného ukončení studia. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že odchod ze školy zpravidla není jednorázovou událostí, jedná se o proces, který často začíná již prvními zkušenostmi školního neúspěchu a postupuje narůstajícím odcizováním se škole, absencemi a nabalováním dalších studijních nebo kázeňských problémů. Jedním z účinných prostředků prevence na středních školách je proto včasné vyhledání žáků, kteří jsou předčasným odchodem ze školy potenciálně nejvíce ohroženi.

Způsoby vyhledávání žáků mohou být jak plošné, tak i individuální. Dále mohou vycházet z iniciativy školy nebo naopak vyžadují, aby žák sám přišel za odpovědným pracovníkem a začal své problémy aktivně řešit.

V rámci provedeného šetření pracovníci škol nejčastěji uváděli využívání těchto metod vyhledávání žáků potenciálně ohrožených předčasným odchodem ze střední školy:

■ Individuálně zaměřené metody:

- Žáci mají možnost individuálně se obrátit na školního psychologa nebo výchovného poradce

Tento způsob umožňuje naprostá většina dotázaných škol (73 % škol pravidelně, 20 % škol uvedlo, že tuto možnost mají žáci občas). Problémem je, že prvotní impuls k řešení konkrétních potíží musí v těchto případech vzejít od samotného žáka, přitom žáci, u nichž hrozí riziko předčasného odchodu ze školy, mají tendenci své problémy spíše zakrývat a tajit. Ochota žáka vyhledat poradenského pracovníka a svěřit se proto závisí na důvěře, kterou si tento pracovník dokázal u žáků, případně i pedagogů (v případech, kdy působí jako prostředník mezi žáky a učiteli) získat. Podstatné tedy, podle názorů dotázaných pracovníků škol je, aby poradenští pracovníci na školách navazovali a udržovali kontakt s žáky průběžně již od počátku studia, aby se v situaci, kdy se žák ocitne ve vážnějších problémech, mohl obrátit na „známého“ člověka.

- Pohovory s vybranými žáky na základě upozornění učitelů, OSPOD a podobně

Pohovory s vybranými žáky na základě upozornění učitelů na zhoršení prospěchu, nekázeň, absence jsou další z individuálně zaměřených metod, které školy běžně využívají (66 % pravidelně, 32 % občas). Problémem je, že v této situaci už zpravidla nejde jen o prevenci a je třeba reagovat rychle. Neřešením situace problémy narůstají a kumulují se a hrozí riziko, že žák bude reagovat „útekem“.

■ Kolektivně zaměřené (vyhledávací) metody:

- Mapování klimatu ve třídě

Mapování klimatu ve třídě je podle výsledků šetření méně častým způsobem vyhledávání žáků ohrožených předčasným odchodem ze střední školy (43 % pravidelně, 53 % občas). Klima třídy má vliv na sociální chování žáků, ale také na jejich motivaci k výkonu, na průběh i výsledky učení. Zmapování klimatu a vztahů ve třídě, např. prostřednictvím sociometrických metod, umožňuje lépe porozumět dění ve třídě a zjistit míru výskytu nežádoucího chování. Umožňuje tedy i vytipovat žáky, u kterých se mohou v průběhu studia vyskytnout nějaké problémy.

- Dotazníky zaměřené na protidrogovou prevenci

Dotazníky zaměřené na protidrogovou prevenci využívá většina dotázaných škol (40 % pravidelně a 55 % občas). Hlavním účelem školního programu prevence drog je zabránit užívání drog, resp. alespoň jeho snížení, je proto třeba monitorovat míru konzumace drog. Klíčovým aspektem úspěchu je volba kvalitního nástroje - dotazníku připraveného odborníky a zajištění anonymity respondentů, aby školy získaly upřímné odpovědi.

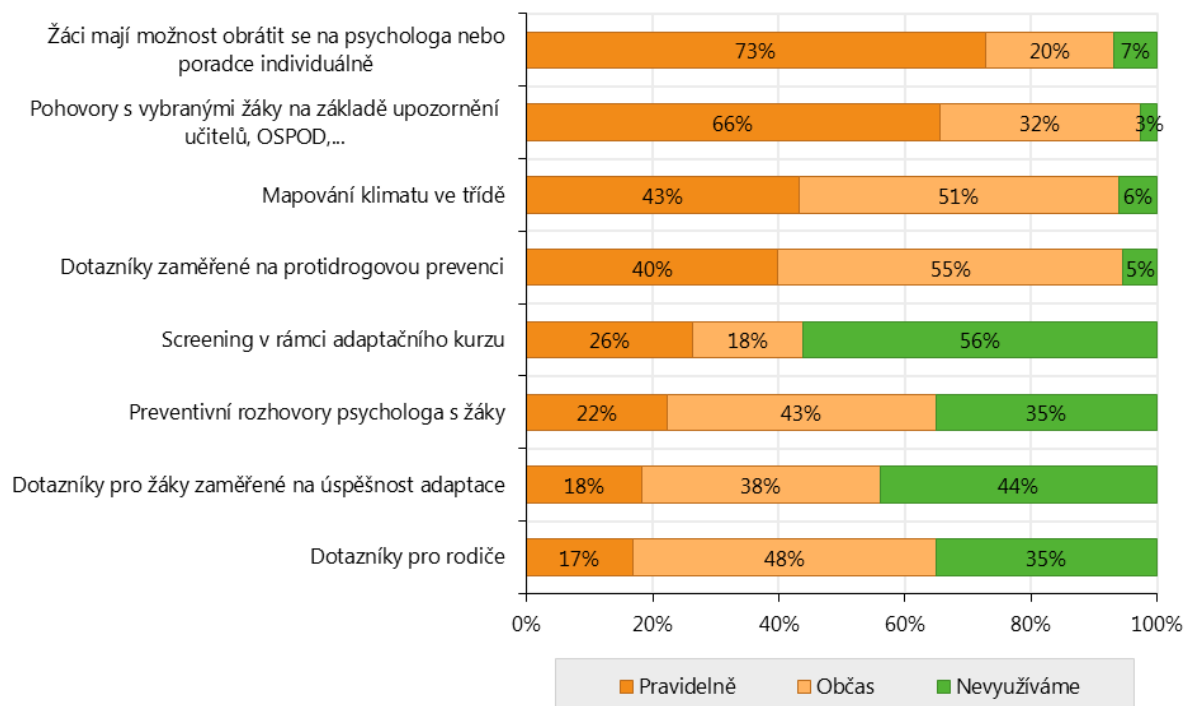
- Screening v rámci adaptačního kurzu

Screening, který by odhalil žáky s potenciálními problémy ohrožujícími v budoucnu úspěšné absolvování studia, je možné uskutečnit i v rámci adaptačního kurzu. Adaptační kurzy, které školy pořádají stále častěji na počátku nástupu na střední školu, umožňují novým žákům a studentům lépe se poznat a zahrnují i řadu psychosociálních her a metod zážitkové pedagogiky. Představují specifickou prevenci sociálně patologických jevů zejména tím, že usnadňují vzájemnou spolupráci jedinců ve skupině a poznání jejich schopností. Rovněž mohou působit na zvýšení motivace žáků ke spolupráci, prevenci šikany a další. **Jako jeden z preventivních nástrojů proti předčasným odchodům ze vzdělávání je uvedlo asi 44 % škol (z toho 26 % jako pravidelně využívaný nástroj a 18 % občas).**

K méně častým metodám patří **preventivní rozhovory psychologa s žáky**, jejichž výhodou je, že žáci mají možnost se s psychologem seznámit v „klidovém období“ na základě

osobního kontaktu, na který mohou v případě potřeby snadněji navázat (22 % škol), dále **dotazníky mapující úspěšnost adaptace při přechodu ze základní na střední školu** (v rámci vzorku je využívá pravidelně 18 % dotázaných škol) a **dotazníky pro rodiče** (přibližně 17 % škol).

Obr. 3.1: Vyhledávání žáků potenciálně ohrožených předčasným odchodem ze SŠ

JAKÁ OPATŘENÍ JSOU PRO VYHLEDÁVÁNÍ ŽÁKŮ NEJDŮLEŽITĚJŠÍ?

Jako nejdůležitější opatření pro vyhledávání žáků ohrožených předčasným odchodem byly pracovníky škol uváděny:

- Individuální přístup učitelů k žákům.
- Dobrá dostupnost psychologa, možnost osobního kontaktu žáka s psychologem nebo výchovným poradcem a vedení pohovorů s žáky.
- Dobré nastavení pravidel v rámci školního řádu a důsledná kontrola jejich dodržování (způsob omlouvání absencí, pravidelná kontrola docházky, důsledné vyžadování omluvy, včasné hlášení absencí rodičů) tak, aby bylo možné problémy včas odhalit a rychle na ně reagovat.
- Spolupráce školy a rodiny, zejména pravidelný a systematický kontakt. Podstatné je i včasné upozornění rodičů na absence nebo špatný prospěch a vtažení rodičů do řešení problémů dítěte. Zdůrazňována byla i potřeba posilovat odpovědnost rodičů za docházku dítěte do školy a jeho vzdělávací výsledky, včetně případné vazby na vyplácení dávek státní sociální podpory.
- Spolupráce v rámci školy i s poradenskými institucemi.

PREVENTIVNÍ METODY - ROZDÍLY MEZI MATURITNÍMI A NEMATURITNÍMI OBORY

Z hlediska využívání preventivních metod zaměřených na vyhledávání žáků potenciálně ohrožených předčasným odchodem ze střední školy, byly zjištěny určité rozdíly mezi školami vyučujícími maturitní obory a školami s učebními obory. Výraznější rozdíly se ukázaly především ve využívání následujících metod:

- Školy vyučující maturitní obory využívají častěji screening v rámci adaptačních kurzů (pravidelně 42 % škol s maturitními obory oproti 5 % škol s učebními obory).
- Dotazníky zaměřené na úspěšnost adaptace byly v rámci sledovaného vzorku využívány častěji školami s maturitními obory (pravidelně 29 % škol vyučujících maturitní obory ve srovnání s 10 % škol, které vyučují učební úroveň vzdělání). Podobně dotazníky pro rodiče využívají spíše školy s maturitními obory vzdělání (pravidelně 19 % oproti 10 % v učebních oborech).
- Naopak školy, které vyučují učební obory, využívají častěji dotazníky zaměřené na protidrogovou prevenci (50 % dotázaných proti 35 % maturitních oborů) a pohovory s vybranými žáky (90 % oproti 65 %).

Uvedené rozdíly mohou souviset s odlišnou sociální situací rodin (např. ochota a možnost platit adaptační nebo jiné kurzy), atmosférou na školách i mírou výskytu sociálně-patologických jevů, na které školy musí reagovat.

Z pohledu dalších nástrojů vyhledávání ohrožených žáků, jako jsou např. mapování klimatu ve třídě, preventivní rozhovory psychologů s žáky a možnost obrátit se individuálně na psychologa nebo výchovného poradce, nebyl mezi maturitními a nematuritními obory zjištěn výraznější rozdíl.

3.3 ZPŮSOBY ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ ŽÁKŮ OHROŽENÝCH ODCHODEM ZE STŘEDNÍ ŠKOLY

Zatímco v předchozím textu jsme se věnovali převážně preventivnímu přístupu a metodám zaměřeným na vyhledávání potenciálně ohrožených žáků, v následující části se zaměříme na přístupy, které jsou uplatňovány vůči žákům aktuálně ohroženým předčasným odchodem ze střední školy. Jde tedy o oblast intervence, která řeší již vzniklé obtíže a snaží se zabránit tomu, aby vyústily až do předčasného ukončení školy.

Intervenční zásahy mohou být podobně jako prevence zaměřeny na celou školu či instituci nebo mohou řešit problémy jednotlivých žáků. Opatření týkající se škol mají zpravidla za cíl zlepšit školní klima a vytvořit motivující výukové prostředí. Účinnou formou pomoci ohroženým žákům mohou být systémy včasného varování a lepší spolupráce s rodiči. Opatření zaměřená individuálně na jednotlivé studenty zahrnují pedagogické vedení a doučování žáků, individuální výukové přístupy, dále i finanční podporu, jako jsou např. příspěvky na vzdělávání.

U žáků, kteří jsou aktuálně ohroženi odchodem ze střední školy, patří k nejčastěji nabízeným řešením:

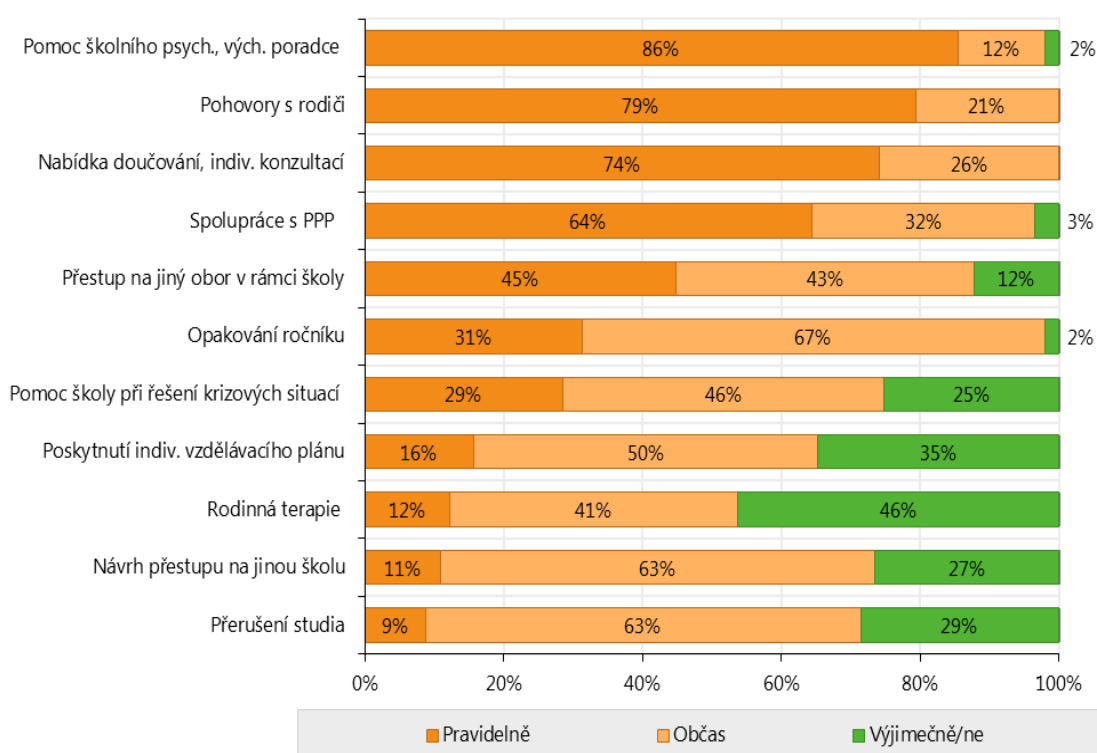
- **Pomoc školního psychologa**, kterou v těchto případech pravidelně využívá 86 % dotázaných škol.
- **Pohovory s rodiči**, na které si v případě problémů žáka zve rodiče pravidelně téměř 80 % škol.
- **Nabídka konzultací nebo doučování** je součástí řešení problémové situace asi u 74 % škol.
- **Spolupráce s pedagogicko-psychologickými poradnami** - přibližně 64 % dotázaných škol standardně spolupracuje v případě rizika odchodu žáka ze školy s pedagogicko-psychologickými poradnami.

- **Návrh přestupu na jiný obor** - přibližně 45 % škol uvedlo jako běžný způsob řešení navržení přestupu žáka na jiný obor v rámci školy. Tato možnost závisí ovšem i na tom, jaké obory škola vyučuje.

Další způsoby jsou zmiňovány méně často. Přibližně třetina škol uvedla jako způsob řešení rizikové situace při nezvládnutí studia **návrh na opakování ročníku**. Přibližně stejné procento škol uvedlo, že běžně vstupují i do řešení krizových situací v rodině, často i proto, že se na ně obracejí sami rodiče. Méně často školy poskytují žákům ohroženým odchodem ze školy **individuální vzdělávací plán**. Tato možnost je využívána především u žáků se zdravotními problémy, případně dívek, které jsou těhotné nebo pečují o dítě.

Spíše okrajově jsou využívány i další možnosti intervence. K nim patří např. **rodinná terapie** (kterou pravidelně využívá 12 % dotázaných škol), **návrh přestupu na jinou školu, při kterém škola vystupuje aktivně s nabídkou nebo doporučením vhodné školy** (11 %) nebo **přerušení studia**, které je využíváno rovněž především v případě zdravotních problémů, těhotenství nebo péče o dítě.

Obr. 3.2: Způsoby řešení situace žáků ohrožených předčasným odchodem ze střední školy

JAKO NEJDŮLEŽITĚJŠÍ PRINCIPY ÚSPĚŠNÉ INTERVENCE JSOU ZDŮRAZŇOVÁNY:

- Včasné podchycení problému a individuální pomoc výchovného poradce nebo psychologa.
- Včasné doporučení přestupu na jiný obor, resp. do jiné kategorie vzdělání pokud se ukáže, že žák studium nezvládá.
- Aktivní spolupráce s rodinou a pohovory s rodiči.
- Úzká spolupráce všech výchovných činitelů uvnitř školy i mimo školu, zejména spolupráce třídního učitele s výchovným poradcem, školním psychologem i pedagogicko-psychologickými poradnami a rodiči.

3.4 METODY MOTIVACE ŽÁKŮ K DOKONČENÍ STUDIA

Podstatným faktorem, který ovlivňuje úspěšné dokončení střední školy, je motivace žáků k učení. Podle dotázaných pracovníků škol mohou být příčiny nízké motivace a nezájmu o školu různé. V situaci, kdy žák vyrůstá v málo podnětném rodinném prostředí, v rodinách s nízkou úrovní vzdělání rodičů nebo tam, kde jsou rodiče dlouhodobě nezaměstnaní, může být motivace žáků negativně ovlivněna nižšími životními i vzdělanostními ambicemi. Další příčinou nezájmu o školu může být nezvládnutí učiva v případech, kdy je studium pro žáka příliš náročné. Pocit neúspěchu působí demotivačně, což situaci dále zhoršuje a žák může mít tendenci nacházet jiné, často problematické oblasti zájmu, které ho od školy a plnění povinností ještě více vzdalují. U žáků, kteří jsou spíše prakticky nebo manuálně zaměřeni pak dokončení studia často podle vyjádření pedagogů a poradců znesnadňuje nechuť k teoretickým a všeobecně vzdělávacím předmětům.

Na druhé straně nezám o studium může být podmíněn i řadou individuálních důvodů. Nízká motivace často souvisí s tím, že žák studuje obor, který vlastně studovat nechtěl, ať už proto, že si obor špatně zvolil nebo nebyl přijat na obor, který chtěl studovat. V některých případech nezám souvisí s nedostatkem informací v době rozhodování o studiu a zkreslenou představou o oboru, který očekávání žáka nesplnil.

Nezám o školu může také vyplývat z aktuálně nepříznivé životní situace, jako jsou nemoc, péče o dítě, finanční a rodinné problémy nebo časná snaha žáka se osamostatnit a začít vydělávat.

Z výše uvedeného je zřejmé, že příčiny nezájmu o studium mohou být tedy velice variabilní a jejich řešení vyžaduje využití různých metod i přístupů.

V rámci šetření byla poradenskými pracovníky škol uváděna řada možností, jak žáky vhodně motivovat⁹:

■ Těsnější spolupráce škol se zaměstnavateli a ukázání pracovní perspektivy

Těsnější spolupráce škol s firmami umožňuje žákům lépe se seznámit s reálným pracovním prostředím. Zejména žákům, kteří jsou prakticky zaměřeni a nemají dostatečný zájem o výuku teoretických předmětů, může ukázat určitou pracovní perspektivu a smysl odborné přípravy a přesvědčit je, že doba strávená ve škole se jim v budoucnu zhodnotí.

■ Spolupráce škol se zaměstnavateli

V rámci této kategorie podpory a motivace žáků školy uváděly těsnější sepětí s praxí, např. organizování besed se zvanými odborníky, prezentace firem ve školách, ukázky techniky, semináře, firemní dny a další.

■ Praxe v podnicích

Pro řadu žáků může být motivační i praxe v podniku, kde se seznámí s konkrétním prostředím, vytvoří si představu o pracovní náplni a kvalifikačních požadavcích.

■ Exkurze u zaměstnavatelů

Exkurze u zaměstnavatelů jsou častou formou podpory zájmu žáků o studium. Pravidelně je realizuje 68 % škol a 23 % škol občas. Pro žáky je přínosná především možnost seznámit se konkrétně s fungováním provozu, technickým vybavením i náplní práce atd.

■ Finanční motivace

Studium na střední škole je pro řadu zejména sociálně slabších rodin, finančně značně zatěžující. Finanční podpora tak může z pohledu rodičů i žáků představovat významnou

⁹ Procenta uváděná školami jsou pravděpodobně vyšší, než odpovídá běžné situaci na školách vzhledem k tomu, že školy aktivnější v této oblasti zřejmě odpovídaly častěji.

motivaci k dokončení studia. Školy v této souvislosti uváděly různé formy finanční motivace:

■ **Finanční motivaci prostřednictvím stipendií, které jsou žákům v průběhu jejich profesní přípravy poskytovány z rozpočtu krajů,** uvádí celkem 44 % dotázaných škol (z toho 35 % pravidelně a 9 % občas). Tato stipendia jsou zpravidla určena na podporu oborů, které jsou na trhu práce nedostatkové. Podmínkou obdržení příspěvku je zpravidla dodržování školního řádu (žáci nesmí mít neomluvené absence, zhoršené známky z chování, kázeňské problémy), úspěšné ukončení ročníku, což může představovat významný tlak na úspěšné dokončení studia.

■ Další formou finanční motivace je **poskytnutí stipendia nebo jiných výhod žákům, např. formou příspěvku na pomůcky, dopravu, stravování nebo ubytování firmou, se kterou škola navázala spolupráci.** V těchto případech jsou žáci, zpravidla na základě smluvně stanovených podmínek, finančně motivováni k úspěšnému vykonání závěrečné zkoušky a následnému setrvání ve firmě, která stipendium poskytla, po dobu několika let. Uvedená forma podpory je výhodná zejména pro žáky ze sociálně slabšího prostředí, kterým nejenže zajišťuje podporu při studiu, ale zároveň přináší i perspektivu budoucího zaměstnání. Využívá ji přibližně 41 % dotázaných škol (z toho 24 % pravidelně a 17 % občas).

■ **Ukázání vhodných životních vzorů**

Další formou motivace, kterou školy uváděly, je poskytnutí vhodných životních nebo profesních vzorů.

■ **Poskytnutí příkladů úspěšného uplatnění absolventů školy**

Motivaci na základě poskytování informací o úspěšných absolventech školy, případně zprostředkování kontaktu s nimi v rámci akcí školy (např. besed) využívá pravidelně 17 % dotázaných škol a 50 % občas.

■ **Zprostředkování kontaktu s úspěšnými představiteli menšin**

Podobně motivačně může působit i kontakt s úspěšnými představiteli etnických menšin, který žákům zprostředkovává zhruba 19 % dotázaných škol (z toho 5 % pravidelně).

■ **Medializace úspěšných žáků v průběhu studia**

Dále školy uváděly možnost vytváření vhodných vzorů na základě medializace úspěšných žáků v denním a odborném tisku nebo na webových stránkách školy.

■ **Zahraniční stáže a brigády**

Zahraniční stáže a praxe umožňují žákům prohloubit odborné a jazykové dovednosti, rozvinout jejich samostatnost, sebedůvěru, adaptabilitu i zájem o sebevzdělávání. Podle názorů pracovníků škol mohou u žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí působit rovněž jako nástroj integrace a pozitivní motivace k lepším studijním výsledkům.

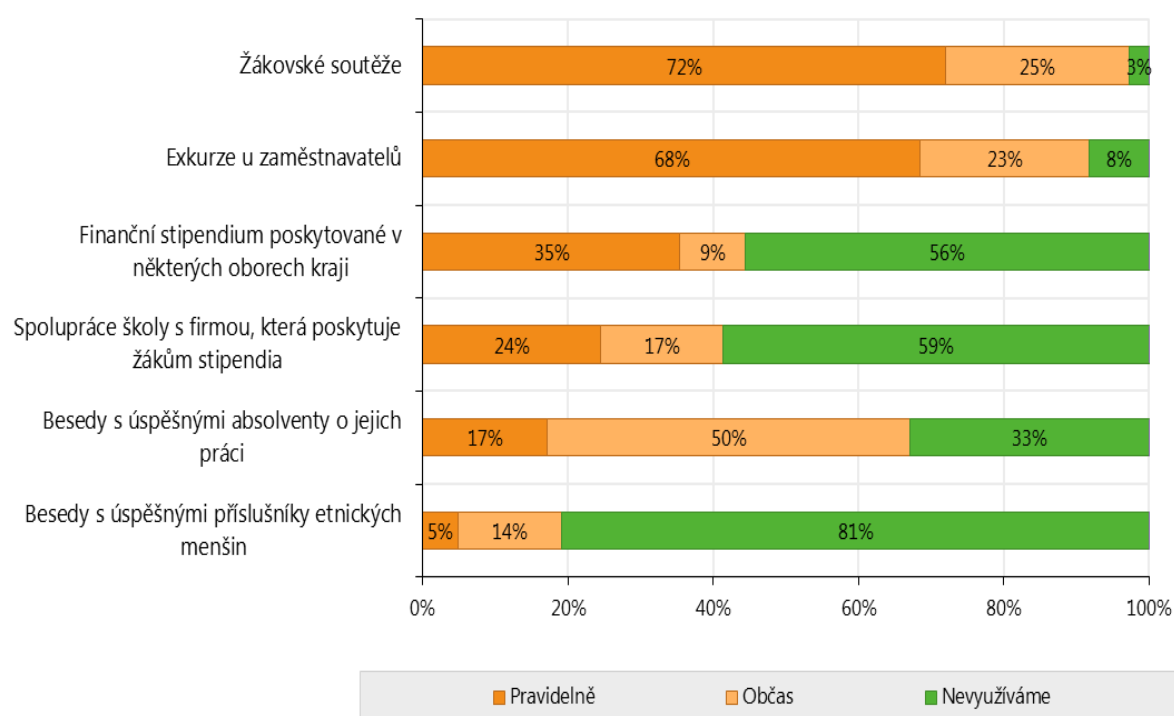
■ **Žákovské soutěže**

Žákovské soutěže, ve kterých žáci mohou předvést získané dovednosti a porovnat je s ostatními, představují podle názoru zástupců škol další formu motivace. Pravidelně je realizuje asi 72 % dotázaných škol a 25 % občas.

■ **Metody zaměřené na efektivní zvládání učení**

Další kategorií pomoci představují metody zaměřené na efektivní zvládání učení a posílení motivace formou přednášek, besed a podobně.

Obr. 3.3: Metody motivace žáků k dokončení studia

3.5 ŠIRŠÍ SPOLUPRÁCE ŠKOLY S DALŠÍMI SUBJEKTY¹⁰

Účinným prostředkem prevence předčasných odchodů v širším slova smyslu může být i vytváření sítí kontaktů školy s aktéry mimo školu, které školám umožňují žáky lépe podporovat. Kromě propojení škol s firmami, kterému jsme se věnovali v předchozí části, se jedná o různé formy spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí, agenturami pro děti a mládež, nízkoprahovými zařízeními, středisky primární protidrogové prevence, atd. Tato spolupráce vytváří lepší zázemí pro řešení řady problémů, zvyšuje angažovanost žáků, učitelů, rodičů i dalších zúčastněných stran a může podněcovat žáky, aby usilovali o zlepšení a převzali odpovědnost za vlastní vzdělání. Tím se vytvářejí příznivé podmínky pro snížení míry předčasného ukončování školní docházky.

Z hlediska spolupráce, která může ovlivňovat předčasné odchody ze vzdělávání, byla středními školami uváděna:

■ Spolupráce středních škol se základními školami

Nejčastější formou spolupráce je spolupráce se základními školami. Uvedlo ji asi 60 % dotázaných škol. Umožňuje žákům základních škol, aby si vytvořili reálnější a podrobnější představu o možnostech studia na středních školách a lépe se orientovali při výběru vhodného oboru studia. U žáků, kteří jsou spíše manuálně zaměřeni, je přínosem možnost seznámit se s konkrétními výsledky práce žáků na středních školách nebo si „osahat“ práci ve školních dílnách.

■ Spolupráce škol a neziskových organizací

Pozitivní vliv na prevenci v oblasti předčasných odchodů může mít i širší spolupráce škol a neziskových organizací. Příkladem takové spolupráce může být např. doučování žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí dobrovolníky, spolupráce s organizacemi, které

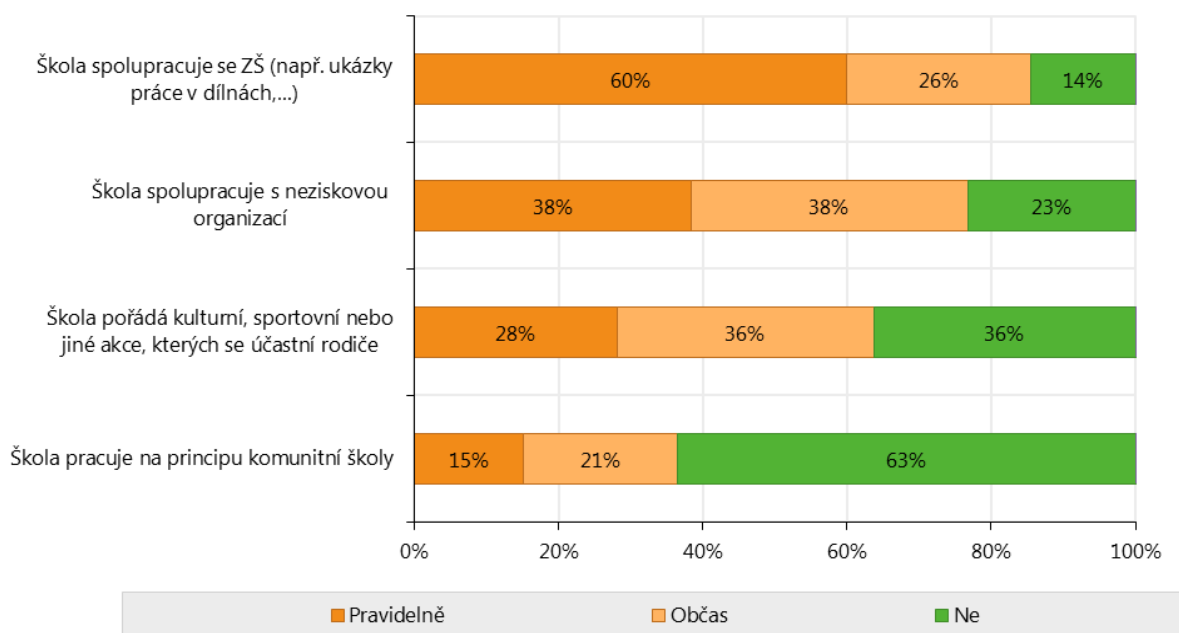
¹⁰ Uvedená procenta vyjadřují situaci v rámci škol, které byly ochotny se zapojit do šetření a vyplnily dotazník, z hlediska celkové situace na školách tedy mohou být uvedené údaje nadhodnocené.

provozují nízkoprahové kluby zaměřené na prevenci sociálně-patologických jevů, se středisky primární prevence nebo organizacemi, které jsou zaměřeny na podporu sociálně znevýhodněných rodin (např. poskytují finanční poradenství, orientaci na trhu práce,...) a podobně. Pravidelnou spolupráci s neziskovými organizacemi v rámci sledovaného vzorku realizovalo asi 38 % dotázaných škol.

■ Komunitní školy

Přibližně 15 % dotázaných škol uvedlo, že se snaží pracovat na principu komunitní školy, tedy školy, která se snaží být otevřená veřejnosti v lokalitě svého působení a kromě klasického vzdělávání žáků má ambici vytvářet nabídku dalších aktivit a plnit funkci komunitního, společenského, kulturního a volnočasového centra. Přínosem tohoto přístupu je vytváření atmosféry spolupráce a důvěry, která se může pozitivně promítnout do většího zapojení žáků i rodičů do života školy.

Obr. 3.4: Širší spolupráce školy ve vztahu k motivaci žáků a prevenci předčasných odchodů

3.6 ZKUŠENOSTI ŠKOL ZE SPOLUPRÁCE S RODIČI ŽÁKŮ OHROŽENÝCH PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE STŘEDNÍ ŠKOLY

Rodina a rodinné zázemí hraje významnou roli jak při volbě střední školy, tak i úspěšném dokončení studia. Problematická nebo nefunkční rodina je rizikovým faktorem významně zvyšujícím pravděpodobnost předčasného odchodu ze vzdělávání. Bohužel často právě v případech, kdy je žák ohrožen předčasným odchodem ze školy a potýká se s kázeňskými nebo studijními problémy, je pro školu obtížné kontakt s rodinou navázat.

S jakými problémy se tedy při komunikaci s rodiči žáků, kteří jsou ohroženi předčasným odchodem, nejčastěji potýkají?

- Jedna z častých komunikačních bariér spočívá v tom, že **rodiče zakrývají a omlouvají problémy žáka** (např. kryjí jeho absence). Tuto zkušenost uvádí značná část dotázaných škol (37 % většinou a 62 % občas). Školy v této souvislosti upozorňují, že zakrývání problémů vede k tomu, že situace se včas neřeší a potíže se stupňují.
- Dále většina škol na základě svých zkušeností s rodiči ohrožených žáků uvádí, že **rodiče nejsou schopni žáky přimět k plnění školních povinností**. Přitom 36 % škol

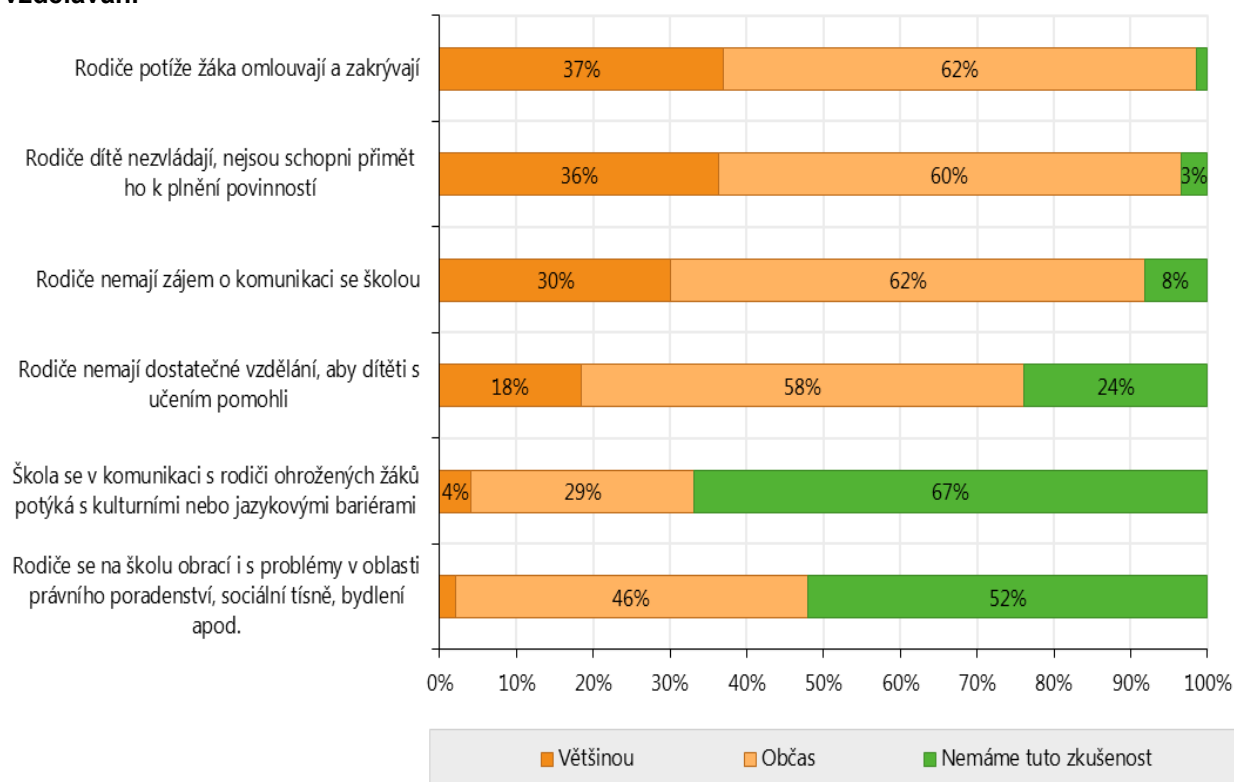
se s touto situací u rodičů ohrožených žáků setkává většinou a dalších 60 % škol občas.

- Dalším častým problémem je **nezájem rodičů o vzdělání dítěte a kontakt se školou** (tuto zkušenost má s rodiči ohrožených žáků 30 % škol a občas 62 % škol).
- Poměrně častá je také situace, kdy **rodiče nemají dostatečné vzdělání**, aby žákovi pomohli.

Komunikace s rodiči ohrožených žáků zároveň klade na pracovníky škol leckdy značné nároky.

- Přibližně třetina dotázaných škol (4 % většinou a 29 % občas) se v komunikaci s ohroženými žáky potýká s **jazykovými nebo kulturními bariérami**.
- Někteří rodiče se obracejí na školu i s **problémy, které se vzděláváním přímo nesouvisí**, ale mohou studijní výsledky žáka a setrvání žáka ve výuce významně negativně ovlivňovat, např. různé **sociální, právní, bytové a další problémy**.

Obr. 3.5: Zkušenosti škol ze spolupráce s rodiči žáků ohrožených předčasným odchodem ze vzdělávání

SPOLUPRÁCE S RODIČI - ROZDÍLY MEZI MATURITNÍMI A NEMATURITNÍMI OBORY

Značné rozdíly z hlediska zkušeností ze spolupráce s rodiči se ukazují při porovnání škol, které vyučují pouze učební obory a škol s maturitními obory. Školy vyučující pouze učební obory se zřejmě s ohledem na jiné sociální složení rodičů žáků potýkají s některými problémy častěji.

- Zatímco školy vyučující učební obory uvádějí, že s nezájmem o komunikaci se školou se v případě rodin žáků ohrožených předčasným odchodem potýkají velmi často (45 % většinou a 55 % občas), na školách, které vyučují maturitní obory, uvádí tento problém jako častý jen 19 % škol a 45 % občas, naopak téměř čtvrtina škol tuto zkušenost nemá vůbec.

- Častějším problémem na školách vyučujících učební obory je i situace, kdy rodiče žáka ohroženého odchodem ze studia nezvládají a nejsou schopni ho přimět k plnění školních povinností a pravidelné docházce do školy (v učebních oborech je tato zkušenost častá u 65 % škol, v maturitních oborech jen u 23 %).
- Podobně je na školách s učebními obory častější situace, kdy rodiče nemají dostatečné vzdělání, aby dítěti se školou pomohli (častý výskyt tohoto problému uvádí jen 6,5 % škol vyučujících maturitní obory oproti 45 % škol s učebními obory).

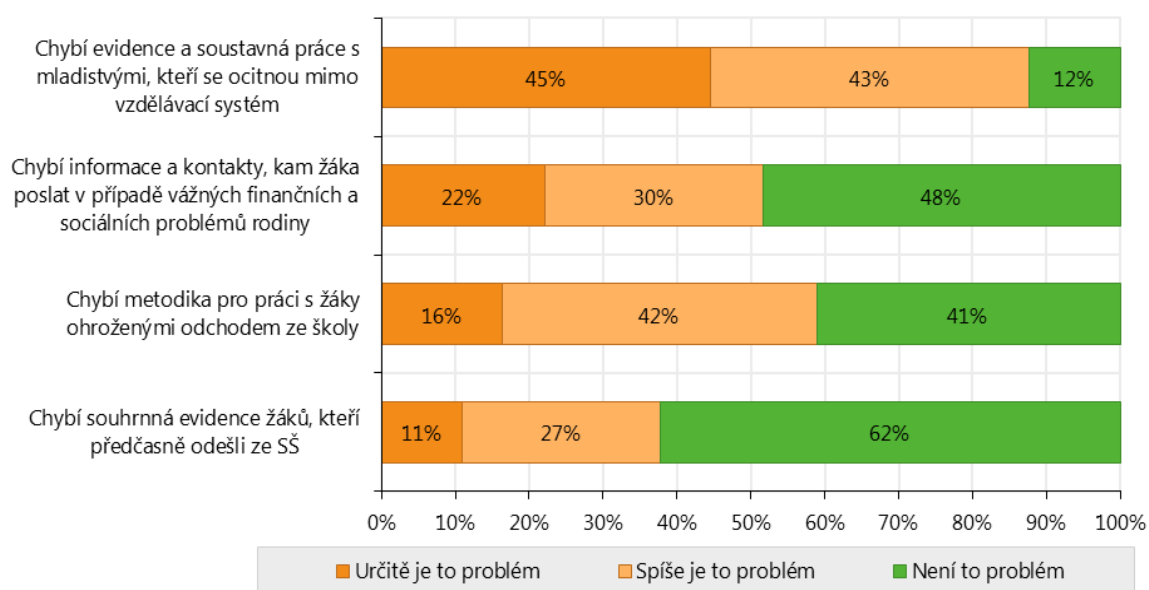
Z hlediska méně obvyklých problémů – **bariér v komunikaci a potřeby poradenství a pomoci i v oblastech, které přímo se vzděláváním nesouvisí**, uvedla většina škol s maturitními obory, že se s tímto problémem nesetkala, u škol s učebními obory tyto problémy nezaznamenala jen asi polovina z nich.

3.7 HODNOCENÍ SOUČASNÉ SITUACE VE VZTAHU K PŘEDČASNÝM ODCHODŮM

Efektivní strategie řešení problému předčasného ukončování středních škol jak na úrovni samotných škol, tak i na celostátní úrovni musí být založena na statistických údajích. Jednou z důležitých otázek, které byly předmětem šetření, bylo zjištění názoru pedagogů a poradců na středních školách, jaká opatření, statistické údaje nebo evidence v této oblasti chybí. Z výsledků šetření vyplynulo následující:

- Většina škol považuje za problém nedostatečnou evidenci a soustavnou práci s mladistvými, kteří se ocitnou mimo vzdělávací systém (45 % škol uvedlo, že to je určitě problém a dalších 43 % uvedlo odpověď spíše ano).
- K dalším problémům podle názoru představitelů středních škol patří nedostatek informací a kontaktů, kam žáka poslat v případě vážných finančních nebo sociálních problémů, které mohou ohrožovat možnost žáka pokračovat ve vzdělávání.
- Nadpoloviční většina škol dále uvedla, že postrádají metodiku pro žáky ohrožené předčasným odchodem ze vzdělávání.
- Méně často školy uváděly, že chybí souhrnná evidence žáků, kteří odešli ze střední školy.

Obr. 3.6.: Názory škol na hodnocení současné situace z hlediska evidence a metodiky

HODNOCENÍ SITUACE - ROZDÍLY MEZI MATURITNÍMI A NEMATURITNÍMI OBORY

Pokud porovnáme názory představitelů škol, které žáky vzdělávají v učebních oborech se školami vyučujícími maturitní obory, pak opět najdeme určité rozdíly. Školy, které vyučují učební obory, ve větší míře postrádají:

- Chybějící evidenci a soustavnou práci s mladistvými, kteří se ocitnou mimo vzdělávací systém (55 % dotázaných škol s učebními obory uvedlo, že je to určité problém oproti 35 % škol vyučujícími maturitní obory).
- Nedostatek informací kam poslat žáka, resp. rodiče v případě vážných sociálních nebo finančních problémů opět zatěžuje více školy, které vyučují učební obory (20 % oproti 13 %, větší rozdíl je pak zejména v odpovědích – není to problém, který uvedlo 65 % škol s maturitními obory oproti 30 % škol s učebními obory).

3.8 DOPORUČENÁ OPATŘENÍ Z POHLEDU ŠKOL

Dalším shrnujícím tématem šetření bylo zjištění, jaká opatření pedagogičtí a poradenští pracovníci škol na základě svých zkušeností považují z pohledu prevence i intervence v oblasti předčasných odchodů ze vzdělávání za podstatná.

■ Jaká jsou podle názoru pracovníků škol nejdůležitější opatření pro řešení předčasných odchodů ze vzdělávání?

■ Opatření státu na podporu docházky dětí do školy

Důležitou roli podle názoru škol hrají opatření státu na podporu docházky dětí do školy (85 % odpovědělo určitě ano, 12 % spíše ano). V této souvislosti školy zmiňují i potřebu vyvíjet na rodiče tlak, aby více dbali na řádnou docházku dítěte do školy, včetně podmínění vyplácení sociálních dávek docházkou dítěte do školy.

■ Rozvoj kariérového poradenství

Větší důraz na správný výběr oboru i úroveň vzdělání hodnotí jako určitě důležité opatření 74 % škol a 23 % jako spíše důležité. Podle pracovníků škol je třeba rozvíjet poradenství zaměřené jak na správnou volbu oboru, tak i na odpovídající úroveň vzdělání.

■ Spolupráce rodičů a školy

Spolupráci s rodiči považují školy za klíčový faktor úspěchu v případě rizika odchodu žáka ze vzdělávání, na druhé straně zdůrazňují, že je často obtížné ji zajistit. U žáků, kteří jsou ohroženi předčasným odchodem ze vzdělávání, je obvyklé, že je zapotřebí pracovat nejen se samotným žákem, ale i s rodinou. Pracovníci škol uvádějí dva základní přístupy k rozvoji spolupráce rodiny a školy. První je založena na přísném vyžadování dodržování školního řádu, včasném upozornění na absence dítěte, pravidelném osobním kontaktu s rodiči žáků, případně i vyvíjení určitého tlaku na rodiče ve smyslu již zmíněné vazby na vyplácení dávek státní sociální podpory. Druhý přístup zdůrazňuje potřebu rozvoje principů otevřené komunitní školy, která vtahuje veřejnost a rodiče do dění ve škole. Potřebný je i rozvoj vzájemné komunikace a důvěry, která by podle názoru dotázaných pracovníků měla být v případě etnických menšin založena na znalosti kulturních a sociálních specifik.

■ Evidence a soustavná práce s mladistvými, kteří se ocitnou mimo vzdělávací systém

Převážná většina škol (62 % určitě ano a 33 % spíše ano) odpověděla, že považují za potřebná opatření zaměřená na zajištění evidence a následné soustavné práce s mladistvými, kteří pokud opustí střední školu a neregistrují se na úřadě práce, nejsou evidováni a není jim věnována speciální péče a pozornost.

■ **Poradenský tým na škole a spolupráce s pedagogicko-psychologickými poradnami**

Působení poradenského týmu přímo na škole považuje 54 % dotázaných pracovníků za určitě přínosné a 34 % za spíše přínosné. Jako výhodu pracovníci škol zdůrazňují především, že umožňuje včasnější odhalení problému a zajišťuje komplexní přístup při jeho řešení.

■ **Prostupnost vzdělávacího systému**

Přestup na jiný obor nebo školu je častým způsobem řešení obtíží v případě, kdy žák studium nezvládá. Z tohoto důvodu je zachování, případně i zvýšení prostupnosti vzdělávacího systému považováno většinou dotázaných škol za podstatné (48 % uvádí rozhodně ano, 35 % spíše ano). Nové možnosti pak přináší systém tzv. profesních kvalifikací, který umožňuje mladým pracovníkům získat, resp. si doplnit odbornou kvalifikaci.

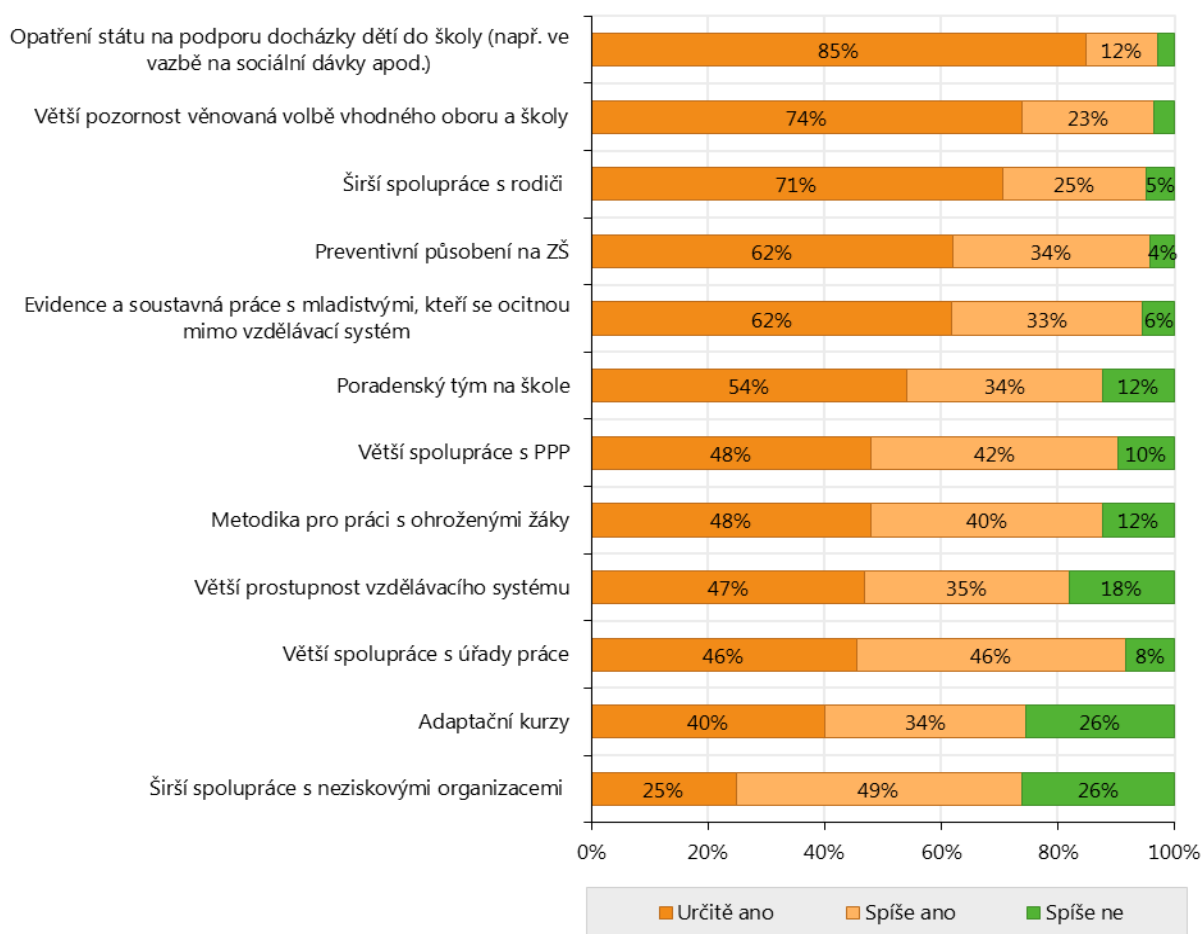
■ **Adaptační kurzy**

Zavádění a realizaci adaptačních kurzů uvádí jako podstatné opatření pro prevenci předčasných odchodů asi 40 % dotázaných škol, podle názoru 34 % jsou spíše podstatné.

■ **Spolupráce s neziskovými organizacemi**

Spolupráce s neziskovými organizacemi je podstatná pro 25 % dotázaných škol a pro 49 % je spíše podstatná. V tomto případě zřejmě záleží na regionu a zkušenostech, které školy s neziskovými organizacemi mají.

Obr. 3.7: Názory pracovníků škol na opatření, která jsou (byla by) nejúčinnější pro řešení předčasných odchodů (v % odpovědí)

4. VÝSLEDKY ŠETŘENÍ NÁZORŮ PRACOVNÍKŮ ÚŘADŮ PRÁCE

Předčasné ukončování školní docházky není jen problémem školství. Jeho příčiny i následky je třeba řešit i v rámci řady dalších oblastí, zejména v kontextu sociálních opatření, řešení problému nezaměstnanosti mladých lidí, podpory jejich návratu do vzdělávání, případně i rozvoje dalšího vzdělávání.

Pokud mladistvý zcela opustí vzdělávání, končí zpravidla jako nezaměstnaný na úřadě práce. V této chvíli by proto měla přicházet ke slovu tzv. kompenzační opatření, která by dávala příležitost ke vzdělávání a odborné přípravě těm, kteří již školní docházku předčasně ukončili. Jde o to podpořit mladé lidi, aby se znovu zapojili do systému řádného vzdělávání, nebo jim nabídnout tzv. „druhou šanci“. Zážitek neúspěchu, nedostatek sebevědomí v oblasti učení a zvýšené sociální, emocionální a vzdělávací problémy u mladých lidí snižují pravděpodobnost získání kvalifikace či úspěšného dokončení vzdělávání. Z tohoto důvodu je třeba jim věnovat zvýšenou pozornost a nabídnout jim kromě návratu do vzdělávání, které je preferovanou variantou řešení, i další možnosti dosažení kvalifikace v závislosti na jejich možnostech.

Vzhledem k záměru poskytnout komplexní pohled na opatření v oblasti prevence i intervence při řešení předčasných odchodů ze středních škol, byl jako součást šetření zařazen i dotazníkový průzkum na úřadech práce. Hlavním cílem této části analýz byla identifikace příčin vzniklé nepříznivé situace, kdy žák již reálně opustil vzdělávací systém a ocitl se v evidenci nezaměstnaných na úřadě práce a dále pak zmapování nástrojů, které se v praxi úřadů práce využívají ve vztahu k podpoře návratu žáka do vzdělávání, případně zařazení do rekvalifikačních kurzů. S ohledem na zvolené téma šetření i menší vzorek dotázaných byla tato část šetření koncipována spíše jako kvalitativní.

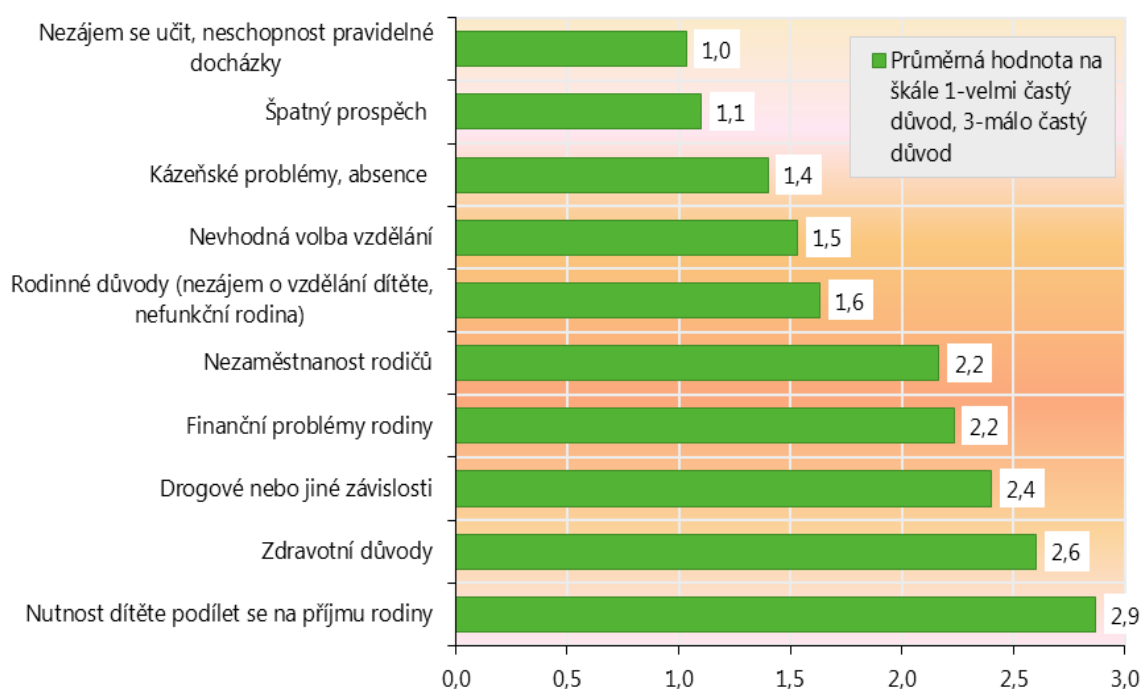
4.1 DŮVODY PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ ZE STŘEDNÍCH ŠKOL Z POHLEDU PRACOVNÍKŮ ÚŘADŮ PRÁCE

Otázka směřující k příčinám předčasných odchodů žáků byla položena shodně i v rámci šetření názorů pracovníků úřadů práce. Důvodem je odlišná perspektiva, s jakou se pracovníci úřadů práce s tímto problémem setkávají. Na rozdíl od pedagogů pracují s klienty, kterým se nepodařilo své problémy vyřešit, a vzdělávací dráhu skutečně opustili, na druhé straně tito mladí nezaměstnaní musí čelit konkrétním nepříjemným dopadům odchodu ze školy, což může vést i k pozitivním změnám v jejich postoji ke vzdělávání. Ve srovnání s žáky ohroženými předčasným odchodem se tedy jedná o mladistvé, kteří se nacházejí v jiné životní situaci a i jejich možnosti a strategie jsou odlišné.

JAKÉ JSOU HLAVNÍ PŘÍČINY PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ ŽÁKŮ ZE STŘEDNÍCH ŠKOL PODLE PRACOVNÍKŮ ÚŘADŮ PRÁCE?

- Nejčastěji pracovníci úřadů práce uvádějí **nezájem se učit, dále pak špatný prospěch a absence**, což jsou důvody, které spolu často souvisí. Na dalším místě v pořadí pak najdeme **nevhodnou volbu vzdělání**. Další významnou kategorií příčin tvoří **rodinné důvody**, kam patří nezájem rodiny o vzdělání, problémy s nezaměstnaností rodičů a také finanční problémy. Drogové a alkoholové závislosti tvoří z pohledu pracovníků úřadů práce méně častý důvod.
- Porovnáme-li výsledky s názory pracovníků škol, pak hodnocení důvodů je ve většině aspektů obdobné, odlišnosti najdeme pouze v tom, že **pracovníci úřadů práce přisuzují větší váhu špatné volbě vzdělání a více zdůrazňují souvislost s rodinným prostředím**.

Obr. 4.1: Důvody předčasných odchodů ze střední školy – názory pracovníků úřadů práce

CO JE U TÉTO SKUPINY NEJVĚTŠÍM PROBLÉMEM?

K hlavním důvodům, které podle názoru pracovníků úřadů práce posléze vedou k odchodu ze vzdělávání, patří nezámám o studium. Z odpovědí pracovníků úřadů práce je ale zřejmá vzájemná provázanost, řetězení příčin a široká souvislost předčasných odchodů s celou řadou vnějších i vnitřních faktorů, jako jsou sociální situace, rodinné prostředí, životní vzory, nízké ambice, špatná adaptabilita a podobně. Tuto skutečnost shrnuje vyjádření jednoho z respondentů: *“U této skupiny jde zejména o kombinaci důvodů. Většina dětí je z rodin dlouhodobě nezaměstnaných, chybí motivace a zájem, rodina má se studiem nechtěné výdaje, nejsou vytvořeny volní vlastnosti, smysl pro povinnost, dítě vidí snadný příjem financí od státu, když je v evidenci ÚP. Většina z těchto dětí měla kázeňské problémy, vysokou neomluvenou absenci, někteří se účastnili i trestné činnosti na území školy a během praxe (většinou krádeže).”*

Ve snaze postihnout širokou škálu příčin předčasných odchodů byla v rámci šetření pracovníkům úřadů práce položena i otevřená otázka, co považují za klíčový problém sledované specifické skupiny nezaměstnaných mladých s nízkou úrovní vzdělání. Na základě analýzy otevřených odpovědí byly kategorizovány základní problémy a specifika skupiny nezaměstnaných mladistvých, kteří ukončili vzdělávání na úrovni základního vzdělání. Ke každé kategorii v textu citujeme několik vyjádření, která danou kategorii reprezentují.

Nejzávažnější problémy specifické skupiny nezaměstnaných podle názorů pracovníků úřadů práce můžeme rozdělit do několika vzájemně provázaných oblastí:

■ Nezámám a nízká motivace k učení

- *Největším problémem této skupiny je podle našeho názoru nezámám učit se a s tím spojená nepravidelná docházka a vysoká absence. Vzdělání není pro tuto skupinu žáků důležité, neuvědomují si, že s tím úzce souvisí uplatnění na trhu práce.*

■ Špatné studijní i pracovní návyky

- *Tato skupina nemá vypěstovány žádné pracovní návyky a zavedený režim dne.*

■ **Výchovné a vzdělávací problémy, potíže s dodržováním pravidel a plněním povinností**

- *U výše zmíněné skupiny se vyskytují problémy s dodržováním určitých pravidel, mají problémy s plněním povinností, pravidelnou a včasnou docházkou, s dodržováním školního režimu. Tito uchazeči postrádají pracovní návyky.*
- *Nekázeň, záškoláctví, pohodlnost, všeobecný nezájem, neefektivní styl učení.*

■ **Problémy s adaptací**

- *Obtíže při adaptaci na nové prostředí a kolektiv.*

■ **Nízká podpora vzdělávání v rodině, chybějící vzory**

- *„Tradice“ základního vzdělání v rodině. Již v několikáté generaci není nikdo, kdo by měl vyšší než základní vzdělání.*
- *Rodiče mají nízké nebo žádné vzdělání a tím nemotivují děti ke vzdělávání, nezájem rodičů o děti a jejich budoucnost, nemají doma žádný příklad, rodiče jsou často dlouhodobě nezaměstnaní.*
- *Rodiče ne vždy dokáží poskytnout kvalitní rodinné zázemí, chybí komunikace v rodině vzájemná a na úrovni, omezené naslouchání potřebám dítěte. V případně nezaměstnaného rodiče určitá apatie vůči vzdělávání (já jsem vyučený/á a stejně práci nemám).*
- *Často jsou i rodiče nezaměstnaní a ve většině případů nemají zájem vést své děti k dalšímu vzdělávání, spíše naopak je od studia odrazují.*

■ **Nedostatek finančních prostředků v rodině (na školní potřeby, školní a mimoškolní aktivity)**

■ **Odlišné hodnoty (neakceptování povinností, apatie)**

- *Nejasnost životních cílů, většinou jsou bez motivace v životě něčeho dosáhnout, jiné priority a hodnoty.*
- *Ztráta zodpovědnosti, kázeňské problémy, nejsou nebo jsou velmi nízké pracovní návyky, žijí dneškem.*
- *Nezájem některých mladých lidí o aktivity spjaté s běžným životem (dosud bylo vždy co jíst a kde bydlet + kapesné), často neakceptování jakýchkoliv povinností („já bych se do školy vrátil, ale já se znám, stejně bych se nadlouho nedonutil tam chodit a učení mě taky nebaví“).*

■ **Spoléhání na sociální systém**

- *Spoléhání na sociální systém, chybějící smysl pro povinnost a odpovědnost.*

■ **Nevhodná volba oboru nebo školy**

Dále je jako problém této specifické skupiny mladistvých uváděna nevhodná volba střední školy nebo oboru, ať už ve smyslu přecenění studijních možností nebo volby oboru, o který žák ve skutečnosti nemá zájem. Pracovníci úřadů práce upozorňují v této souvislosti i na skutečnost, že nezájem o obor nebo nezvládání studia může vést k přesunu zájmu do jiných, často nežádoucích oblastí, což zvyšuje riziko odchodu ze vzdělávání.

- *Další skupinou jsou osoby, které se dostatečně zodpovědně nevěnovaly problematice volby povolání, nepřikládaly jí potřebnou váhu, a při výběru oboru upřednostnily méně důležitá kritéria (abych nemusel dojíždět, půjdu s kamarádem, ...).*
- *Osoby, které vědomě zahájily studium oboru, o kterém dopředu věděly, že je vůbec nezajímá – často na výslovné doporučení rodičů (rodinná firma, tradice - už tvůj děda byl truhlářem, nesplněné sny rodičů, studuj toto - pak si snadno vyděláš peníze, ...).*
- *Speciální kapitolou jsou vysoké ambice některých rodičů v oblasti požadavků na stupeň a obor vzdělání potomka bez ohledu na neodpovídající studijní výsledky (někdy dokonce i studijní možnosti) dítěte. Následkem případného neúspěchu (nezvládnutí učiva) může být rezignace dítěte, ztráta zdravého sebevědomí, pocit*

méněcennosti a tím ztráta zájmu dítěte o jakékoliv studium. Někdy si jako náhradu neúspěšný mladý člověk zvolí aktivity, které nejsou společensky žádoucí a hrozí nebezpečí sociálně patologického chování.

■ Nemotivující finanční ohodnocení na trhu práce

- *Někdy si bez vzdělání vydělají více, jindy je naopak motivací podpora v nezaměstnanosti a demotivující nízké platy v některých profesích.*

■ Situace ve školství a legislativa

- *Kapacita škol výrazně převyšuje počet existujících zájemců o studium, častá absence konání přijímacích zkoušek, velká benevolence při zohledňování výsledků na ZŠ – do maturitních oborů jsou tak přijímáni studijně nezpůsobilí žáci, kterým je při permanentním nezvládnutí učiva umožněno několikrát za sebou přestoupit na jinou školu a opakovaně zahajovat studium 1. ročníku různých maturitních oborů, atd.*

4.2 MOŽNOST NÁVRATU UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ NA STŘEDNÍ ŠKOLU

Návrat mladých uchazečů o zaměstnání s nízkou úrovní vzdělání do řádného vzdělávání je hlavní prioritou poradenství v této oblasti. Jak upozorňují pracovníci úřadů práce, jiné formy, jako např. rekvalifikační kurz, nemohou zcela nahradit absolvování studijního nebo učebního oboru. Na druhé straně řada uchazečů o zaměstnání není návratu do běžného vzdělávání z různých osobních, psychologických nebo sociálních důvodů schopna. Těmto uchazečům by pak měly být nabízeny další možnosti získání kvalifikace.

ZAŘAZENÍ UCHAZEČŮ DO REKVALIFIKAČNÍHO KURZU

Podívejme se nejprve, jaké procento mladých nezaměstnaných s nízkou úrovní vzdělání se podle vyjádření pracovníků úřadu vrací do běžného vzdělávání na střední škole. Z výsledků, které jsou uvedeny v tabulce, je zřejmé, že podíl mladých nezaměstnaných, kteří se vrací do vzdělávání, se na jednotlivých úřadech práce značně liší. To může být způsobeno specifiky kraje, odlišným zastoupením této skupiny v celé skupině nezaměstnaných, skutečností, zda se jedná o sociálně vyloučené lokality, možností využití projektů zaměřených na tuto cílovou skupinu a podobně. **V zásadě můžeme konstatovat, že procento mladých nezaměstnaných, kteří nedokončili střední vzdělání a vrátí se podle zkušeností pracovníků ÚP na střední školu, je nízké – nejčastěji se pohybuje mezi 1 % - 10 %.**

Tab. 4.1: Kolik % uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním (kteří odešli ze vzdělávání) evidovaných na Vašem úřadě práce (kontaktním pracovišti) se přibližně vrátí ke studiu na střední škole?

Krajská pobočka ÚP	1-3 %	4-7%	8-10%	11-15%	16-25%	25 a více %	Celkový součet
Hradec Králové					1		1
Jihlava	1			2	1	1	5
Karlovy Vary			1	1			2
Ostrava						1	1
Pardubice					1		1
Plzeň	1	2	3		1		7
Ústí nad Labem	7	4	1				12
Celkový součet	9	6	5	3	4	2	29

V tabulce jsou uvedeny počty respondentů z jednotlivých kontaktních pracovišť krajských úřadů práce, podle jejichž názoru, resp. zkušeností se procento nezaměstnaných mladistvých, kteří se do vzdělávání vrátí, pohybuje v daném rozmezí.

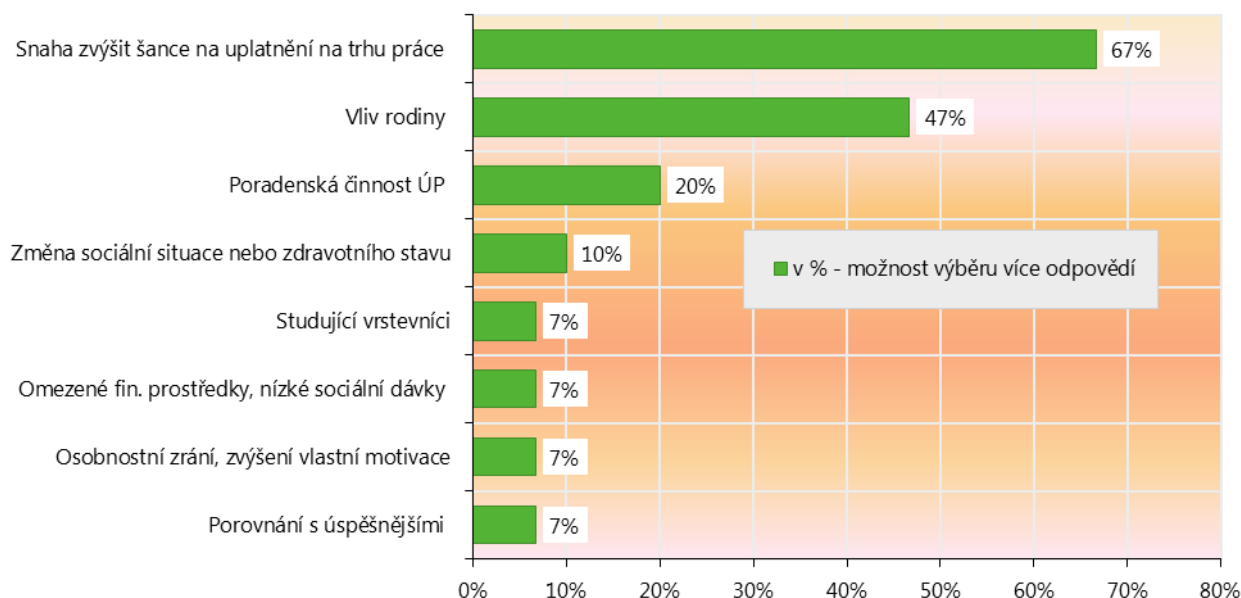
CO NEJVÍCE OVLIVŇUJE NÁVRAT DO VZDĚLÁVÁNÍ NA STŘEDNÍ ŠKOLE?

Návrat do vzdělávání na střední škole ovlivňuje podle názorů pracovníků ÚP několik faktorů. Z otevřených odpovědí, které byly v rámci analýzy kategorizovány a kvantifikovány, vyplývá:

- Největší motivací k návratu do vzdělávání na střední škole je **snaha zvýšit šanci na uplatnění na trhu práce**. Tuto odpověď uvedlo 67 % dotázaných pracovníků úřadů práce. Svou roli hraje vystřízlivění, nový náhled na situaci a zjištění, že zaměstnavatelé nemají o pracovníky bez kvalifikace zájem a jejich výděly jsou nízké.
- Na druhém místě v žebříčku motivačních faktorů najdeme **vliv rodiny** (47 %).
- Na třetím místě pracovníci uváděli výsledek **poradenské činnosti úřadu práce** (20 %).

Menší roli v návratu do vzdělávání pak podle pracovníků úřadů práce hrají **zlepšení sociálních podmínek nebo změna zdravotního stavu žáka, případně příznivější finanční situace v rodině**, která vede rodiče k rozhodnutí podpořit vzdělávání dítěte (10 %). Určitý motivační vliv může mít i **širší sociální okolí, srovnání života nezaměstnaného mladistvého s jinými skupinami, zejména se studujícími vrstevníky**. Pozitivní roli, jak upozorňují pracovníci úřadů práce, **má často i osobnostní zrání a nově získané zkušenosti**, které mohou podpořit snahu vrátit se ke vzdělávání na střední škole a studium dokončit.

Obr. 4.2: Co podle Vašeho názoru nejvíce ovlivňuje návrat do vzdělávání na střední škole? - názory pracovníků ÚP (v %, možnost více odpovědí)¹¹

V následující části textu uvádíme vybrané citace k jednotlivým kategoriím odpovědí.

■ Snaha zvýšit šanci na uplatnění na trhu práce

- *Nemožnost uplatnění se na trhu práce (naráží na stále se zvyšující požadavky zaměstnavatelů – min. požadavky, např. výuční list a praxe) a určité vystřízlivění, když pracují.*
- *Poznání skutečnosti a zkušenosti se zaměstnavateli, že bez vzdělání se obtížně uplatní jako kvalifikovaní lidé-zaměstnanci. Např. jsou za stejně odvedenou práci hůře placeni než ti, kteří mají vyšší vzdělání (VL, MT).*

¹¹ Otázka byla formulovaná jako otevřená, v rámci analýzy byly odpovědi kategorizovány a kvantifikovány.

■ Vliv rodiny a studujících vrstevníků

- *Pokud už se rozhodnou pro návrat na střední školu, je to na základě působení a vlivu rodiny.*
- *Svoji nezastupitelnou úlohu zde sehrává rodina, v neposlední řadě kamarádi, přátelé.*
- *Je to možná setkání s „jinými skupinami“, zjištění, jak by mohli jednou žít, kdyby nedokončili vzdělání – zkušenost z projektu Most, setkání a každodenní účast studentů na pracovních aktivitách, kteří sběhli ze středních škol, spolu s uchazeči, kteří ani nedokončili základní školu nebo speciální (zvláštní školu).*
- *Většinou se vrací studenti maturitních oborů, kteří si špatně zvolili obor. Ti mají alespoň nějakou motivaci v životě něčeho dosáhnout. Bývají to lidé do 20 let, jejich rodinné prostředí bývá většinou dobré.*

■ Intenzivní poradenská činnost a další opatření úřadu práce

- *Intenzivní poradenská činnost směřovaná nejen na dotyčného, ale i na rodinu.*
- *Činnost IPS ÚP - motivační pohovory, pomoc při hledání vhodnějšího oboru studia, pomoc při jednání se školami (přestup na jinou školu a volba jiného oboru, pokračování na jiné škole ve stejném oboru).*
- *Motivační rozhovor při individuálním nebo skupinovém poradenství.*

■ Změna sociální nebo finanční situace v rodině nebo zlepšení zdravotního stavu

- *Zlepšení zdravotního stavu nebo překonání určité nepříznivé situace.*
- *Mírně zvýšený zájem rodičů o vzdělávání dítěte při změně finanční situace k lepšímu.*

■ Získání zkušeností a osobnostní zrání

- *Změněný náhled na současnou situaci, kdy rozumové schopnosti jedince jsou již dál, než při rozhodování o přípravě na budoucí povolání při ukončení ZŠ.*
- *U dozrávajících jedinců s nastupujícím věkem někteří pociťují nedostatek vzdělání při hledání zaměstnání, někdy se za nízké vzdělání stydí.*

■ Omezené finanční prostředky

- *Nutnost získat finanční prostředky prací (zejména po vyčerpání dávek – podpora v nezaměstnanosti, nedostatečná výše sociálních dávek).*

4.3 MOŽNOSTI ZAŘAZENÍ UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ DO REKVALIFIKAČNÍHO KURZU

Jednou z otázek šetření byla i možnost zařazení uchazečů o zaměstnání do rekvalifikačního kurzu. Jak pracovníci úřadů práce zdůrazňovali, prioritou by měl být návrat do běžného vzdělávání na střední škole. Uvádějí, že i když je škála rekvalifikačních kurzů pestrá, rekvalifikační kurz nemůže nahradit soustavné vzdělávání v učebním nebo studijním oboru. Na druhou stranu pro řadu uchazečů o zaměstnání, kteří mají ke škole negativní přístup, je zapotřebí najít řešení, které by odpovídalo jejich možnostem a limitům, ale zároveň by jim umožnilo získat kvalifikaci, se kterou by se mohli uplatnit na trhu práce. Z těchto důvodů je i těmto uchazečům o zaměstnání nabízena i možnost rekvalifikace.

Rekvalifikací se rozumí získání nové kvalifikace nebo rozšíření stávající kvalifikace uchazeče o zaměstnání nebo zájemce o zaměstnání. Při určování obsahu a rozsahu rekvalifikace se vychází z dosavadní kvalifikace, zdravotního stavu, schopností a zkušeností fyzické osoby, která má být rekvalifikována formou získání nových teoretických znalostí a praktických dovedností v rámci dalšího profesního vzdělávání. Problémem mladých uchazečů o zaměstnání s nízkou úrovní vzdělání je skutečnost, že často nesplňují vstupní podmínky pro zařazení do rekvalifikačního kurzu.

Pracovníci úřadů práce uváděli tři základní možnosti zařazení těchto uchazečů o zaměstnání do rekvalifikačních kurzů:

- **Kurzy v rámci projektů ESF cílených na tuto skupinu.**
- **„Klasická“ rekvalifikace - výběr kurzu z nabídky úřadu práce.¹²**
- **Zvolená rekvalifikace**, kdy si uchazeč o zaměstnání může vybrat a následně zabezpečit rekvalifikaci sám a následně mu ji může ÚP za stanovených podmínek uhradit.¹³

Pracovníci úřadů práce hodnotí možnost zařadit mladistvé uchazeče o zaměstnání do rekvalifikačního kurzu poměrně odlišně. Ve značné variabilitě výsledků se zřejmě odráží specifika krajů, různá míra zapojení úřadů práce do projektů ESF, zájem uchazečů o kurzy a podobně. Většina respondentů (asi dvě třetiny) hodnotí možnosti zařazení uchazečů do rekvalifikačních kurzů jako omezené, zejména v souvislosti s nižší nabídkou kurzů vhodných pro tuto skupinu. Upozorňují, že tito uchazeči často nesplňují podmínku dosaženého věku nebo vzdělání (28 %). Další omezení pak pracovníci úřadů práce zmiňují ve vztahu k finančním možnostem krajů (7 %) a nízkému zájmu uchazečů o zařazení do kurzů (10 %). Jako problematický vidí i zájem některých uchazečů o zaměstnání o skutečné vzdělávání a upozorňují, že možnost zařazení uchazeče do kurzu se odvíjí nejen od možností úřadu práce, ale i od vlastního zájmu a aktivity uchazeče.

Pouze asi 27 % dotázaných pracovníků úřadů práce hodnotí příznivě možnost zařazení uchazečů o zaměstnání, kteří předčasně opustili vzdělávání, z toho 10 % zejména díky možnostem, které přináší realizace projektů a grantů ESF.

¹² <http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/dotace/apz>. ÚP zabezpečuje rekvalifikaci pro uchazeče nebo zájemce o zaměstnání v případech, kdy struktura poptávky trhu práce neodpovídá struktuře nabídky pracovních sil a případná rekvalifikace umožňuje nové nebo další uplatnění ve vhodném zaměstnání. Rekvalifikací se rozumí získání nové kvalifikace nebo rozšíření stávající kvalifikace uchazeče o zaměstnání nebo zájemce o zaměstnání. Při určování obsahu a rozsahu rekvalifikace se vychází z dosavadní kvalifikace, zdravotního stavu, schopností a zkušeností fyzické osoby, která má být rekvalifikována formou získání nových teoretických znalostí a praktických dovedností v rámci dalšího profesního vzdělávání.

Rekvalifikace se uskutečňuje na základě dohody mezi úřadem práce a uchazečem o zaměstnání nebo zájemcem o zaměstnání, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce. Za účastníka rekvalifikace hradí ÚP náklady na rekvalifikaci a může mu poskytnout příspěvek na úhradu prokázaných nutných nákladů spojených s rekvalifikací (stravné, jízdné, nocležné, pojištění). Rekvalifikaci zajišťuje krajská pobočka ÚP příslušná podle místa uchazeče o zaměstnání nebo zájemce o zaměstnání (§ 109 zákona o zaměstnanosti, vyhláška MPSV č. 519/2004 Sb.). Rekvalifikace se uskutečňuje formou vzdělávání:

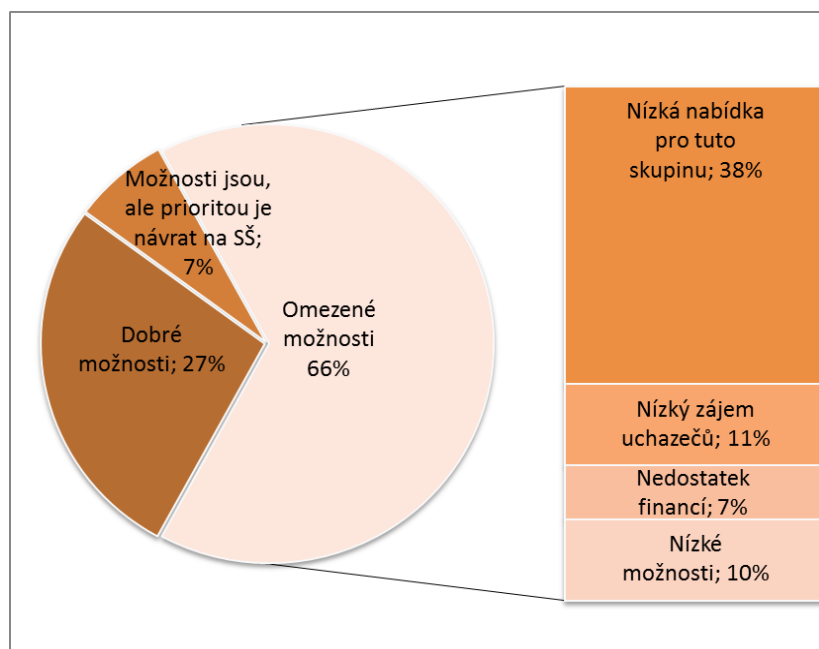
- ve vzdělávacích programech dalšího profesního vzdělávání,
- ve speciálních programech k získání konkrétní pracovní dovednosti,
- ve vzdělávacích aktivitách v rámci mezinárodních programů,
- ve vzdělávacích programech určených pro uchazeče o zaměstnání, kterým se věnuje zvýšená pozornost při zprostředkování podle § 33 zákona o zaměstnanosti,
- ve školních vzdělávacích programech pro střední vzdělávání v rámci soustavy oboru vzdělávání,
- v jiných vzdělávacích aktivitách, které směřují k získání nové kvalifikace nebo rozšíření stávající.

¹³ <http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/dotace/apz>. Zvolená rekvalifikace. Na základě § 109a zákona o zaměstnanosti si uchazeč o zaměstnání či zájemce o zaměstnání může vybrat a následně zabezpečit rekvalifikaci sám a následně mu ji může ÚP za stanovených podmínek uhradit. Za tímto účelem si uchazeč o zaměstnání či zájemce o zaměstnání vybírá:

- druh pracovní činnosti, na kterou se chce rekvalifikovat,
- rekvalifikační zařízení, které má rekvalifikaci provést

Maximální částka poskytovaná ÚP zájemci o zvolenou rekvalifikaci činí 50 000 Kč. V případě, že uchazeč o zaměstnání odmítne bez vážného důvodu nastoupit do zaměstnání odpovídajícího nově získané rekvalifikaci, je povinen náklady rekvalifikace uhradit.

Obr. 4.3: Možnosti zařazení uchazečů o zaměstnání, kteří odešli předčasně ze vzdělávání do rekvalifikačního kurzu

KOLIK % UCHAZEČŮ SE ZAŘADÍ DO REKVALIFIKAČNÍHO KURZU?

Odpovědi na otázku kolik procent uchazečů o zaměstnání se podaří zařadit do rekvalifikačního kurzu, ukazují opět velkou variabilitu, která zřejmě odráží rozdílné podmínky na úřadech práce i v krajích a mají zřejmě jen orientační vypovídací hodnotu.

Tab. 4.2: Kolik % uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním evidovaných na Vašem úřadě práce se přibližně zařadí do rekvalifikačního kurzu?

Krajská pobočka ÚP	0% -10%	11 % - 20%	21% - 30%	50% a více	Odhad neuveden	Celkový součet
Hradec Králové	0	1	0	0	0	1
Jihlava	1	2	0	1	1	5
Karlovy Vary	0	0	1	1	0	2
Ostrava	1	0	0	0	0	1
Pardubice	1	0	0	0	0	1
Plzeň	4	2	1	0	0	7
Ústí nad Labem	1	0	3	4	4	12
Celkový součet	8	5	5	6	5	29

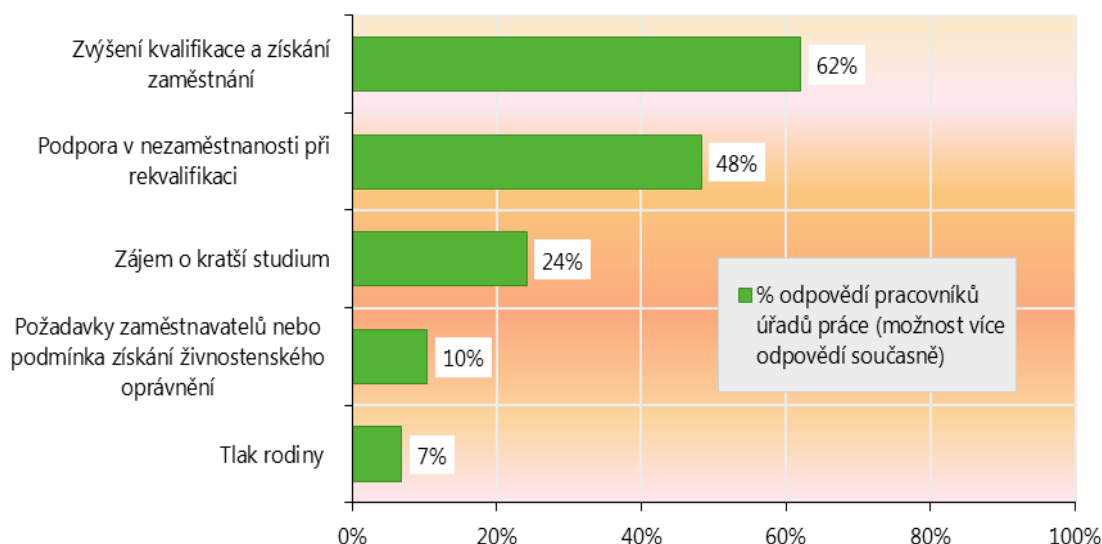
V tabulce jsou uvedeny počty respondentů z jednotlivých kontaktních pracovišť krajských úřadů práce, podle jejichž odhadu se procento nezaměstnaných mladistvých, kteří se zařadí do rekvalifikačního kurzu, pohybuje v uvedeném rozmezí.

CO POZITIVNĚ OVLIVŇUJE ZÁJEM UCHAZEČŮ ABSOLVOVAT REKVALIFIKAČNÍ KURZ?

Dalším tématem šetření byla otázka, co podle názoru pracovníků úřadů práce nejvíce ovlivňuje zájem absolventů, kteří získali jen základní vzdělání a ocitli se v evidenci ÚP, o absolvování rekvalifikačního kurzu. Otázka byla položena opět jako otevřená s cílem

postihnout širokou variabilitu odpovědí. Respondenti měli zároveň možnost uvést více odpovědí současně. Frekvence odpovědí, které byly v rámci analýzy kategorizovány a kvantifikovány, jsou uvedeny v následujícím grafu. Pro podrobnější představu dále uvádíme i konkrétní příklady odpovědí.

Obr. 4.4: Odpověď na otázku: „Co nejvíce ovlivňuje zájem nezaměstnaných mladistvých se základním vzděláním o absolvování rekvalifikačního kurzu?“

Ochotu uchazečů absolvovat rekvalifikační kurz podle názorů pracovníků úřadů práce nejvíce ovlivňuje:

■ Snaha o zvýšení kvalifikace a získání pracovního uplatnění

- *Dosažení kvalifikace, získání dovedností, např. PC, sváření.*
- *Doufají, že po rekvalifikaci budou mít větší šanci získat zaměstnání.*
- *Zkušenost, že pouze se základním vzděláním bez jakéhokoliv dalšího vzdělávání mají jen velmi malé šance na trhu práce, musí často přijmout práci, která se jim nelíbí (př. práce ve výrobě u pásu).*

■ Podpora v nezaměstnanosti při rekvalifikaci

- *Jedním z lákadel proč se účastnit kurzu bývá též podpora při rekvalifikaci.*
- *Vidina podpory při rekvalifikaci, riziko případné sankce při odmítnutí, v některých případech i nutnost řešit svízelnou životní situaci.*
- *Mnohdy je motivuje získání podpory při rekvalifikaci (Většina osob, která přišla na ÚP ze vzdělávání, nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti, kromě zvolené rekvalifikace nárok na podporu při rekvalifikaci vzniká vždy.)*

■ Zájem o volbu kratšího studia

- *Řada z nich se domnívá, že absolvování několikátýdenního kurzu nahradí několikaleté studium. O návratu do školy neuvažují, pár týdnů kurzu ale zvládnou. Někteří mají liché představy o výstupním hodnocení. Domnívají se, že osvědčení má stejnou váhu jako výuční list a tudíž se lehce zaměstnají, což je představa mylná, zvláště v našem regionu postiženém vysokou nezaměstnaností (Ústí nad Labem).*
- *Vyhodnotí-li uchazeč další studium jako nereálné (časově či finančně), pak volí rekvalifikační kurz. Trvá pouze například 3 měsíce a nemusí tak dlouho studovat (např. učební obor na 3 roky).*
- *V častých případech je rekvalifikace využívána jako „náhražka“ klasického školního vzdělání, z něhož mají lidé obavy nebo mu nechtějí věnovat potřebný čas a námahu*

– v mnohých případech si ani nevěří, že by studium zvládli. Rekvalifikaci vidí jako mnohem snazší cestu k dosažení alespoň nějaké kvalifikace.

- Požadavky zaměstnavatelů nebo podmínky pro získání živnostenského oprávnění
 - V některých případech je to potřeba zaměstnavatele
 - Podmínky získání živnostenského oprávnění
- Tlak ze strany rodiny
 - Tlak rodičů („už tě nebudu dál živit“)

Shrneme-li výsledky této části, pak nejčastější motivací pro vstup do rekvalifikačního kurzu je podle názoru pracovníků úřadů **práce snaha zvýšit si kvalifikaci a získat zaměstnání** (tuto odpověď uvedlo 62 % dotázaných pracovníků úřadů práce). **Určitou roli podle jejich názoru hraje i získaná zkušenost, že pouze se základním vzděláním mají na trhu práce jen velmi malou šanci a jsou často nuceni brát práce, které jsou málo placené a neatraktivní. Na druhém místě je to potom podpora v nezaměstnanosti při rekvalifikaci, kterou zmiňuje téměř polovina dotázaných pracovníků úřadů práce (48 %).** Upozorňují, že většina mladých, kteří odejdou předčasně ze vzdělávání, nemá nárok na podporu, zatímco v případě účasti na rekvalifikačním kurzu tento nárok vzniká. **Na třetím místě pak je uváděn zájem o kratší studium (24 % odpovědí).** V této souvislosti pracovníci úřadů práce uvádějí, že rekvalifikace je využívána jako náhražka klasického školního vzdělání, ze kterého mají mladí nezaměstnaní obavy, nevěří, že by ho zvládli, případně nejsou ochotni věnovat vzdělávání dost času a námahy. Zároveň ale upozorňují na mylnou představu, že absolvování kurzu nahradí studium a má u zaměstnavatelů stejnou váhu. **Méně často jsou důvodem zařazení do rekvalifikace požadavky zaměstnavatelů nebo tlak rodiny.**

JAKÉ JSOU PODLE NÁZORU PRACOVNÍKŮ ÚŘADŮ PRÁCE OMEZENÍ PRO ZAŘAZENÍ DO REKVALIFIKAČNÍCH KURZŮ?

Součástí šetření byla rovněž otevřená otázka zaměřená na podrobnější identifikaci omezení a překážek pro zařazení sledované skupiny uchazečů o zaměstnání do rekvalifikačního kurzu. Jako hlavní omezení dotázaní pracovníci úřadů práce uváděli především:

- **Omezení z důvodu nesplnění podmínek pro zařazení do rekvalifikačního kurzu (nízké vzdělání a věk)**
 - Především se jim nabízí návrat do profesní přípravy ve škole. Kurzy pro uchazeče se základním vzděláním, projekty ESF. Avšak možnosti ÚP zařadit tyto uchazeče do rekvalifikace jsou v přímé vazbě na požadované vstupní předpoklady pro přijetí účastníka do vzdělávacího programu = podmínky dané rekvalifikačním zařízením (např. stupeň vzdělání, věk 18 let, zdravotní způsobilost, trestní bezúhonnost, již určité dovednosti, praxe ..).
- **Nízká nabídka kurzů pro určité skupiny**
 - Možnost absolvovat rekvalifikační kurzy jsou ve větší míře pro chlapce. Pro dívky do 18 let rekvalifikace v současné době nebyly.
- **Nízký zájem uchazečů**
 - Možnosti pro zařazení uchazečů nejsou téměř žádné. Některé grantové projekty řeší nezaměstnanost u mladých uchazečů do 25 let bez vzdělání, ale samotní mladiství nemají zájem.

■ Omezení z důvodu nízkého finančního rozpočtu

- Možnosti jsou omezené v současné době. Možnosti ÚP se odvíjí od rozpočtu na aktivní politiku zaměstnanosti.
- Možnosti ÚP zařadit tyto uchazeče do rekvalifikačního kurzu byly nabízeny v rámci projektů ESF. Záleží na typu rekvalifikace. Pokud jsme kurz uspořádali cíleně (ponejvíce „profesní kvalifikace“), byla velmi nízká úspěšnost. Většina účastníků obvykle kurz nedochodila (náhlé zdravotní důvody, častěji však neomluvená absence!). Obecně však platí: každý uchazeč/zájemce o zaměstnání má právo požádat o rekvalifikaci! V současné době jde hlavně o rekvalifikaci „zvolenou“ (viz §109a, zákona o zam.). Touto formou si může uchazeč/zájemce sám zvolit pracovní činnost, na kterou chce být rekvalifikován, a také rekvalifikační zařízení, které RK provede. „Běžná rekvalifikace“, při níž je nucen vybrat dodavatele kurzů přímo úřad práce, je v současné době vesměs nevyužita, z důvodu zdoluhavých a komplikovaných procesů spojených s realizací výběrových řízení, v kontextu s centralizací úřadů práce (od 1. 4. 2011). I při „běžné“ rekvalifikaci má každý právo o RK požádat, možnosti tedy jsou. Lze požádat o jakýkoli rekvalifikační kurz. O schválení však rozhoduje krajská pobočka, v našem kraji formou jednání komise, doporučení komise a schválení/neschválení krajským ředitelem. Avšak - prostředky na aktivní politiku zaměstnanosti pro rok 2012 jsou VELMI omezené (částka, která byla před rokem 2011 obvykle přidělována jednomu ÚP s vysokou nezaměstnaností, odpovídá nyní v roce 2012 částce pro celý kraj). Kraje tedy schvalují RK uchazeče/zájemce zejména dle svých nízkých finančních možností.

4.4 ZÁJEM A MOŽNOSTI UCHAZEČŮ O ZAŘAZENÍ DO REKVALIFIKACE ZAKONČENÉ PROFESNÍ KVALIFIKACÍ

Jednou z nově vzniklých možností získání kvalifikace v určité užší oblasti jsou tzv. profesní (dříve dílčí) kvalifikace. Možnost získání profesní kvalifikace vyplývá ze zákona č. 179/2006 Sb., o uznávání výsledků dalšího vzdělávání, který byl přijat v roce 2007 a byl upraven novelou č. 53/2012 Sb. Jeho hlavním cílem je umožnit občanům, aby jim mohly být uznávány jejich skutečné znalosti, dovednosti a kompetence bez ohledu na to, jak je získali (ve škole, v kurzu, v praxi, samostudiem aj.). Není zde tedy podstatná vzdělávací cesta, ale osvojení požadovaných kompetencí.

Zavedení tzv. Národní soustavy kvalifikací se promítlo i do organizace vzdělávání v programu rekvalifikačních kurzů. Pokud v národní soustavě kvalifikací existuje profesní kvalifikace, pak všechny rekvalifikace v dané oblasti musí vést k získání právě této profesní kvalifikace.¹⁴ Podmínkou dále je, že název rekvalifikace, učební plán, učební osnovy, profil absolventa i závěrečná zkouška musí naplňovat požadavky hodnoticího standardu příslušné profesní kvalifikace. Dodržení těchto podmínek je důležité pro účast ve výběrových řízeních Úřadu práce ČR na konání rekvalifikací spojených se získáním finančních prostředků z aktivní politiky zaměstnanosti na realizaci vzdělávacího programu včetně zkoušky.

Vzhledem k výše uvedenému byly součástí šetření i otázky, jaké existují možnosti zařadit tuto specifickou skupinu mladých uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním do rekvalifikace zakončené tzv. profesní kvalifikací a zda je o tuto formu rekvalifikace zájem.

Procenta absolventů se základním vzděláním, kteří vstupují do profesní (dříve dílčí) kvalifikace, jsou podle údajů uvedených pracovníky úřadu práce, nízké. Pracovníci na většině poboček uvádějí žádné nebo velmi nízké zařazování těchto uchazečů do kurzů pořádaných v rámci profesní kvalifikace. Důvodů je několik a podrobněji se jim budeme

¹⁴ Vztah NSK a rekvalifikací definuje vyhláška MŠMT č. 176/2009 Sb. ve znění p. p.

věnovat v následujícím textu zaměřeném na zhodnocení možností a zájmu o tuto formu rekvalifikace.

Zákon č. 179/2006 Sb. ve znění p. p. ustanovuje Národní soustavu kvalifikací a definuje, co je jejím obsahem, jak a kým jsou kvalifikace popisovány a schvalovány, podle jakých pravidel probíhá ověřování a uznávání kvalifikací. Také ustanovuje způsoby, jak lze prostřednictvím těchto kvalifikací dospět ke stupni vzdělání ve smyslu školského zákona.

Zákon rozlišuje dva druhy kvalifikací:

Úplnou profesní kvalifikaci (ÚPK) definuje jako „odbornou způsobilost fyzické osoby vykonávat řádně všechny pracovní činnosti v určitém povolání“ (např. cukrář, kadeřník, instalatér, ekonom, strojírenský technik aj.).

Profesní kvalifikaci (PK) definuje jako „způsobilost fyzické osoby vykonávat řádně určitou pracovní činnost nebo soubor pracovních činností v určitém povolání“. Znamená to, že tyto soubory činností jsou většinou užší než povolání a podstatné pro ně je, že ve svém celku umožňují určité profesní uplatnění (např. montáž nábytku, montáž výtahů, výroba čalouněných sedadel, sportovní masáž, vazba a aranžování květin, příprava studené kuchyně, výroba zmrzliny aj.). Každá profesní kvalifikace má svůj kvalifikační a hodnotící standard:

Kvalifikační standard (KS) je zákonem definován jako „strukturovaný popis odborné způsobilosti fyzické osoby pro řádný výkon určité pracovní činnosti nebo souboru pracovních činností v určitém povolání, popř. ve dvou nebo více povoláních“.

Tab. 4.3: Odpověď na otázku: „Kolik % mladých uchazečů o zaměstnání, kteří předčasně opustili vzdělávání se základním vzděláním, je na Vašem úřadu práce přibližně zařazeno do rekvalifikace zakončení profesní kvalifikací?“

Krajská pobočka ÚP	0% - 2%	5%	10%	15%	20%	Odhad neuveden	Celkový součet
Hradec Králové	0		1				1
Jihlava	1	1		1		2	5
Karlovy Vary	2						2
Ostrava	1						1
Pardubice	1						1
Plzeň	6					1	7
Ústí nad Labem	6	2	2		1	1	12
Celkový součet	17	3	3	1	1	4	29

V tabulce jsou uvedeny počty respondentů z jednotlivých kontaktních pracovišť krajských úřadů práce, podle jejichž odhadu se procento nezaměstnaných mladistvých, kteří se zařadí do rekvalifikace zakončené profesní kvalifikací, pohybuje v uvedeném rozmezí.

V případě, že v rámci kontaktního pracoviště úřadu práce odpovídalo více pracovníků shodně, je započítána pouze jedna odpověď.

JAK HODNOTÍTE MOŽNOSTI A ZÁJEM TĚCHTO UCHAZEČŮ ZÍSKAT VZDĚLÁNÍ V PROFESNÍ KVALIFIKACI?

Možnosti a zájem sledované skupiny uchazečů o zaměstnání o absolvování profesní (dříve dílčí) kvalifikace hodnotí pracovníci úřadů práce opět velice rozdílně.

Necelá třetina dotázaných pracovníků úřadů práce (12 odpovědí) uvádí, že zájem uchazečů je poměrně vysoký. Hlavní důvod vidí v tom, že se klientům nabízí nová alternativa doplnění vzdělání a předpokládají, že zájem o tuto formu kurzů v budoucnu i nadále poroste. Na druhou stranu pracovníci úřadů práce upozorňují i na některá omezení a překážky většího využívání profesních kvalifikací:

■ Finanční omezení – poplatky za kurzy

- *Zájem by byl, možnosti jsou omezené. Pokud by ÚP hradil všechny dílčí zkoušky, včetně závěrečné, pak by zájem byl asi větší. Pokud není dílčí kvalifikace hrazena ÚP, velkou překážkou jsou poplatky za jednotlivé zkoušky.*

■ Finanční omezení – nízké rozpočty krajů

- *Zájem uchazečů o zaměstnání je. Možnosti jsou velmi omezené, není dostatečné množství finančních prostředků z krajských operačních programů pro realizaci těchto kurzů.*

■ Nízká informovanost uchazečů

- *Informovanost o DK je mezi uchazeči se základním vzděláním velmi nízká, proto se v tomto případě snažíme o osvětu směrem ke klientovi tak, aby mu byly poskytnuty aktuální a relevantní informace týkající se dílčích kvalifikací. Obecné informace včetně konkrétních kroků, které je třeba učinit v případě zájmu, uchazeči zprostředkuje poradce (IPS).*

■ Omezená nabídka kurzů

- *Možnosti jsou velmi omezené, chybí kurzy k dílčí kvalifikaci, není dostatečné množství finančních prostředků na KOP pro realizaci těchto kurzů.*

■ Nízká dostupnost kurzů

- *Zájem je vyšší, překážkou může být omezená nabídka PK v blízkém okolí, jejich dopravní nebo finanční dostupnost.*

■ Poměrně značná náročnost a zdlouhavost

- *Uchazečům se zdá tento způsob získání kvalifikace příliš zdlouhavý. Navíc většina uchazečů do 21 let nemá takovou praxi, aby byla schopna bez problémů zvládnout praktickou zkoušku.*
- *Možnosti jsou, ale klienti mají spíše zájem o „klasickou“ rekvalifikaci, dílčí kvalifikace se jeví v mnoha případech jak náročné na zvládnutí, tak i na čas. Z tohoto důvodu bývá kurz předčasně ukončen.*
- *Nejdříve je zájem povrchní, ale když někteří zjistí, co vše musí udělat pro úspěšné dokončení dílčí kvalifikace, tak projeví úplný nezájem.*
- *Možnosti těchto uchazečů jsou dle mého názoru minimální, neboť musí absolvovat všechny jednotlivé dílčí části – což je pro ně velmi zdlouhavé a zároveň někteří z nich nejsou schopni to zvládnout.*

■ Nízká motivace uchazečů a znalosti uchazečů

- *Záleží na zájmu těchto uchazečů. Větší zájem mají ti, kteří na SŠ nastoupili, ale z jakéhokoli důvodu ji nedokončili, než ti, kteří na SŠ vůbec nenastoupili.*

■ Profesní kvalifikace nenahradí učební obor

- *Soubor dílčích kvalifikací nenahradí „učební obor“.*
- *Větší zájem měli o plnohodnotnou rekvalifikaci, kde získali osvědčení o absolvování rekvalifikačního kurzu. V tomto případě musí skládat několik dílčích kvalifikací.*

■ Nemá dostatečnou váhu u zaměstnavatelů

- *Profesní (dílčí) kvalifikace nemá takovou váhu jako výuční list. Zaměstnavatel raději přijme do zaměstnání uchazeče po úspěšném absolvování učebního oboru. O profesní (dílčí) kvalifikaci není velký zájem.*

■ Špatné uplatnění na trhu práce

- *Vzhledem k uplatnění na trhu práce je zájem o dílčí kvalifikace minimální (nenajdete zaměstnavatele, který by měl zájem o dílčí kvalifikaci např. Výroba knedlíků).*

■ Nabídka profesních kvalifikací neodpovídá požadavkům trhu práce

- *Potřeby trhu práce neodpovídají nabídce jednotlivých profesních (dílčích) kvalifikací*

Na závěr můžeme konstatovat, že využívání profesních kvalifikací pro skupinu mladých nezaměstnaných s nízkou úrovní vzdělání je dosud nízké. Pracovníci většiny poboček uvádějí žádné nebo velmi nízké zařazování těchto uchazečů do kurzů pořádaných v rámci profesní kvalifikace. Důvodů je zřejmě několik. Podle vyjádření pracovníků úřadů práce je to zejména skutečnost, že pro tuto skupinu uchazečů o zaměstnání je nabídka profesních kvalifikací nízká.¹⁵ Profesní kvalifikace ovšem předpokládají jistou praxi ve zmiňovaném oboru a velmi těžko se hledají uchazeči, kteří tuto podmínku splňují. Navíc pro uchazeče se základním vzděláním je absolvování profesní kvalifikace obtížné, nemají ani dostatek zkušeností a schopností.¹⁶

Dále zástupci úřadů práce upozorňují, že získání profesní kvalifikace připadá mladým nezaměstnaným zdlouhavé a časově i finančně náročné. Nízké počty mladých nezaměstnaných zařazených do této formy získání kvalifikace jsou zřejmě ovlivněny i dříve platnými pravidly, podle kterých byl do 1. 4. 2012 vstup do profesní kvalifikace omezen věkem 18 let. Na druhé straně někteří pracovníci upozorňují na skutečnost, že získání profesní kvalifikace nepřináší těmto mladým dostatečnou výhodu na trhu práce, protože se nevyrovná běžnému studiu a nemá zatím u zaměstnavatelů dostatečnou váhu. V této souvislosti zdůrazňují, že prioritou je návrat mladistvého do vzdělávání na střední škole.

V zásadě z výsledků šetření vyplynulo, že názory na možnosti širšího využití profesních kvalifikací u této specifické skupiny jsou nejednotné, a to jak z hlediska hodnocení možností zařazení těchto uchazečů do kurzů zakončených profesní kvalifikací, tak i zájmu a následného efektu pro tuto skupinu.

4.5 JAKÁ JSOU Z POHLEDU ÚP NEJÚČINNĚJŠÍ OPATŘENÍ PRO NÁVRAT MLADÝCH UCHAZEČŮ DO VZDĚLÁVÁNÍ?

Opatření pro návrat mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání zpět do vzdělávání spočívají z pohledu úřadu práce zejména v poradenské oblasti. Doporučovány jsou různé formy poradenského působení a informační osvěty a zdůrazňována je především potřeba preventivního působení a komplexního přístupu.

¹⁵ K 1. 6. 2013 bylo schváleno přibližně 450 profesních kvalifikací.

¹⁶ Podle názorů pracovníků úřadů práce je pro uchazeče se základním vzděláním absolvování profesní kvalifikace se zařazením do 3. úrovně podle EQF příliš obtížné.

Mezi nejdůležitější opatření podle názoru pracovníků úřadů práce patří:

■ Informování o situaci na trhu práce a potřebě vzdělání

- Zveřejnění počtu nezaměstnaných, poukázání na počty uchazečů se základním vzděláním a jejich možnost uplatnění na trhu práce v dnešní době, zdůraznění stále se zvyšujících požadavků zaměstnavatelů na potenciální zaměstnance.
- Informovanost o situaci na trhu práce, o možnostech uplatnění pro nekvalifikované osoby (uvádění příkladů z praxe...např. v rámci job klubů). Informovanost o skutečných potřebách zaměstnavatelů, o možnosti využít zdarma a bezplatně služby poradenství týkající se volby a změny povolání ve vazbě na uplatnění se na trhu práce. Domníváme se, že úřad práce je v této oblasti větší „autoritou“ než výchovní poradci ve školách. Jedním z důvodů je např. těsná vazba na trh práce, možnost náhledu do statistik mapující vzdělanostní strukturu uchazečů v evidenci ÚP včetně podílu uchazečů se základním vzděláním a jejich „boj o pracovní místo“ na místním trhu práce postiženém vysokou mírou nezaměstnanosti. Obecně pak celková znalost neutěšené situace místního regionu se všemi jejími dopady. Jako nejúčinnější opatření vidíme např. časté zařazování do poradenských aktivit, zdůrazňování důležitosti a nutnosti vzdělání pro budoucnost, včetně uvádění příkladů z praxe, zařazení na výkon nekvalifikovaných prací – vzhledem k situaci na trhu práce bývá u nás problém – ale aktuálně nabízí tuto možnost veřejná služba. V tomto momentu si mnohdy uvědomí, že nic jiného je už nečeká a některá tato zkušenost přiměje k návratu ke studiu.

■ Včasné a preventivní působení

- Preventivní působení ÚP IPS směrem k žákům - speciální skupinová poradenství pro základní školy na téma Volba povolání.
- Řešení tohoto problému hned, jak se říká v plenkách. Pokud se takový uchazeč přijde zaregistrovat, poslat na IPS a hledat možnosti a řešení.

■ Spolupráce všech zainteresovaných subjektů

- Spolupráce všech zainteresovaných subjektů: žák a rodina, škola, sociální pracovníci, úřad práce, policie, kurátoři, neziskové organizace atd. Hledat řešení, které bude mladý člověk akceptovat.

■ Poradenské služby

- Poradenská činnost, práce v poradenských programech, soustavné zapojování uchazečů do všech aktivit úřadu práce (skupinové poradenství, poradenské programy, rekvalifikace, projekty ESF, veřejná služba, Job kluby...).

■ Finanční motivace – stipendijní programy

- Pomoci by mohl rovněž stávající systém poskytování stipendií žákům vybraných oborů v rámci balíčku „Motivační program pro střední školství v Ústeckém kraji - Stipendium pro žáky středních škol ve vybraných oborech vzdělání“.

■ Zvyšování možností dálkového studia oborů zakončených výučním listem a rozvoj využívání profesních kvalifikací

- Více možností pro dálkové studium oborů zakončených výučním listem. Chybí finanční prostředky na kurzy, především u státních škol, popřípadě více možností pro zkrácené studium.
- ÚP měl dříve možnost realizovat záuční kurzy dle potřeb regionu, okamžitě reagovat na aktuální situaci a dle zájmu uchazečů, to nyní nelze. Vzdělavatelé v oblasti jsou ochotni spolupracovat na zaučení mladistvých nebo osob do 25 let se základním vzděláním, ale složitá veřejná zakázka brzdí operativnost zařazení těchto klientů do vzdělání. Chybí finanční prostředky k realizaci těchto kurzů profesní kvalifikace.
- Pracovníci úřadů práce ovšem zároveň zdůrazňují, že možnosti jejich působení jsou omezené: „Dle mého názoru úřad práce nemá žádná opatření. Pracovníci IPS pouze

vedou s klientem řádný poradenský pohovor, kde mu vysvětlí výhody vzdělání a potažmo možnosti uplatnění na trhu práce s vyšším vzděláním. Setkali jsme se i s tím, že uchazeči ukončili studium a přišli se zaevidovat na ÚP s tím, že raději nastoupí na rekvalifikační kurz, neboť trvá kratší dobu než studium na učebním oboru.“ *Rovněž upozorňují na finanční omezení nebo problémy související se zadáváním veřejných zakázek:* „ÚP měl dříve možnost realizovat záuční kurzy dle potřeb regionu, okamžitě reagovat na aktuální situaci a dle zájmu uchazečů, to nyní nelze. Vzdělavatelé v oblasti jsou ochotni spolupracovat na zaučení mladistvých nebo osob do 25 let se základním vzděláním, ale složitá veřejná zakázka brzdí operativnost zařazení těchto klientů do vzdělání. Je třeba brát v úvahu, že tito lidé nebudou nikam daleko dojíždět. Chybí finanční prostředky k realizaci těchto kurzů.“

5. ZÁVĚRY A SHRNUTÍ

Tato publikace zahrnuje výsledky tří různých analýz, jednak analýz statistických údajů středních škol, jejichž cílem bylo získat základní zastřešující informace o rozsahu předčasných ukončení na středních školách, jednak analýzy výběrového dotazníkového šetření na školách a úřadech práce, které byly zaměřeny především na metody prevence a intervence, resp. podpory návratu žáků, kteří ukončili předčasně vzdělávání na střední škole, do vzdělávání.

- Shrňme-li nejprve **výsledky analýzy dat ze středních škol za školní rok 2010/11**, pak je zřejmé, že předčasné ukončení studia představuje závažný problém zejména v nižších kategoriích vzdělání a v kategorii středního vzdělání s výučním listem a maturitou.
- Nejčastějším způsobem **předčasného ukončení denního studia na středních školách** (bez započítání nástavbového studia) bylo podle statistických údajů **za šk. rok 2010/11 zanechání studia**. Ze sledovaného souboru přibližně 35,4 tis. žáků, kteří v období září 2010 až červen 2011 předčasně ukončili vzdělávání nebo do 30. 9. 2011 nevykonali úspěšně zkoušku (maturitní, závěrečnou), zanechalo studia více než 13,5 tis. žáků, což tvoří v rámci sledovaného souboru žáků, kteří ukončili studium 38,2 %. **Jen mírně nižší počet žáků – 13,05 tis. žáků, což činí 36,9 % sledovaného souboru žáků, ukončil studium bez závěrečné zkoušky, resp. nesplnil podmínky pro vykonání zkoušky. Přibližně 8,2 tis. žáků ukončilo studium z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku (23,3 %).** Naopak **poměrně zřídka bylo důvodem předčasného odchodu vyloučení žáků ze studia.** Takto ukončilo studium jen asi 550 žáků, což činí v rámci sledovaného souboru asi 1,6 % žáků. Uvedený pozitivní výsledek je ovšem ovlivněn skutečností, že žáci, kterým hrozí vyloučení, této situaci zpravidla předcházejí a odcházejí na vlastní žádost sami.
- **Odlišná situace z hlediska způsobů předčasného ukončení studia je v denním nástavbovém studiu, kde nejčastějším problémem bylo ukončení studia bez zkoušky (45,8 % předčasných ukončení ve z počtu žáků nástavbového studia, kteří v této kategorii studium ukončili), přibližně 29,3 % ukončilo z důvodu nepostoupení do vyššího ročníku a 24,9 % žáků studia zanechalo.**
- **Míra předčasných ukončení studia i převažující důvody se významně liší podle jednotlivých kategorií vzdělání.** Frekventovanější jsou odchody zejména v nižších kategoriích vzdělání – ve středním vzdělávání bez výučního listu a maturitní zkoušky (C a J). Zde je ale situace specifická vzhledem k tomu, že v těchto kategoriích se vzdělávají především žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Převažujícím způsobem ukončení je zde zanechání studia.

- Významné procento předčasného ukončení je dále v **kategorii středního vzdělání s výučním listem – kategorie E, kde celkové procento žáků, kteří ukončili studium, je asi 28,6 %, přitom 19 % žáků studia zanechalo.** I když procento žáků předčasně ukončujících studium v této i předchozích zmíněných kategoriích je vysoké, počty odcházejících žáků nejsou příliš významné. Problematictější je předčasné ukončení v oborech středního vzdělání s výučním listem – kategorie H, kde procenta odcházejících jsou nižší než v předchozích kategoriích, zároveň se zde ale vzdělává vysoké procento žáků. Celkový podíl žáků středního vzdělání s výučním listem – kategorie H., kteří ve sledovaném šk. roce 2010/11 ukončili studium předčasně, dosáhl 17,8 %, z toho nejčastěji opět z důvodu zanechání studia (7,9 %).
- Další kategorií, ve které je problém předčasného ukončení studia významný, je **kategorie středního vzdělání s výučním listem a maturitní zkouškou (L).** Odborné a praktické zaměření spolu se zakončením studia maturitní zkouškou klade na žáky značné nároky, což se projevuje i v poměrně vysokém procentu těch, kteří vzdělání úspěšně nedokončí. Ve šk. roce 2010/11 ukončilo vzdělávání v této kategorii předčasně 16,9 %, přitom nejčastějším důvodem bylo ukončení studia bez maturitní zkoušky (9,6 %).
- Nižší podíly žáků, kteří ukončili studium, pak najdeme v kategorii středního vzdělání s MZ (M), kde činil asi 9,9 % a u gymnázií (4,7 %). Relativně častějším důvodem je v těchto kategoriích vzdělání ukončení studia bez maturitní zkoušky.
- **Z výsledků analýz statistických údajů škol dále vyplývá, že předčasné ukončení studia i důvody, které k němu vedou, se výrazně liší i podle ročníků studia.** V zásadě můžeme konstatovat, že žáci nejčastěji odcházejí ze studia v 1. ročnících. Další problém pak nastává v závěru studia, zejména u středního vzdělání zakončeného maturitní zkouškou, kdy relativně vyšší procento žáků ukončuje studium bez této zkoušky. Zde je ale třeba podotknout, že při ukončení studia bez závěrečné zkoušky žák může zkoušku složit v následujících pěti letech.
- **Dotazníkové šetření na středních školách** bylo realizováno na menším vzorku škol a bylo zaměřeno na podrobnější zmapování důvodů předčasných odchodů ze středních škol a dále pak především na oblast prevence a intervence, zejména z hlediska nástrojů, které školy ve své praxi využívají. Z výsledků šetření vyplývají následující základní zjištění:
 - **Nejčastějšími důvody předčasných odchodů podle výsledků dotazování pedagogických pracovníků je nezáměr se učit, špatný prospěch, absence, nedostatečná kontrola a nezáměr rodičů o vzdělání dítěte, případně jejich neschopnost dítěti poradit.** V učebních oborech (kategorie E a H) hrají ve srovnání s maturitními obory významnější roli důvody, které souvisí se zájmem, motivací, případně adaptací dítěte (nezáměr se učit, absence, kázeň) a dále s rodinným zázemím, zatímco u maturitních oborů je častým důvodem odchodu ze střední školy nezáměr se učit, špatný prospěch a nevhodná volba vzdělání.
 - Důležitou oblastí, na kterou se dotazníkové šetření na školách zaměřilo, byla **identifikace nejčastěji využívaných metod v oblasti prevence a vyhledávání potenciálně ohrožených žáků.** V rámci provedeného šetření většina pracovníků škol uváděla, že žáci mají možnost se individuálně obrátit na školního psychologa nebo poradce (73 % běžně, 20 % občas), dále školy běžně realizují pohovory s žáky, zpravidla na základě upozornění učitelů, že se u nich objevují první známky problémů (66 % běžně, 32 % občas). Poměrně často školy používaly i metody mapování klimatu ve třídě nebo byly zapojeny do programu protidrogové prevence. Méně často byly uváděny některé další metody, např. dotazníky pro žáky zaměřené na úspěšnost adaptace při přechodu na střední školu.
 - Jako nejdůležitější v oblasti **prevence** pracovníci škol zdůrazňovali **individuální přístup k žákům, možnost osobního kontaktu žáka s psychologem nebo**

výchovným poradcem, dobré nastavení pravidel v rámci školního řádu a jejich důslednou kontrolu. Podstatný je podle jejich názoru pravidelný a systematický kontakt s rodiči a včasné upozornění na absence nebo špatný prospěch. Zdůrazňována je i potřeba posilovat odpovědnost rodičů za docházku dítěte do školy a spolupráce uvnitř školy i s poradenskými institucemi.

- Dalším podstatným tématem šetření byly způsoby řešení **problémů žáků aktuálně ohrožených odchodem ze střední školy, tedy oblast intervence**. U žáků, kteří jsou aktuálně ohroženi odchodem ze střední školy, patří k nejčastěji nabízeným řešením **pomoc školního psychologa** (pravidelně využívá 86 % dotázaných škol), pohovory, na které si v případě problémů žáka zve rodiče pravidelně téměř 80 % škol. Dále je součástí řešení problémové situace zpravidla nabídka **konzultací nebo doučování** (74 % škol). Nadpoloviční většina škol v případě rizika odchodu žáka ze školy standardně **spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami** (přibližně 64 % dotázaných škol). Relativně častým způsobem řešení problémů žáka je i návrh přestupu na jiný obor v rámci školy (běžně 45 % škol) nebo opakování ročníku (běžně 31 % dotázaných škol).
- Jako **nejdůležitější jsou i v oblasti intervence** zdůrazňovány: včasné podchycení problému a rychlá a individuální pomoc výchovného poradce nebo psychologa, dále pak doporučení přestupu na jiný obor, resp. do jiné kategorie vzdělání co nejdříve, pokud se ukáže, že žák studium není schopen zvládnout. Rovněž je i v oblasti intervence zdůrazňována potřeba aktivní spolupráce s rodinou i úzká spolupráce všech výchovných činitelů uvnitř školy i mimo školu, zejména spolupráce třídního učitele s výchovným poradcem, školním psychologem i pedagogicko-psychologickými poradnami a rodiči.
- Třetí významnou oblastí, které byla věnována v rámci dotazníkového šetření na školách pozornost, je **motivace žáků** k dokončení studia. Opět byly mapovány nejdůležitější metody používané na školách. Mezi nejčastěji uváděné způsoby motivace žáků k dokončení studia patří pořádání žákovských soutěží (pravidelně 72 % dotázaných škol), ve kterých žáci mohou získané dovednosti předvést a porovnat s ostatními. Významným způsobem motivace k dokončení studia jsou dále různé formy těsnější spolupráce škol se zaměstnavateli a ukázání pracovní perspektivy žákům. V této souvislosti školy organizují exkurze (pravidelně 68 % dotázaných škol), kde se žáci seznámí s konkrétním pracovním prostředím, technickým vybavením, náplní práce apod. Další formu podpory dokončení studia představuje finanční motivace, a to jednak prostřednictvím stipendií, které jsou žákům v průběhu jejich profesní přípravy poskytovány z rozpočtu krajů, jednak stipendií poskytovaných firmami, se kterými školy spolupracují. Tato forma motivace podporuje zájem žáků o úspěšné ukončení studia a zároveň poskytuje i perspektivu budoucího pracovního uplatnění. Vedle těchto způsobů školy zmiňovaly i další možnosti motivace žáků, např. ukázání vhodných životních vzorů (úspěšných žáků nebo absolventů), jejich medializace, besedy s absolventy apod. Motivačním způsobem mohou podle názorů pracovníků škol působit i zahraniční stáže a brigády, kde se žáci učí samostatnosti a zodpovědnosti.
- Jako jedna z klíčových otázek v rámci šetření na školách byla položena následující: jaká jsou podle názoru pracovníků škol nejdůležitější opatření pro řešení předčasných odchodů ze středních škol. K základním, podle názoru pedagogických a poradenských pracovníků na školách, patří:
 - **Opatření státu na podporu docházky dětí do školy.**
 - **Rozvoj kariérového poradenství a větší pozornost věnovaná volbě střední školy.**
 - **Širší spolupráce jak v rámci školy, tak i s pedagogicko-psychologickými poradnami a úřady práce a rovněž i větší zapojení rodičů.**

- **Působení poradenského týmu na škole a spolupráce s pedagogicko-psychologickými poradnami a preventivní působení na žáky již na základních školách.**
 - **Evidence a soustavná práce s mladistvými, kteří se ocitnou mimo vzdělávací systém.**
 - **Metodika pro práci s ohroženými žáky.**
- Předčasné ukončování školní docházky není jen problémem školství. Jeho příčiny i následky je zapotřebí řešit i v rámci řady dalších oblastí, zejména v kontextu sociálních opatření, řešení problému nezaměstnanosti mladých lidí, podpory jejich návratu do vzdělávání, případně i rozvoje dalšího vzdělávání. Z tohoto důvodu bylo součástí šetření i dotazování pracovníků úřadů práce. Podstatným důvodem zařazení dotazování pracovníků úřadů práce je i odlišná perspektiva, s jakou se pracovníci ÚP s tímto problémem setkávají.
- Důvody předčasných odchodů ze vzdělávání vnímají pracovníci úřadů práce, kteří se setkávají s mladistvými, kteří již vzdělávací dráhu opustili a skončili jako nezaměstnaná uchazeči na úřadě práce, jako komplexní a mnohovýrovnový problém. K hlavním příčinám podle jejich názoru patří:
- **Nezájem a nízká motivace k učení**
 - **Špatné studijní i pracovní návyky**
 - **Výchovné a vzdělávací problémy, potíže s dodržováním pravidel a plněním povinností**
 - **Problémy s adaptací**
 - **Nízká podpora vzdělávání v rodině, chybějící vzory**
 - **Nedostatek finančních prostředků v rodině (na školní potřeby, školní a mimoškolní aktivity)**
 - **Odlišné hodnoty (neakceptování povinností, apatie)**
 - **Spoléhání na sociální systém**
 - **Nevhodná volba oboru nebo školy**
 - **Nemotivující finanční ohodnocení na trhu práce**
- Návrat mladých uchazečů o zaměstnání s nízkou úrovní vzdělání do řádného vzdělávání je hlavní prioritou poradenství v této oblasti na úřadech práce. Z výsledků šetření ale vyplývá, **že procento mladých nezaměstnaných, kteří nedokončili střední vzdělání a vrátí se podle zkušeností pracovníků ÚP na střední školu, je nízké – nejčastěji se pohybuje mezi 1 - 10 %.** Návrat do vzdělávání je přitom podle názorů pracovníků úřadů práce nejvíce ovlivněn snahou mladých nezaměstnaných zvýšit šanci na uplatnění na trhu práce (67 %), dále vlivem rodiny (47 %). Na třetím místě pracovníci úřadů práce uvádějí výsledek **poradenské činnosti úřadu práce (20 %).** Menší roli v návratu do vzdělávání podle pracovníků úřadů práce hrají **zlepšení sociálních podmínek nebo změna zdravotního stavu žáka, případně příznivější finanční situace v rodině,** která vede rodiče k rozhodnutí podpořit vzdělávání dítěte (10 %). Určitý motivační vliv může mít i širší sociální okolí, srovnání života nezaměstnaného mladistvého s jinými skupinami, zejména se studujícími vrstevníky. Pozitivní roli, jak upozorňují pracovníci úřadů práce, **má často i osobnostní zrání a nově získané zkušenosti,** které mohou podpořit snahu vrátit se ke vzdělávání na střední škole a studium dokončit.
- Další podstatnou otázkou v rámci šetření názorů pracovníků úřadů práce byla **otázka, jaké jsou možnosti zařazení mladých uchazečů o zaměstnání, kteří předčasně ukončili studium na střední škole, do rekvalifikačního kurzu.** Pracovníci úřadů práce uváděli tři základní možnosti jejich zařazení do rekvalifikačních kurzů: **kurzy v rámci projektů ESF cílených na tuto skupinu, „klasickou“ rekvalifikaci, to znamená výběr kurzu z nabídky úřadu práce a zvolená rekvalifikace,** kdy si

uchazeč o zaměstnání může vybrat a následně zabezpečit rekvalifikaci sám a následně mu ji může ÚP za stanovených podmínek uhradit.

Většina pracovníků úřadů práce (asi dvě třetiny) hodnotí možnosti zařazení uchazečů do rekvalifikačních kurzů jako omezené, zejména v souvislosti s nižší nabídkou kurzů vhodných pro tuto skupinu. Upozorňují, že tito uchazeči často nesplňují podmínku dosaženého věku nebo vzdělání (28 %). Další omezení pak pracovníci úřadů práce zmiňují ve vztahu k finančním možnostem krajů (7 %) a nízkému zájmu uchazečů o zařazení do kurzů (10 %). Jako problematický vidí i zájem některých uchazečů o zaměstnání o skutečné vzdělávání, a upozorňují, že možnost zařazení uchazeče do kurzu se odvíjí nejen od možností úřadu práce, ale i od vlastního zájmu a aktivity uchazeče. Pouze asi 27 % dotázaných pracovníků úřadů práce zhodnotí možnost zařazení uchazečů o zaměstnání, kteří předčasně opustili vzdělávání, příznivě, z toho 10 % zejména díky možnostem, které přináší realizace projektů a grantů ESF.

Zájem o absolvování rekvalifikačního kurzu přitom podle názoru pracovníků úřadů práce **nejvíce ovlivňuje snaha o zvýšení kvalifikace a zlepšení možností uplatnění na trhu práce** (62 %). Poněkud problematickou skutečností zůstává, že často je podle jejich názoru motivací především **získání podpory v nezaměstnanosti** (48 %). Třetím nejčastějším důvodem je zájem o kratší studium. V této souvislosti pracovníci úřadů práce upozorňují, že řada mladých nezaměstnaných s nízkou úrovní vzdělání se domnívá, že kratší kurz nahradí několikaleté studium nebo ho využívají jako „náhražku“ klasického studia, kterému nejsou ochotni věnovat dostatečný čas ani úsilí. Někdy se mylně domnívají, že z hlediska trhu práce bude jejich situace srovnatelná s vyučenými absolventy.

Zařazení těchto nezaměstnaných uchazečů do rekvalifikačních kurzů zakončených profesní kvalifikací je podle zjištění šetření na úřadech práce dosud málo časté, a to jak z důvodu nesplnění vstupních podmínek pro studium (nemají praxi ani znalosti a dovednosti), tak i poměrně značné náročnosti i zdolovavosti dosažení profesní kvalifikace z pohledu zkoumané skupiny nezaměstnaných. Problémem je i nízká informovanost zaměstnavatelů i samotných nezaměstnaných. Hodnocení přínosu profesních kvalifikací pro tuto cílovou skupinu tedy není zcela jednoznačné: na jedné straně se zdůrazňuje, že prioritou je návrat do „klasického“ vzdělávání, na straně druhé profesní kvalifikace podle některých pracovníků ÚP mají potenciál k většímu využívání i touto specifickou skupinou.

POUŽITÉ ZDROJE

www.infoabsolvent.cz

<http://www.socioklima.eu/o-programu/>

www.chcidobro.cz

<http://www.adiktologie.cz>

<http://www.komunitniskoly.cz/>

<http://www.fors.cz/>

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez>

www.vzdelavaniaprace.cz

www.narodni-kvalifikace.cz

Příloha 1: Kategorie vzdělání

Středoškolské vzdělání - bez výučního listu a maturity
J Střední nebo střední odborné vzdělání bez maturity i výučního listu
Jde o střední odborné (profesní) vzdělání, které je ukončeno závěrečnou zkouškou. Absolventi získají vysvědčení (ne výuční list ani maturitu). Délka vzdělání je 2 roky.
C Praktická škola
Jde o obory vzdělání pro žáky s těžšími a kombinovanými formami zdravotního postižení. Příprava je neprofesní, zaměřená na poskytování základních dovedností pro život, absolventi získají vysvědčení (ne výuční list). Délka vzdělání je 1 nebo 2 roky.
Středoškolské vzdělání - s výučním listem
H Střední odborné vzdělání s výučním listem
Jde o profesní přípravu v tradičních učebních oborech středních odborných učilišť. Absolventi získají výuční list a mohou pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturity. Délka vzdělání je 3 roky.
E Nižší střední odborné vzdělání s výučním listem
Jde o odborné (profesní) vzdělání v oborech s nižšími nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Absolventi získají výuční list a jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Po absolvování je velmi problematické pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturitní zkoušky. Doba přípravy je 2 nebo častěji 3 roky.
Středoškolské vzdělání - s maturitou
M Úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení)
Jde o vzdělávání s profesním charakterem, které připravuje žáky pro střední odborné činnosti a nižší řídicí funkce. Absolventi získají maturitní vysvědčení a mohou pokračovat ve vysokoškolském nebo vyšším odborném vzdělávání. Délka studia je 4 roky.
L/0 Úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou
Jde o střední vzdělání s profesním charakterem, které připravuje žáky pro náročná dělnická povolání a nižší řídicí funkce. Významnou součástí studia je odborný výcvik. Absolventi proto získají maturitní vysvědčení i výuční list a mohou pokračovat ve vysokoškolském nebo vyšším odborném vzdělávání. Délka studia je 4 roky.
K Úplné střední všeobecné vzdělání (gymnázium)
Příprava má všeobecný neprofesní charakter. Absolventi získají maturitu a jsou připraveni pro vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělávání.
L/5 Úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou - nástavbové studium určené pro absolventy tříletých učebních oborů
Jde o střední vzdělání s maturitní zkouškou, které je určeno pro vyučené ve tříletých učebních oborech SOU, je určena i návaznost mezi oborem vyučení a možností vstoupit do nástavbového oboru. Studium trvá v denní formě dva roky, absolventi získají maturitní vysvědčení, mohou pokračovat ve vysokoškolském nebo vyšším odborném vzdělávání.

Příloha 2: Procento žáků denního studia, kteří předčasně ukončili studium ve šk. roce 2010/11 - střední odbor. vzděl. s VL - kat. E (vztaženo k počtu žáků v dané skupině oboru k 30. 9. 2010)

Kategorie E	Počet předčasných ukončení	Ukončení v %	Ukončení bez předepsané zkoušky	Nepostoupení do vyššího roč.	Zanechání vzdělávání	Vyloučení
23 Strojírenství a strojírenská výroba	234	27,9%	4,1%	8,3%	15,4%	0,1%
26 Elektrotech., telekom. a výp. tech.	37	34,6%	8,4%	7,5%	18,7%	0,0%
28 Technická chemie a chemie sil.	24	30,0%	7,5%	0,0%	22,5%	0,0%
29 Potravinářství a potr. chemie	217	26,5%	0,9%	2,6%	22,5%	0,6%
31 Textilní výroba a oděvnictví	84	42,4%	4,5%	12,6%	23,7%	1,5%
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. n.	187	29,7%	5,2%	9,7%	14,3%	0,5%
34 Polyg., zprac. papíru, filmu a fot.	11	26,8%	0,0%	2,4%	24,4%	0,0%
36 Stavebnictví, geodézie a kartog.	670	33,0%	4,3%	5,0%	22,7%	1,0%
41 Zemědělství a lesnictví	308	22,9%	2,5%	3,8%	15,7%	1,0%
65 Gastronomie, hotelnictví a tur.	1043	27,7%	3,5%	5,6%	18,1%	0,3%
66 Obchod	235	32,8%	3,1%	8,9%	20,5%	0,3%
69 Osobní a provozní služby	259	25,6%	4,5%	2,6%	18,4%	0,2%
75 Pedagogika, učitelství a soc. péče	40	28,0%	0,0%	0,0%	28,0%	0,0%
Celkem -střední odbor. vzděl. s VL - kat. E	3350	28,6%	3,6%	5,5%	19,0%	0,5%

Příloha 3: Procento žáků denního studia, kteří předčasně ukončili studium ve šk. roce 2010/11 - střední odbor. vzděl. s VL - kategorie H (k počtu žáků v dané skupině oboru k 30. 9. 2010)

Kategorie H	Počet předčasných ukončení	Ukončení v %	Ukončení bez předepsané zkoušky	Nepostoupení do vyššího roč.	Zanechání vzdělávání	Vyloučení
21 Hor. a hornická geologie, hutnictví a slévár.	13	16,9%	7,8%	1,3%	7,8%	0,0%
23 Strojírenství a stroj.výroba	3234	17,9%	5,3%	5,0%	7,3%	0,3%
26 Elektrotechnika, telek. a výp. tech.	1094	18,5%	6,3%	4,5%	7,3%	0,3%
28 Technická ch. a chemie silikátů	48	41,0%	6,8%	0,9%	32,5%	0,9%
29 Potravinářství a potravin. chemie	699	19,2%	2,7%	5,8%	10,6%	0,1%
31 Textilní výroba a oděvnictví	61	30,0%	4,9%	4,4%	20,2%	0,5%
32 Kožedělná a obuv. výr. a zprac. pl.	9	23,1%	7,7%	0,0%	15,4%	0,0%
33 Zprac. dřeva a výroba hudeb. n.	758	16,2%	4,1%	4,4%	7,5%	0,3%
34 Polyg., zprac. papíru, filmu a fot.	99	16,8%	5,9%	2,2%	8,0%	0,7%
36 Stavebnictví, geodézie a kartog.	1612	21,1%	3,6%	5,2%	11,6%	0,6%
37 Doprava a spoje	20	13,6%	2,7%	1,4%	9,5%	0,0%
39 Spec. a interdisciplinární tech. ob.	67	34,7%	0,0%	7,3%	26,9%	0,5%
41 Zemědělství a lesnictví	859	16,0%	4,3%	3,5%	7,8%	0,4%
53 Zdravotnictví	61	15,4%	1,8%	0,8%	11,3%	1,5%
65 Gastronomie, hotelnictví a tur.	3247	17,4%	4,6%	7,0%	5,6%	0,1%
66 Obchod	1081	22,9%	4,8%	5,5%	12,5%	0,0%
69 Osobní a provozní služby	842	11,6%	2,4%	3,3%	5,9%	0,1%
82 Umění a užité umění	101	19,8%	5,5%	3,1%	10,4%	0,8%
Celkem - střední odborné vzdělání s VL - kat. H	13905	17,8%	4,5%	5,2%	7,9%	0,3%

Příloha 4: Procento žáků denního studia, kteří předčasně ukončili studium ve šk. roce 2010/11 - střední odbor. vzděl. s VL a MZ - kategorie L0 (k počtu žáků v dané skupině oboru k 30. 9. 2010)

Kategorie L0	Počet předčasných ukončení	Ukončení v %	Ukončení bez předepsané zkoušky	Nepostoupení do vyššího roč.	Zanechání vzdělávání	Vyloučení
21 Hor. a hornická geologie, hutnictví a slévár.	23	33,3%	29,0%	0,0%	4,3%	0,0%
23 Strojírenství a strojírenská výroba	530	14,8%	9,3%	1,5%	4,0%	0,1%
26 Elektrotechnika, tel.. a výp. tech.	659	13,0%	6,8%	2,5%	3,6%	0,1%
28 Technická chemie a ch. silikátů	36	26,1%	22,5%	2,2%	0,7%	0,7%
31 Textilní výroba a oděvnictví	66	39,3%	32,1%	2,4%	4,8%	0,0%
33 Zprac.dřeva a výroba hud. nástr.	86	22,1%	8,7%	1,3%	12,1%	0,0%
24 Polyg., zprac. papíru, filmu a fot.	122	13,4%	5,9%	3,6%	3,3%	0,5%
37 Doprava a spoje	53	24,2%	21,0%	0,5%	2,3%	0,5%
39 Spec. a interdisciplinární tech. o.	455	13,0%	7,0%	3,1%	2,8%	0,1%
41 Zemědělství a lesnictví	21	48,8%	30,2%	0,0%	18,6%	0,0%
63 Ekonomika a administrativa	65	24,0%	19,1%	4,5%	0,4%	0,0%
64 Podnikání v oborech, odvětví	9	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
65 Gastronomie, hot. a turismus	379	16,9%	8,0%	4,2%	4,5%	0,2%
66 Obchod	690	20,1%	10,4%	4,0%	5,5%	0,2%
69 Osobní a provozní služby	630	21,3%	12,7%	3,7%	4,7%	0,1%
82 Umění a užité umění	143	28,7%	20,4%	1,6%	6,2%	0,4%
L celkem	3967	16,9%	9,6%	2,9%	4,2%	0,2%

Příloha 5: Procento žáků denního studia, kteří předčasně ukončili studium ve šk. roce 2010/11 - nástavbové studium - kategorie L5 (vztaženo k počtu žáků v dané skupině oboru k 30. 9. 2010)

Kategorie L5	Počet předčasných ukončení	Ukončení v %	Ukončení bez předepsané zkoušky	Nepostoupení do vyššího roč.	Zanechání vzdělávání	Vyloučení
23 Strojírenství a strojírenská výroba	570	40,5%	13,4%	15,1%	12,1%	0,0%
26 Elektrotechnika, telek.a VT	419	35,8%	12,9%	10,7%	12,2%	0,0%
28 Technická chemie a ch. silikátů	4	30,8%	0,0%	0,0%	30,8%	0,0%
29 Potravinářství a potravin. chemie	34	45,9%	32,4%	0,0%	13,5%	0,0%
33 Zpracování dřeva a výroba hud.n.	201	35,8%	12,5%	6,2%	17,1%	0,0%
34 Polygrafie, zprac. papíru, fil. a fot.	22	47,8%	32,6%	0,0%	15,2%	0,0%
36 Stavebnictví, geodézie a kartog.	182	41,5%	11,8%	13,0%	16,6%	0,0%
37 Doprava a spoje	166	40,6%	15,9%	16,9%	7,8%	0,0%
39 Spec.a interdisciplinární tech. o.	15	40,5%	16,2%	21,6%	2,7%	0,0%
41 Zemědělství a lesnictví	110	39,3%	22,5%	10,0%	6,8%	0,0%
63 Ekonomika a administrativa	32	29,1%	22,7%	0,0%	6,4%	0,0%
64 Podnikání v oborech, odvětví	4502	37,7%	17,9%	11,4%	8,4%	0,0%
65 Gastronomie, hotelnictví a tur.	516	35,4%	17,8%	7,8%	9,8%	0,0%
66 Obchod	107	42,1%	26,0%	10,6%	5,5%	0,0%
69 Osobní a provozní služby	102	35,2%	26,9%	0,0%	8,3%	0,0%
82 Umění a užité umění	49	43,8%	24,1%	17,0%	2,7%	0,0%
Celkem - Nástavbové studium - kat. L5	7033	37,8%	17,3%	11,1%	9,4%	0,0%

Příloha 6: Procento žáků denního studia, kteří předčasně ukončili studium ve šk. roce 2010/11 - střed. odbor. vzděl. s MZ - kategorie M (vztaženo k počtu žáků v dané skupině oboru k 30. 9. 2010)

Kategorie M	Počet předčasných ukončení	Ukončení v %	Ukončení bez předepsané zkoušky	Nepostoupení do vyššího roč.	Zanechání vzdělávání	Vyloučení
16 Ochrana životního prostředí	203	13,8%	6,3%	2,0%	5,4%	0,1%
18 Informatické obory	282	7,3%	0,0%	4,2%	2,9%	0,2%
21 Hor.a hornická geologie, hut. a sl.	16	20,0%	18,8%	0,0%	1,3%	0,0%
23 Strojírenství a strojírenská výroba	742	9,2%	4,0%	2,2%	3,0%	0,0%
26 Elektrotechnika, telekom.a VT	844	8,0%	4,2%	1,6%	2,1%	0,1%
27 Doprava a spoje	102	10,7%	6,1%	2,3%	2,3%	0,1%
28 Technická chemie a ch. silikátů	78	9,6%	5,4%	2,4%	1,7%	0,1%
29 Potravinářství a potravinářská ch.	166	15,4%	6,9%	2,2%	6,3%	0,0%
31 Textilní výroba a oděvnictví	18	17,5%	8,2%	2,5%	6,6%	0,1%
32 Kožedělná a obuv. výr. a zprac. pl.	98	15,5%	12,1%	0,0%	3,4%	0,0%
33 Zpracování dřeva a výroba hud. n.	73	14,1%	7,5%	2,0%	4,3%	0,3%
34 Polygrafie, zprac. papíru, fil. a fot.	704	13,5%	8,0%	1,7%	3,7%	0,2%
36 Stavebnictví, geodézie a kartog.	337	8,1%	3,6%	1,9%	2,4%	0,1%
39 Spec. a interdisciplinární tech. o.	50	10,4%	8,1%	0,2%	2,1%	0,0%
41 Zemědělství a lesnictví	741	14,9%	8,6%	2,3%	3,8%	0,2%
43 Veterinářství a veter. prevence	32	4,1%	2,3%	0,4%	1,3%	0,1%
53 Zdravotnictví	1063	11,4%	6,7%	2,1%	2,5%	0,0%
63 Ekonomika a administrativa	2469	9,1%	3,7%	2,4%	2,8%	0,2%
64 Podnikání v oborech, odvětví	458	13,8%	11,6%	0,8%	1,2%	0,2%
65 Gastronomie, hotelnictví a tur.	1009	8,8%	4,2%	2,0%	2,5%	0,2%
66 Obchod	34	14,5%	5,1%	1,7%	7,2%	0,4%
68 Právo, právní a veřejno-spr. čin.	739	11,5%	6,3%	3,0%	2,1%	0,2%
69 Osobní a provozní služby	40	17,5%	14,0%	0,0%	3,5%	0,0%
72 Publicistika, knihovnictví a infor.	49	8,0%	2,9%	0,5%	4,6%	0,0%
75 Pedagogika, učitelství a sociální p.	782	11,9%	6,1%	1,9%	3,6%	0,3%
78 Obecně odborná příprava (lyceum)	668	6,8%	3,3%	1,3%	1,9%	0,2%
82 Umění a užité umění	564	16,1%	9,2%	2,1%	4,1%	0,7%
Celkem - střed. odbor. vzděl s MZ - kat. M	12361	9,9%	4,9%	2,1%	2,7%	0,2%

Příloha 7: Přehled vybrané terminologie k ukončování vzdělání na střední škole podle zák. č. 561/2004 Sb. ve znění p. p. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon)

Zanechání vzdělávání (§ 68, odst. 1)

Žák, který splnil povinnou školní docházku, může zanechat vzdělávání na základě písemného sdělení doručeného řediteli školy. Součástí sdělení nezletilého žáka je souhlas jeho zákonného zástupce. Žák přestává být žákem střední školy dnem následujícím po dni doručení tohoto sdělení řediteli školy, popřípadě dnem uvedeným ve sdělení o zanechání vzdělávání, pokud jde o den pozdější.

Neúčast žáka ve vyučování (§68, odst. 2)

Jestliže se žák, který splnil povinnou školní docházku, neúčastní po dobu nejméně 5 vyučovacích dnů vyučování a jeho neúčast není omluvena, vyzve ředitel školy písemně zletilého žáka nebo zákonného zástupce nezletilého žáka, aby neprodleně doložil důvody žákovy nepřítomnosti; zároveň upozorní, že jinak bude žák posuzován, jako by vzdělávání zanechal. Žák, který do 10 dnů od doručení výzvy do školy nenastoupí nebo nedoloží důvod nepřítomnosti, se posuzuje, jako by vzdělávání zanechal posledním dnem této lhůty; tímto dnem přestává být žákem školy.

Žák nepostoupil do vyššího ročníku (§ 68, odst. 3)

Žák, který po splnění povinné školní docházky nepostoupil do vyššího ročníku, přestává být žákem školy posledním dnem příslušného školního roku nebo po tomto dni dnem následujícím po dni, kdy nevykonal opravnou zkoušku nebo neprospěl při hodnocení v náhradním termínu, anebo dnem následujícím po dni nabytí právní moci rozhodnutí o nepovolení opakování ročníku.

Vyloučení žáka ze školy (§ 31, odst. 4):

O podmíněném vyloučení nebo vyloučení žáka či studenta rozhodne ředitel školy nebo školského zařízení do dvou měsíců, kdy se o provinění žáka nebo studenta dozvěděl, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy se žák nebo student provinění dopustil, s výjimkou případu, kdy provinění je klasifikováno jako trestný čin podle zvláštního právního předpisu. O svém rozhodnutí informuje ředitel pedagogickou radu. Žák nebo student přestává být žákem nebo studentem školy nebo školského zařízení dnem následujícím po dni nabytí právní moci rozhodnutí o vyloučení, nestanoví-li toto rozhodnutí den pozdější.

Ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky (§ 75, odst. 3).

Žák přestává být žákem školy dnem následujícím po dni, v němž úspěšně vykonal závěrečnou zkoušku. Nevykonali-li žák závěrečnou zkoušku v řádném termínu, přestává být žákem školy 30. června roku, v němž měl vzdělávání řádně ukončit. Jestliže se žák ke zkoušce bez řádné omluvy nedostavil, jeho omluva nebyla uznána nebo byl ze zkoušky vyloučen, posuzuje se, jako by zkoušku vykonal neúspěšně.

Závěrečnou zkoušku lze vykonat nejpozději do 5 let od úspěšného ukončení posledního ročníku vzdělávání (§ 75, odst. 4).

Žák přestává být žákem školy dnem následujícím po dni, kdy úspěšně vykonal maturitní zkoušku. Nevykonali-li žák jednu nebo obě části maturitní zkoušky v řádném termínu, přestává být žákem školy 30. června roku, v němž měl vzdělávání řádně ukončit (Školský zákon, § 81, odst. 9). Maturitní zkoušku lze vykonat nejpozději do 5 let od úspěšného ukončení posledního ročníku vzdělávání ve střední škole (Školský zákon, § 81, odst. 5).

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce

Vítáme Vás v informačním systému ISA+, který Vám nabízí pomoc při hledání vzdělávací a profesní dráhy. Najdete zde všechny školy a obory vzdělávání, informace k přechodu na trh práce i do dalšího vzdělávání. Při výběru povolání Vám pomůže i Profi test nebo prezentace pracovních činností. Velkým přínosem je ISA+ pro žáky se zdravotním postižením i pro ty, kteří mají studijní problémy.

KAM NA ŠKOLU obory, školy a profese

[Výběr podle oboru](#)
[Výběr podle školy](#)
[Výběr podle povolání](#)
[Výběr podle videa](#)
[Výběr podle obrázků](#)
[Profitest](#)

ABSOLVENTI ŠKOL A TRH PRÁCE

[Vzdělávání a volba oboru](#)
[Uplatnění vzdělání](#)
[Požadavky zaměstnavatelů](#)
[Nezaměstnanost](#)
[Zaměstnanost](#)
[Publikace](#)

BEZ BARIÉR až na trh práce

[Volba školy pro žáky se ZP](#)
[Absolventi se ZP a trh práce](#)
[Předčasné odchody ze vzdělávání](#)
[Statistické přehledy](#)

JAK NA TO rady a doporučení

[Jsem na základce](#)
[Jsem na střední](#)
[Jsem už dospělý](#)
[Jsem poradce](#)

*Výrazně inovovaný informační systém ISA+ pomáhá **žákům základních škol** při volbě oboru vzdělání a výběru střední školy, **žákům středních škol** při rozhodování o pokračování ve vzdělávání a při přechodu na trh práce, **výchovným-kariérovým poradcům a učitelům** při poskytování kariérového poradenství a výuce témat Úvodu do světa práce, **managementu škol** při úpravách vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.*

NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MOŽNOSTI:

- **výběr oborů i školních vzdělávacích programů (ŠVP)**,
- **nové videoukázky** – představují práci v technických profesích i přípravu na ně,
- **profitest** – pomůže žákům základních škol při výběru oblasti vzdělávání,
- **výběr podle obrázků** – poskytuje snadnější orientaci ve vzdělávací nabídce SŠ,
- **bez bariér až na trh práce** – nová sekce věnovaná problematice žáků se zdravotním postižením a tématu předčasných odchodů ze vzdělávání,
- **jak na to – rady a doporučení** – různé užitečné informace pro uživatele systému,
- **syntetické stránky** – obsahují soubor informací ke každé skupině oborů,
- **filtry vzdělávací nabídky** – podle zdravotního postižení, vzdálenosti od bydliště, formy studia, zřizovatele, ŠVP,
- **fulltextové vyhledávání** – najde na ISA+ odkazy související se zadaným výrazem.

O inovaci a obsah systému ISA+ se stará Národní ústav pro vzdělávání v rámci projektu MŠMT **Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy (VIP Kariéra II – KP)**, který je financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.